

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ – ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ – ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ**

ΘΕΜΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

**ΤΑ ΑΙΡΕΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΔΥΤΙΚΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ ΣΤΗΝ
ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ**

ΕΡΓΑΣΤΗΚΕ: ΑΘΗΝΑ ΜΟΝΟΓΙΟΥ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: 1199 087

**ΕΠΟΠΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ: ΡΙΚΑ ΜΠΕΝΒΕΝΙΣΤΕ
ΠΑΡΙΣ ΓΟΥΝΑΡΙΔΗΣ**

**ΒΟΛΟΣ
2003**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ – ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ – ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ

ΘΕΜΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

ΤΑ ΑΙΡΕΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΔΥΤΙΚΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ ΣΤΗΝ
ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΡΓΑΣΤΗΚΕ: ΑΘΗΝΑ ΜΟΝΟΓΙΟΥ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: 1199 087

ΕΠΟΠΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ: ΡΙΚΑ ΜΠΕΝΒΕΝΙΣΤΕ
ΠΑΡΙΣ ΓΟΥΝΑΡΙΔΗΣ

ΒΟΛΟΣ
2003

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 2231/1
Ημερ. Εισ.: 22-07-2003
Δωρεά: _____
Ταξίθετικός Κωδικός: ΠΤ - ΙΑΚΑ
2003
ΜΟΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000070495

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
ΜΕΡΟΣ Α΄: Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΛΑΪΚΩΝ ΑΙΡΕΤΙΚΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ: Ιστοριογραφικές Προσεγγίσεις.....	4
ΜΕΡΟΣ Β΄: ΟΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΤΩΝ ΔΙΩΞΕΩΝ: ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ΄ ΕΞΕΤΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	24
ΜΕΡΟΣ Γ΄: Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΕΝΟΣ «ΔΙΩΚΤΙΚΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ».....	44
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	52
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	54
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	56
1.Καισάριος του Heisterbach: • “Dialogus magnus visionum atque Miraculorum”.V: 20 – 22.....	57
2.Τέταρτη Σύνοδος του Λατερανού, 1215: Κανόνας 3 σχετικά με τις αιρέσεις.....	64
3. Bernard Gui: Το εγχειρίδιο του ιεροεξεταστή. • “Inquisitor’ s Manual”: On the Albigensians.....	66
• “ Inquisitorial Technique ”(c. 1307 - 1323).....	68
4. Jacques Fournier: Ιερά Εξέταση στο Montaillou. • Confession of Grazide, widow of Pierre Lizier of Montaillou.....	70

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ιστορία των αιρετικών κινημάτων της μεσαιωνικής δυτικής Ευρώπης είναι πολυσύνθετη και παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον. Η ιστοριογραφική έρευνα έδειξε ότι η μελέτη αυτού του πεδίου δεν μπορεί να περιοριστεί μόνο στην απλή εξιστόρηση ή απλή αναπαραγωγή των πληροφοριών που αντλούμε από τις μεσαιωνικές πηγές, ούτε είναι δυνατόν να το διαχωρίσουμε από τα συμφραζόμενα που χαρακτηρίζουν την εκάστοτε κοινωνία που παράγει αυτές τις μαρτυρίες. Η ιστορία των μεσαιωνικών αιρέσεων έχει ευρύτατο φάσμα στο χρόνο και στο χώρο, και σ' αυτό οφείλεται η πολυμορφία και η ποικιλία της, γιατί ούτε οι εκφάνσεις του φαινομένου απαντούν με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις περιοχές, ούτε είναι πάντοτε σύγχρονες και παράλληλες. Κάθε περιοχή έχει διαφορετική εξέλιξη ανάλογα με τις γενικότερες ιστορικές συνθήκες και τις πολιτικές, οικονομικές και πολιτιστικές επιδράσεις. Ωστόσο η ιστορία των μεσαιωνικών αιρέσεων αποτέλεσε ένα ιδιαίτερο ιστορικό κλάδο, γιατί παρά τις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζει κάθε φορά το φαινόμενο αυτό, εντούτοις εμφανίζει μια ιστορική ενότητα και πολλά κοινά χαρακτηριστικά. Πέρα από κάθε ιδιαιτερότητα υπάρχει, θα λέγαμε, μια κοινότητα που εκδηλώνεται έντονα στον υλικό και πνευματικό βίο των αιρετικών κινημάτων. Αυτό οφείλεται στην ενότητα του χώρου, στις γενικότερες πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν, στην κυριαρχία της χριστιανικής ιδεολογίας και στην επιβολή των εκκλησιαστικών θεσμών.

Στην εργασία αυτή επιχειρείται μια συγκριτική επισκόπηση της σκέψης γύρω από ζητήματα που αφορούν τα αιρετικά κινήματα της μεσαιωνικής νότιας Γαλλίας από τον 11^ο έως και τον 14^ο αιώνα. Στο πρώτο μέρος η ανάλυση επικεντρώνεται στο ζήτημα της καταγωγής των μεσαιωνικών αιρετικών κινημάτων, με ιδιαίτερη αναφορά στην αίρεση των Καθάρων και τη δράση της στην περιοχή Λανγκεντόκ της νότιας Γαλλίας, όπως αυτή παρουσιάζεται μέσα από τις βασικές ιστοριογραφικές προσεγγίσεις. Το δεύτερο μέρος αφορά τους προβληματισμούς που απασχολούν τα σύγχρονα ιστοριογραφικά πεδία μελέτης σχετικά με τις πρακτικές των διώξεων και ειδικά τη λειτουργία του θεσμού της Ιεράς Εξέτασης, ενώ το τρίτο εστιάζεται στο πως η απειλή των αιρέσεων οδήγησε στην διαμόρφωση μιας διωκτικής νοοτροπίας και στην υιοθέτηση κατασταλτικών πρακτικών. Στο παράρτημα παρατίθενται πηγές, που αναφέρονται στην εργασία, στην ηλεκτρονική τους έκδοση.

ΜΕΡΟΣ Α' :

Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΛΑΪΚΩΝ ΑΙΡΕΤΙΚΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 :

Ιστοριογραφικές Προσεγγίσεις

Τα αιρετικά κινήματα που εμφανίστηκαν στην περιοχή της Νότιας Γαλλίας και που απέκτησαν ιδιαίτερη σημασία ήδη από τον 11^ο αιώνα, αποτέλεσαν εξαρχής ένα ερευνητικό πεδίο με μεγάλο ενδιαφέρον. Η μελέτη της καταγωγής τους, έφερε τους ιστορικούς αντιμέτωπους με τις ευρύτερες αλλαγές που χαρακτήρισαν τη δημογραφία, την κοινωνία, την οικονομία και τους εξουσιαστικούς φορείς από τον 11^ο έως και το 14^ο αιώνα.

Η πολυπλοκότητα αυτών των αλλαγών και η έμμεση ή άμεση σχέση τους με την ανάδυση των αιρέσεων, οδήγησε την επιστημονική έρευνα προς διαφορετικές κατευθύνσεις, διαφορετικές τόσο ως προς την ερμηνεία όσο και ως προς τη μέθοδο προσέγγισης του ζητήματος. Η ενότητα αυτή επικεντρώνεται στην παρουσίαση των βασικών ερμηνευτικών σχημάτων που σχετίζονται με την καταγωγή των αιρετικών λαϊκών κινήματων, και λέγω λαϊκών κινήματων, θέλοντας να τα διαχωρίσω από τα ατομικά αιρετικά επεισόδια που προηγήθηκαν αλλά και αναπτύχθηκαν εν συνεχεία παράλληλα με αυτά.

Οι μεσαιωνικές λαϊκές αιρέσεις ως προϊόντα της διάδοσης των αιρετικών ιδεών από τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία

Σήμερα μια μερίδα μελετητών υποστηρίζει πως η εμφάνιση των αιρέσεων στην δυτική Ευρώπη οφείλεται στη σταδιακή διείσδυση και διάδοση αιρετικών αντιλήψεων από κινήματα που αναδύθηκαν αρχικά στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Τα κινήματα αυτά είχαν σαν βάση τους το μανιχαϊστικό δόγμα το οποίο ερχόταν σε σύγκρουση με αυτό της Καθολικής Εκκλησίας. Η μεγάλη ταχύτητα με την οποία διαδόθηκαν αυτές οι αντιλήψεις ήταν και η κύρια απειλή, γεγονός που ενέτεινε την καχυποψία της Εκκλησίας κυρίως απέναντι στους μη ντόπιους και ακόμα

περισσότερο σε αυτούς που προέρχονταν από τις περιοχές της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας¹.

Πρόκειται για μια ερμηνεία η οποία στηρίζεται στις ομοιότητες που παρουσιάζουν τα δύο αυτά επαναστατικά αιρετικά ρεύματα στο Βυζάντιο και στη Δυτική Ευρώπη και που υιοθετεί το σχήμα του Φερνάν Μπρωντέλ για μια “σχεδόν ακίνητη ιστορία”, που δεν αναζητεί την ερμηνεία στο τοπικό, αλλά σε ένα ευρύ γεωγραφικά πλαίσιο². Στην συγκεκριμένη περίπτωση, οι “Καθαροί” - η πιο σημαντική αίρεση της δυτικής Ευρώπης - και οι “Βογόμιλοι” - βυζαντινή αίρεση από την οποία ορισμένοι θεωρούν ότι προέρχεται η πρώτη - αντιμετωπίζονται και οι δύο σαν εκφάνσεις ενός και μόνο δόγματος: του Μανιχαϊσμού. Η αίρεση αυτή ιδρύθηκε στα μέσα του 3^{ου} αιώνα από τον πέρση ασκητή Μάνη, τον αυτοαποκαλούμενο “*απόστολο του Ιησού Χριστού*”. Ο Μανιχαϊσμός τονίζει τη διαρχία μεταξύ του θεού, άρχοντα του φωτός και του καλού, και του Σατανά, που ήταν το πνεύμα του κακού. Ο υλικός κόσμος αντιπροσωπεύει το κακό και δημιουργήθηκε από το Σατανά, στην πάλη κατά του Θεού. Ο άνθρωπος εμπεριέχει το αγαθό στοιχείο και επομένως η πορεία της ανθρώπινης ιστορίας είναι ο αγώνας μεταξύ των δύο αυτών δυνάμεων.

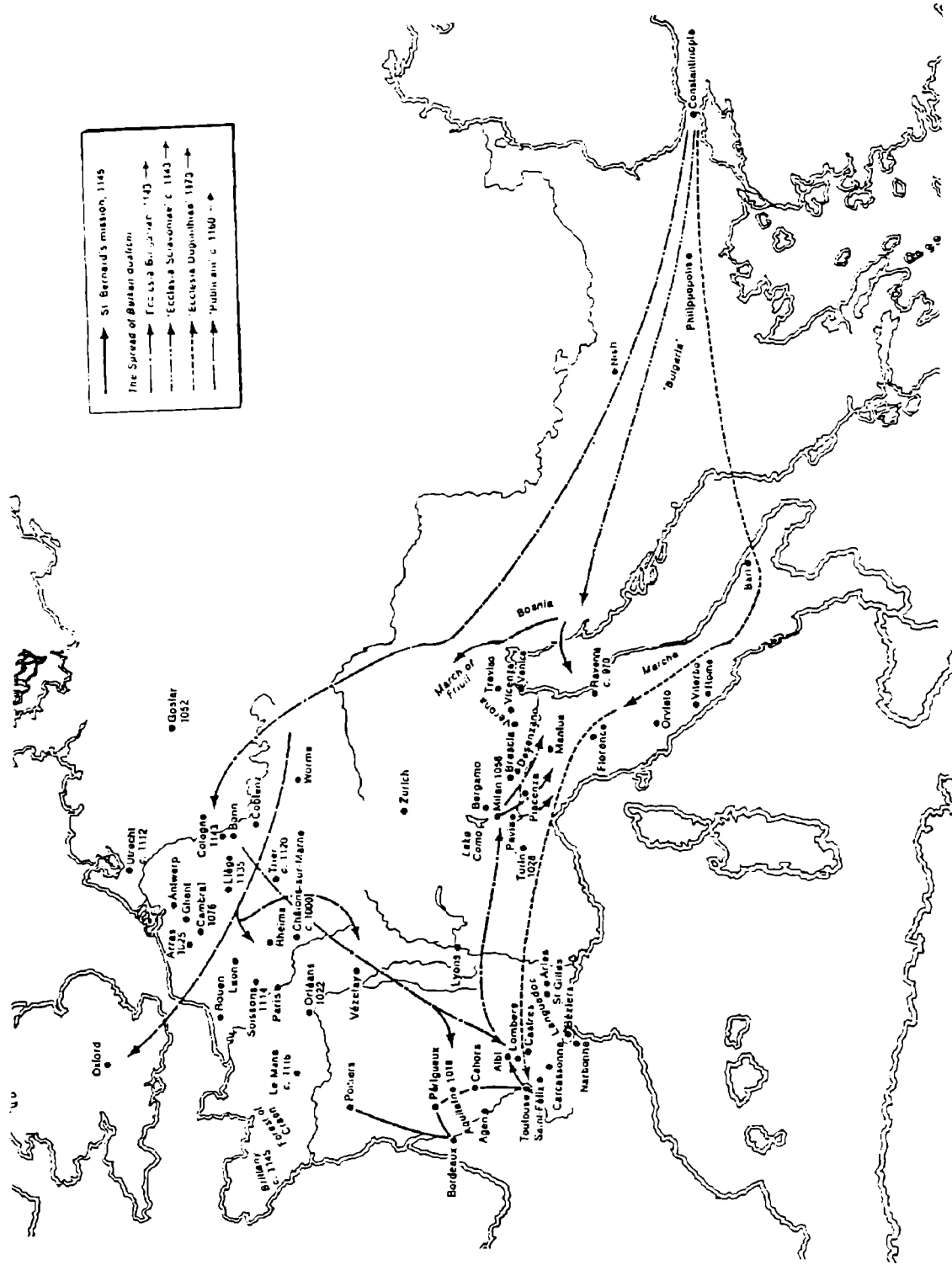
Όπως υποστηρίζει ο R.I.Moore, μια πιο αυστηρή μελέτη των αιρέσεων του Βυζαντινού κόσμου αποδεικνύει πως η σχέση των δυαδικών αντιλήψεων και πρακτικών, που πιστεύεται ότι υπήρχε ανάμεσα στους Βογόμιλους και το Μανιχαϊσμό του αρχαίου κόσμου, ήταν απλά ένας μύθος που όφειλε τη συνέχεια του στην θεολογική συνοχή και τις προκαταλήψεις της ορθόδοξης Εκκλησίας, παρά σε ιστορικές αλήθειες. Αντίθετα η αίρεση των Βογομίλων ήταν λιγότερο ακραία στις αντιλήψεις της, με αργούς ρυθμούς ανάπτυξης και με όχι τόσο καλή οργάνωση απ’ ότι οι σύγχρονοι Βυζαντινοί και Δυτικοευρωπαίοι ήθελαν να πιστεύουν³.

Παρ’ όλα αυτά η ιδέα της διανοητικής συνέχειας ήταν σύμφωνα με τους οπαδούς αυτής της προσέγγισης, ένα σωστό σημείο από το οποίο μπορεί κανείς να ερμηνεύσει την καταγωγή των αιρέσεων στην Δύση. Τα νέα αιρετικά κύματα που κατέφθασαν στην Δύση περιέγραφαν τον εαυτό τους ως “*φτωχοί του Χριστού*” (*Pauperes Christi*)

¹ R.I.Moore, “*The Origins of the European Dissent*”, University of Toronto Press, London 1994, σ.174

² Όπως επιχειρεί ο Carlo Ginzburg στο βιβλίο του “*Storia Notturna*” και ο Νόρμαν Κον στο βιβλίο του “*Αγώνες για την έλευση της Χίλιετούς Βασιλείας του Θεού: Επαναστάτες χίλιαστές και μυστικιστές αναρχικοί στο Μεσαίωνα*”, Νησίδες, 1998. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το σχήμα του Φερνάν Μπρωντέλ βλ. Ζακ Λε Γκοφ, “*Ιστορία και Μνήμη*”, Νεφέλη, 1998, Αθήνα, σ. 22

³ R.I.Moore “*Heresy, repression and social change in the age of the Gregorian Reform*”, *Christendom and its discontents, exclusion, persecution and rebellion, 1000 - 1500*, Scott L. Waugh και Peter D.Diehl, Cambridge University Press, 1996, σ.21.

Η εξάπλωση του Βαλκανικού Διόρισμού στη Δυτική Ευρώπη (Από το βιβλίο του R.I. Moore, The Origins Of European Dissent, University of Toronto Press, London 1994)

και μετακινούνταν από πόλη σε πόλη για να κηρύξουν όπως ακριβώς έκαναν οι απόστολοι αλλά και οι Φραγκισκανοί μοναχοί. Δεν έτρωγαν κρέας αλλά ούτε και τα υπόλοιπα ζωικά προϊόντα. Απέρριπταν τα μυστήρια της Καθολικής Εκκλησίας εκτός από την Βάπτιση. Αυτά είναι στοιχεία που παρουσιάστηκαν στη συνέχεια στην αίρεση των Καθαρών. Ο όρκος τελειότητας που έδιναν οι Βογόμιλοι λίγο πριν το θάνατό τους (*Τελείωσις*) έγινε στην συνέχεια η “παρηγοριά” (*consolamentum*) των Καθαρών, όπως παρουσίαζαν ομοιότητες και στην οργάνωση της ιεραρχίας των σεκτών τους αφού και στις δύο αιρέσεις υπήρχε η κατηγορία των πιστών, η κατηγορία των εκλεκτών και τέλος αυτή των απλών συμπαθούντων⁴.

Οι οπαδοί αυτής της προσέγγισης, φαίνεται να στηρίζουν την εγκυρότητα των επιχειρημάτων στην ύπαρξη συγκεκριμένων γραπτών πηγών που μαρτυρούν το συσχετισμό αυτό και τη συνέχεια του θρησκευτικού αυτού δόγματος. Για παράδειγμα, το 1143 ο Eberwin, ηγούμενος ενός μοναστηριού στην περιοχή Steinfeld, στέλνει ένα γράμμα στον Άγιο Βερνάρδο για να του γνωστοποιήσει την εμφάνιση μιας αίρεσης η οποία αν και υιοθετεί τον αποστολικό ιδεαλισμό της περιόδου, εντούτοις είναι ενδεδυμένη με στοιχεία που μαρτυρούν σαφή επιρροή από τις αιρετικές αντιλήψεις των Βαλκανίων.⁵ Σε ένα άλλο γράμμα που στάλθηκε στον Πάπα Λουκιανό II από τους κληρικούς της Λιέγης στα 1145, ο Πάπας προειδοποιείται για μια καινούρια αίρεση η οποία διαδόθηκε σε ένα χωριό της Καμπανίας (Κεντρική Γαλλία) και της οποίας τα μέλη αρνούνται κάθε μορφή όρκου ενώ για να προστατευθούν προσποιούνται ότι αποδέχονται τα μυστήρια της Καθολικής Εκκλησίας, στοιχεία που και πάλι παραπέμπουν στις αιρέσεις της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.⁶

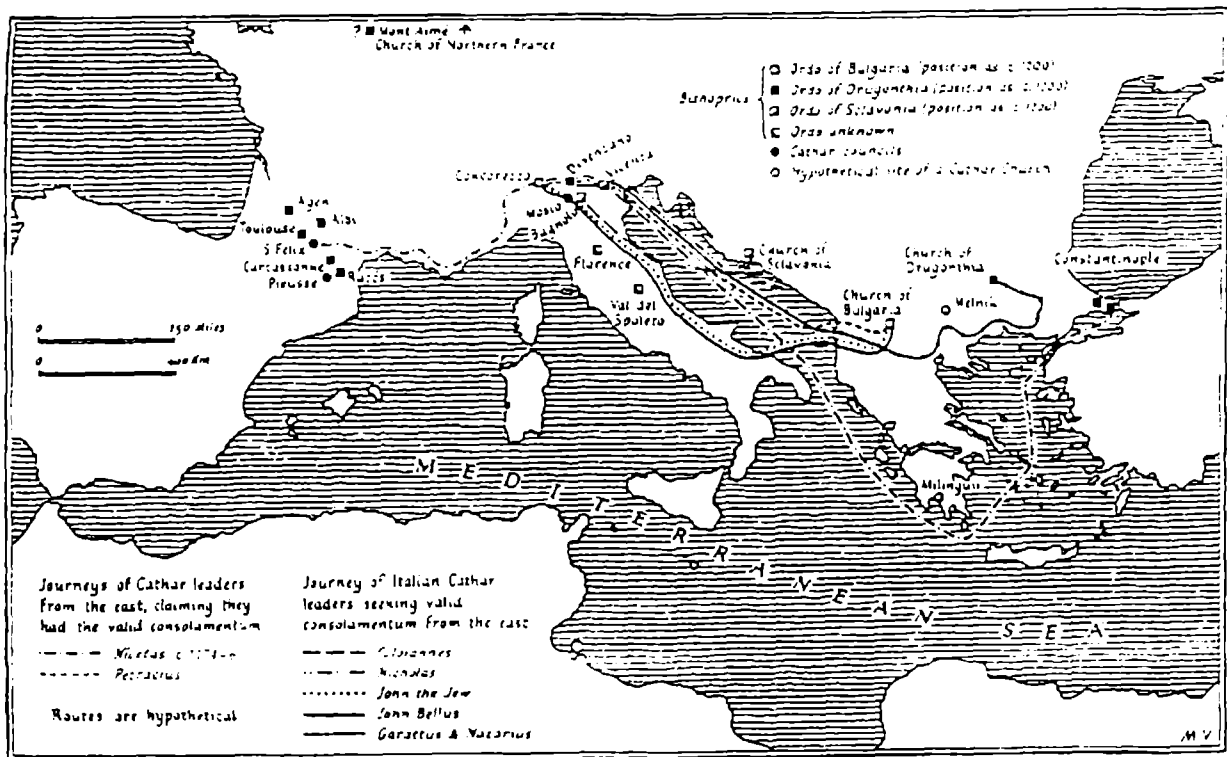
Και στις δύο περιπτώσεις όμως πρόκειται για μια επιρροή η οποία είναι προϊόν του γραπτού λόγου, δηλαδή έχει να κάνει με τις αντιλήψεις συγκεκριμένων ανθρώπων και στην προκειμένη περίπτωση των κληρικών. Συνεπώς πρόκειται για μυθικές αποδείξεις παρά ιστορικές. Αυτό ήταν που αργότερα προκάλεσε την αμφισβήτηση αυτής της θεώρησης⁷. Εξάλλου στην ιστορία δεν μπορούμε να αποκλείσουμε την

⁴ R.I.Moore, “The Origins...”, ό.π., σ. 170.

⁵ Ό.π., σ. 168 – 171.

⁶ Ό.π., σ. 171 – 172. Για επιπλέον πηγές που αποτέλεσαν χρήσιμα εργαλεία για τους οπαδούς αυτής της προσέγγισης στην ενίσχυση των επιχειρημάτων τους βλ. Παράρτημα: *Caesarius του Heisterbach και Bernard Gui*.

⁷ Ό.π., σ. 173

Η εξάπλωση των δυαδικών Εκκλησιών
 (Από το βιβλίο του Malcolm Lambert "Medieval Heresy: Popular Movements from the Gregorian Reform to the Reformation, Blackwell, 1994, sel. 127)

παράλληλη, αλλά ανεξάρτητη εμφάνιση κάποιων φαινομένων σε διαφορετικές περιοχές.

Οι μεσαιωνικές λαϊκές αιρέσεις ως προϊόντα της θρησκευτικής μεταρρύθμισης και των χιλιαστικών αντιλήψεων.

Κατά την περίοδο του Ψυχρού πολέμου, όπου πραγματοποιείται η στροφή της ιστορίας προς τις άλλες κοινωνικές επιστήμες και αργότερα όταν παρουσιάστηκε η στροφή στη μικροϊστορία, η συζήτηση γύρω από την καταγωγή των λαϊκών αιρετικών κινήματων στο Μεσαίωνα προσεγγίζει το θέμα αυτό από την οπτική γωνία της ανάγκης για θρησκευτική μεταρρύθμιση.

Το πνευματικό κίνημα της καρολίγγειας περιόδου – τέλη 8^{ου} με πρώτο μισό του 9^{ου} αιώνα – που συνήθως ονομάζεται Καρολίγγεια Αναγέννηση, περιοριζόταν στους κύκλους των εκκλησιαστικών και κοσμικών αρχόντων. Η συνεχώς αυξανόμενη τάση για τη βελτίωση της παιδείας των ευγενών και των μελλοντικών κληρικών από τα μεγάλα μοναστήρια ή επισκοπικά κέντρα, ήταν αυτό που οδηγούσε την Εκκλησία και κυρίως τον ασκητισμό στην αρχική τους εσωστρέφεια, αλλά και στην σταδιακή κατάλυση της στοιχειώδους εκπαίδευσης που πρόσφεραν τα μεροβίγγεια μοναστήρια στα φτωχά παιδιά της υπαίθρου. Πρόκειται για την αναγέννηση μιας κλειστής ελίτ που είχε σκοπό να προετοιμάσει τη στελέχωση της εξουσίας της καρολίγγειας μοναρχίας και Εκκλησίας, ενώ αδιαφορούσε για τα λαϊκά στρώματα. Τα θαυμαστά χειρόγραφα της εποχής γίνονται αντικείμενα πολυτελείας και προορίζονται κυρίως να πλουτίσουν τους θησαυρούς των εκκλησιών, των πλούσιων ιδιωτών, παρά να διαβαστούν. Οι μοναχοί που αντιγράφουν αυτά τα χειρόγραφα ενδιαφέρονται περισσότερο για την υλική τους αξία παρά το πνευματικό τους περιεχόμενο. Η αντιγραφή αποτελούσε έργο μετανοίας που οδηγεί στο παράδεισο λόγω του κόπου και του χρόνου που καταβάλλεται για αυτήν. Αυτή η αντίληψη οδήγησε την Εκκλησία του πρώιμου Μεσαίωνα σε ένα ακραίο υλισμό. Επίσης η στροφή προς την κλασική παράδοση επανέφερε στο προσκήνιο την πλατωνική φιλοσοφία και την εξειδικευμένη διδασκαλία ενώ παραμέρισε τη θεολογία των Πατέρων και των Γραφών. Η Εκκλησία μετεξελίσσεται σιγά-σιγά σε κραταιό διοικητικό μηχανισμό και

αυτή η ηθική κατάπτωση του μοναστικού και κοσμικού κλήρου προκάλεσε αντιδράσεις και επιθυμία για μεταρρύθμιση⁸.

Βασικό αίτιο της κρίσης θεωρείτο η ολοκληρωτική εξάρτηση των ιερωμένων από την τοπική εκκλησία και την κοσμική αριστοκρατία. Παρόλα αυτά το έναυσμα για εσωτερική μεταρρύθμιση δεν προήλθε από την Παποσύνη αλλά από τις ίδιες τις μονές και συγκεκριμένα από το μοναστήρι του Cluny. Το μοναστήρι αυτό ήδη από το 910 είχε τεθεί με απόφαση του Πάπα Φορμόζιου υπό την προστασία της Αγίας Έδρας ενώ οι μοναχοί του είχαν αποκτήσει το δικαίωμα να εκλέγουν οι ίδιοι τους ηγουμένους τους. Το νέο πνεύμα της μεταρρύθμισης, που αποτελούσε απάντηση στη κρίση που μάστιζε την περίοδο αυτή την Εκκλησία της Γαλλίας, δηλαδή η ηθική κατάπτωση μοναχισμού και του κλήρου, απέκτησε πολύ γρήγορα υποστηρικτές με αποτέλεσμα στα τέλη του 10^{ου} αιώνα να έχει εξαπλωθεί. Το κίνημα του Cluny όφειλε σε ένα μεγάλο βαθμό την επιτυχία του στη στήριξη που εξασφάλισε από την δυναστεία των δύο πρώτων Καπετιδών οι οποίοι στήριζαν τον κατώτερο κλήρο και τους μοναχούς σε βάρος του επισκοπικού και αριστοκρατικού κλήρου. Κατά την διάρκεια της βασιλείας τους οι μεταρρυθμιστές του Cluny πολλαπλασίασαν τα μοναστήρια τους. Οι μοναχοί δεν είχαν πλέον μόνο εκκλησιαστικά καθήκοντα, αλλά έγιναν παράγοντες της βασιλικής εξουσίας, συμμετέχοντας στη διεκπεραίωση των κρατικών υποθέσεων. Παράλληλα ο Ροβέρτος ο Ευσεβής, ο γιος του Ούγου Καπέτου, στηριζόμενος στους μεταρρυθμιστές, επιχείρησε να δημιουργήσει μια ισχυρή τάξη αφοσιωμένη στους Καπετίδες και συγχρόνως, αποδυναμώνοντας τον επισκοπικό κλήρο, να αποσπάσει από την επιρροή του τη βασιλική εξουσία. Οι μεταρρυθμιστές ωστόσο από την πρώτη στιγμή είχαν διακηρύξει την πρόθεση τους να μην εξαρτώνται από τον κοσμικό ηγεμόνα. Η ισχυροποίηση των δεσμών του Cluny με τους πάπες από το 910 και εφεξής, τροποποιεί τη σχέση του Πάπα με το ποίμνιο του και της προσδίδει πολιτικά χαρακτηριστικά που ενισχύουν το ρόλο του λαϊκού στοιχείου στην Εκκλησία ενώ ο αυτοκράτορας είχε χάσει πλέον το δικαίωμα του να διορίζει τους ηγουμένους και τους επισκόπους.

Η κλονιακή μεταρρύθμιση προετοίμασε το έδαφος για τη Γρηγοριανή η οποία απαιτούσε το λειτουργικό και νομικό πρωτείο της Ρώμης, την ανεξαρτησία της πνευματικής εξουσίας από την κοσμική, την υπεροχή της απέναντι σε αυτήν και την αντιμετώπιση του Πάπα ως εκφραστή της Θείας Βούλησης στη γη. Ακολουθεί μια

⁸ Ζακ Λε Γκοφ, «Οι διανοούμενοι του Μεσαίωνα», Κέδρος 2002, σ. 35 – 39.

περίοδος κατά την οποία η Εκκλησία προωθεί την οργάνωση της κατά το πρότυπο των κρατών. Ιδρύονται νέες υπηρεσίες, ο αριθμός των υπαλλήλων που την υπηρετούν αυξάνεται, και εγκαινιάζονται νέοι βαθμοί ιεραρχίας. Στους λαϊκούς δεν παρέχεται καμιά εξουσία επί της Εκκλησίας και των εκκλησιαστικών προσώπων αλλά παραμένει αναγκαίο να υπακούουν. Με άλλα λόγια η μεταρρύθμιση οδήγησε τους λαϊκούς στον παραγκωνισμό τους και την τοποθέτηση τους στο περιθώριο της εκκλησιαστικής ζωής⁹.

Γι' αυτό το λόγο από πολύ νωρίς άρχισαν να αναπτύσσονται κινήματα που εξαρτιόνταν από τις θρησκευτικές συσσωματώσεις που θεωρούσαν ότι ο παραγκωνισμός τους απομάκρυνε τους πιστούς από τα ιδανικά του Ευαγγελίου και την αποστολική ζωή¹⁰. Η Εκκλησία κατέληξε στο σημείο να αντιμετωπίζει την αυξανόμενη αντίδραση δύο ομάδων. Αφενός ήταν η ομάδα των αναλφάβητων και αυτών που ήξεραν ελάχιστα γράμματα (*illiterati*), οι οποίοι απεχθάνονταν την προστασία που παρείχε η Εκκλησία στους διανοούμενους και αφετέρου η ομάδα των μορφωμένων λαϊκών, που δεν ήταν πρόθυμοι να παραχωρήσουν άνευ όρων στην Εκκλησία το μονοπώλιο του δόγματος. Αυτή η ομάδα – η δεύτερη – θεωρήθηκε στην συνέχεια σαν ένα είδος “*διανοητικής αίρεσης*” αφού σιγά – σιγά γίνεται μόνιμο πρόβλημα¹¹.

Η ανηθικότητα των κληρικών, η τυπολατρία της Εκκλησίας, η αυξανόμενη ανάμειξη των παπών στα πολιτικά πράγματα, ο τυπικός ορισμός της χρηστής διαγωγής και πίστης και η αδιαφορία για την πάταξη της διαφθοράς στους κόλπους της Εκκλησίας ήταν οι αφορμές για μια σειρά προπαγανδιστικών κινήματων που κέντριζαν τα αισθήματα των λαϊκών εναντίον της Εκκλησίας¹². Αυτές οι αντιδράσεις που αναπτύσσονταν κυρίως στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, με επικεφαλείς μεσσίες ή ζώντες αγίους, εμφανίζονταν με ολοένα και μεγαλύτερη συχνότητα από τα τέλη του 11^{ου} αιώνα. Οι χωρίς άδεια περιπλανώμενοι ιεροκήρυκες περίμεναν να σπεύσουν να τους ακούσουν πολύ περισσότεροι άνθρωποι από κάθε άλλη φορά, το γεγονός όμως ότι μόνο οι χειροτονημένοι λειτουργοί είχαν το δικαίωμα να κηρύσσουν την επιστροφή στην αποστολική ζωή, είχε σαν αποτέλεσμα αυτοί οι

⁹ R.I.Moore, “*Heresy, repression...*”, ό.π., σ. 32 – 33.

¹⁰ George Duby, “*Ο ιππότης, η γυναίκα και ο ιερέας. Ο γάμος στη φεουδαρχική Ευρώπη*”, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1998, σ. 106.

¹¹ R.I.Moore, “*Heresy, repression...*”, ό.π., σ.33 – 34.

¹² George Duby, “*Ο ιππότης...*”, σ. 105 – 118.

περιπλανώμενοι και οι μετέπειτα οπαδοί και ακόλουθοι τους να αντιμετωπίζονται ως αιρετικοί¹³.

Ο Norman Cohn στο βιβλίο του “*Αγώνες για την έλευση της χιλιετούς βασιλείας του θεού*” αναφέρει πως τα επαναστατικά αυτά κινήματα ήταν μια έκφραση τόσο της αντίδρασης προς την θρησκευτική μεταρρύθμιση όσο και της παράδοσης των Αποκαλυπτικών προφητειών του Χιλιασμού που άνθισε στους κόλπους των ξεριζωμένων φτωχών της δυτικής Ευρώπης¹⁴. Πρόκειται για ένα ρεύμα που παρέσυρε πολλούς στην επιθυμία για την πραγμάτωση μιας επί της γης αταξικής κοινωνίας, όπου το κράτος, οι βασιλείς και οι άρχοντες δεν θα υπάρχουν πια. Αυτή η ανάγκη ώθησε το λαό να βλέπει στο πρόσωπο διαφόρων πολιτικών ηγετών, αποστατών μοναχών ή απλών σφετεριστών, τον επίγειο Μεσσία που θα τους οδηγούσε στη σωτηρία. Η Εκκλησία, στο πρόσωπο αυτών των ταραχοποιών, κατήγγειλε άλλοτε τον ίδιο τον Αντίχριστο και άλλοτε κάποιον από τους ψευδοπροφήτες που σύμφωνα με το Ευαγγέλιο και τα χιλιαστικά κείμενα, τον συνόδευε για να πλανέψει το λαό με ψευδή θαύματα.

Ο Richard Landes στο άρθρο του, “*The Birth of Heresy A millennial Phenomenon*” υποστηρίζει πως οι χιλιαστικές αυτές αντιλήψεις σε μια πρώτη φάση είχαν να κάνουν με ένα κύμα ενθουσιασμού για την επερχόμενη χιλιετία και το επίγειο βασίλειο, ρεύμα που τροφοδότησε σειρές από ειρηνευτικά κινήματα. Στην συνέχεια όμως οι ίδιες οι αντιλήψεις, μετά τη θρησκευτική μεταρρύθμιση, τροφοδοτούν τα επαναστατικά κινήματα που στρέφονται κατά της Εκκλησίας με αποτέλεσμα να χαρακτηρίζονται ως αιρετικές.¹⁵

Για τους υποστηρικτές αυτής της προσέγγισης η σχέση ανάμεσα στις χιλιαστικές προσδοκίες και την ανάδυση των λαϊκών αιρέσεων είναι άμεση και σχεδόν αυτονόητη. Καμιά άλλη ερμηνεία δεν μπορεί να είναι πιο κατάλληλη για την εμφάνιση των λαϊκών αιρετικών κινήματων από μια αποκαλυπτική εποχή όπου ο λαός σκέφτεται συνεχώς την έλευση του Τέλους. Οι χιλιαστικές αντιλήψεις πρόσφεραν την ελπίδα για μελλοντικές αλλαγές προς όφελός των καταπιεσμένων από τη διαφθορά των εκκλησιαστικών κύκλων.

¹³ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τους περιπλανώμενους ιεροκήρυκες βλ. Νόρμαν Κον “*Αγώνες για την έλευση της Χιλιετούς Βασιλείας του Θεού: Επαναστάτες χιλιαστές και μυστικιστές αναρχικοί του Μεσαίωνα*”, Νησίδες, 1998.

¹⁴ Ο.π.

¹⁵ Richard Landes, “*The Birth of heresy: A millennial phenomenon*”, *The Journal of Religious History*”, vol. 24, No. 1, Φεβρουάριος 2000, σ. 26 – 43.

Η μεσαιωνική λαϊκή αίρεση ως προϊόν της φεουδαρχικής επανάστασης

Αντίθετα με την προηγούμενη προσέγγιση, την ίδια ψυχροπολεμική περίοδο έγιναν προσπάθειες ώστε το ζήτημα της καταγωγής των λαϊκών αιρέσεων να μελετηθεί με τους όρους των παραγωγικών δυνάμεων και της υλικής κουλτούρας, γεγονός που, ο Robert Ian Moore θεωρεί πως οδήγησε την έρευνα σε γενικεύσεις και απλουστεύσεις¹⁶. Χαρακτηριστικό είναι το εγχείρημα της μαρξιστικής παράδοσης να δώσει μια διαφορετική ερμηνεία, αποδίδοντας την δημιουργία των κινημάτων στην ταξική πάλη. Η προσέγγιση αυτή ήταν εξ αρχής προβληματική, γιατί, σύμφωνα με τις πηγές, οι αιρετικοί, πιστοί ή υποστηρικτές τους, προέρχονται από όλα τα κοινωνικά στρώματα. Μολονότι η μαρξιστική προσέγγιση υπεραπλουστεύει την κοινωνική αλλαγή, εντούτοις εισήγαγε χρήσιμα εργαλεία στη συζήτηση.

Οι μεγάλες αιρέσεις του 12^{ου} και 13^{ου} αιώνα ορίστηκαν ως αντιφεουδαρχικές αιρέσεις. Αμφισβητώντας την ίδια τη δομή της κοινωνίας, οι αιρέσεις αυτές επιτίθενται σε ό,τι κατά βάθος τη συνιστούσε, δηλαδή τη φεουδαρχία. Ο R.I.Moore διαπιστώνει λοιπόν πως αυτό που απουσιάζει από τη μαρξιστική προσέγγιση είναι ο ρόλος των κοινωνικών αλλαγών, οι οποίες είναι εξίσου καταλυτικές για την μετέπειτα εξέλιξη της μεσαιωνικής κοινωνίας¹⁷. Αυτές οι αλλαγές αφορούν την αύξηση του πληθυσμού, την ανάπτυξη της βιοτεχνίας, την ανάπτυξη του εμπορίου και τον εκχρηματισμό της οικονομίας, μα περισσότερο έχουν να κάνουν με το φεουδαρχικό καθεστώς και τις ποικίλες αντιδράσεις που προέρχονται από τη δυσαρέσκεια του αγροτικού πληθυσμού. Τα αγροτικά κύματα αντιδράσεων δεν ήταν καινούριο φαινόμενο. Αντίθετα οι ρίζες του, βρίσκονται πολύ πίσω στο χρόνο, όμως ποτέ προηγουμένως δεν οδηγήθηκαν σε τέτοιου είδους ριζοσπαστικές κινήσεις. Αυτό που ήταν καινούριο σε αυτή την περίοδο ήταν κάτι άλλο, και αυτό ήταν που έκανε τον R.I.Moore να αναζητήσει τις ρίζες των αιρετικών κινημάτων, όχι τόσο στο διανοητικό επίπεδο και τις χιλιαστικές αντιλήψεις, ούτε στη μαρξιστική ταξική πάλη αλλά στο κίνημα της “*Ειρήνης του Θεού*” (*Pax Dei*)¹⁸. Η Ειρήνη του Θεού ήταν ένας εκκλησιαστικός θεσμός που απέβλεπε στον περιορισμό της βίας των ιδιωτικών

¹⁶ R.I.Moore, “*Heresy, repression...*”, σ.22.

¹⁷ Ο.π.

¹⁸ Ο.π., σ. 27.

πολέμων και των αντεκδικήσεων, θέτοντας υπό την προστασία της Εκκλησίας κάποιες κοινωνικές κατηγορίες όπως οι γυναίκες, τα παιδιά, οι έμποροι, οι προσκυνητές και οι κληρικοί.

Στα 989/990 στη σύνοδο του Σαρρού (*Charroux*) αποφασίζεται η δίωξη αυτών που λήστευαν την περιουσία της Εκκλησίας ή των Φτωχών. Τη σύνοδο αυτή ακολούθησαν κι άλλες οι οποίες συνοδεύονταν από λιτανείες λειψάνων στις οποίες προσέρχονταν πιστοί για να τα προσκυνήσουν και στα οποία ορκίζονταν να προστατεύσουν την Εκκλησία από τους ιππότες που προσπαθούσαν να ιδιοποιηθούν τη βασιλική γη, μετά την κατάρρευση της εξουσίας του βασιλιά, και να θέσουν υπό τον έλεγχο τους τόσο την γη όσο και αυτούς που την καλλιεργούσαν¹⁹. Το κίνημα της “*Ειρήνης του Θεού*” δημιούργησε μια λαϊκή ένταση η οποία ήταν αρχικά χιλιαστικού χαρακτήρα με σκοπό να πετύχει αυτό που ο ανθρωπολόγος Victor Turner ονομάζει “*communitas*” δηλαδή κοινότητες που σχηματίζοντας από εκείνους που απαρνούνταν τα εγκόσμια.²⁰ Προκάλεσε συναισθήματα για την ενότητα και τη διάλυση των φραγμών της ισχύος και των κοινωνικών διαχωρισμών λόγω του επικείμενου Τέλους. Όλη αυτή η αναστάτωση οδήγησε το βασίλειο των Καρολιδών στη διάλυση και σε αυτό που ο George Duby ονομάζει “*Φεουδαρχική Επανάσταση*”, δηλαδή, στην εξασθένηση της κεντρικής εξουσίας, την ένταση των πολέμων μεταξύ των κοσμικών αρχόντων και στην ανάπτυξη των χωροδεσποτειών.²¹

Όπως ανέφερα πιο πάνω, η Ειρήνη του Θεού ήταν ένας θεσμός που ένωνε την Εκκλησία με τα πλήθη ενάντια σε αυτούς που λήστευαν την εκκλησιαστική περιουσία και εκμεταλλεύονταν τους φτωχούς. Η εικόνα, όμως, ενός λαού ενωμένου με την Εκκλησία, και με απώτερο στόχο την προστασία της πίστης και τον αγώνα κατά της ακολασίας των ιπποτών, σύμφωνα με τον R.I. Moore, παρουσιάζει κάποιες ασυνέπειες²². Μολονότι οι γραπτές πηγές εκείνης της περιόδου είναι γεμάτες από τέτοιες ενδείξεις εντούτοις πίσω από αυτή τη ρητορική φαίνεται να κρύβεται κάτι περισσότερο από μια απλή αναρχία. Οι κατηγορίες για ληστεία στην πραγματικότητα αφορούσαν την ισχύ που είχε δοθεί στους κόμητες από τους Καρολίδες η οποία τους επέτρεπε να συλλέγουν τις γαιοπροσόδους και να διαθέτουν στρατεύματα για την κατασκευή δημοσίων έργων. Αυτά τα δικαιώματα ήταν μια πηγή πλούτου για τους

¹⁹ Ο.π., σ. 27 – 31.

²⁰ R.I. Moore “*Heresy, repression, and social change in the age of Gregorian reform*”, σ. 30

²¹ Ο George Duby καταλήγει στη θέση αυτή με βάση την κλασική μελέτη του για το *Macconnaise*.

²² Ο.π., σ. 28 – 29.

άρχοντες, μολονότι δεν ήταν ακόμα υπό την απόλυτη κατοχή τους. Τα δικαιώματα αυτά πέρασαν σταδιακά στους πυργοδεσπότες και αυτό ήταν που έφερε την τελική διάλυση του κράτους των Καρολιδών και την παγίωση του θεσμού της αρχοντείας. Στη μια σύνοδο που έγινε στα 993 (*Le Puy*), αποφασίστηκε να αφορίζεται όποιος τολμούσε να κλέψει από την εκκλησιαστική γη και να κατασκευάσει πύργους. Και στις δύο συνόδους έγιναν προσπάθειες ώστε να αποφευχθεί η παγίωση της αρχοντείας στις εκκλησιαστικές γαίες. Ο ανταγωνισμός για διεκδίκηση των γαιοκτησιών που προκλήθηκε ανάμεσα στην εκκλησιαστική και κοσμική εξουσία οδήγησε την πρώτη στην προσφορά προστασίας στους μικροϊδιοκτήτες που ήταν αφενός θύματα της φεουδαρχικής επανάστασης και αφετέρου υποστηρικτές των ειρηνευτικών κινήματων με αποτέλεσμα την αύξηση της υπεροχής της²³.

Συνεπώς αυτό που επέφερε η “*φεουδαρχική επανάσταση*” του George Duby ήταν η δημιουργία μιας κοινωνίας στην οποία η δύναμη και τα πλούτη βρίσκονταν στα χέρια των κοσμικών και εκκλησιαστικών αρχόντων, αφού είχε αποδυναμωθεί διαδοχικά η εξουσία του βασιλιά, του πρίγκιπα και του κόμητα.

Αυτή η αλλαγή, υποστηρίζει ο R.I. Moore, συμπίπτει με τις πρώτες ενδείξεις για εχθρική στάση απέναντι στην Εκκλησία, αντιδράσεις που οφείλονταν στην σταδιακή απομάκρυνση του κλήρου από το λαό, στην σταδιακή μεταβολή της Εκκλησίας σε μια κλειστή ελίτ και την περιθωριοποίηση των υπολοίπων που οφείλονταν στην επιθυμία για μεταρρύθμιση κάτι που προκάλεσε την αντίδραση της Εκκλησίας και με τις πρώτες κατηγορίες για αίρεση²⁴.

Κατά πόσον, όμως, αυτές οι κατηγορίες ήταν αληθινές ; Μήπως πρόκειται για την απαγγελία μιας ψευδούς κατηγορίας από μέρους της Εκκλησίας που αποσκοπούσε στην αντιμετώπιση των αντιπάλων της ; Μήπως υπήρχαν πραγματικές κινήσεις που αποτελούσαν απειλή για την Εκκλησία ή η απειλή που ένιωθε η Εκκλησία ήταν η αφορμή για την κατασκευή τέτοιων κατηγοριών ; Ερωτήματα που συνεχίζουν να βρίσκονται υπό διαπραγμάτευση στην ιστορική έρευνα.

²³ Ο.π., σ. 29 – 31.

²⁴ Ο.π., σ. 31.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 :

Η καταγωγή των λαϊκών αιρετικών κινήματων της Νότιας Γαλλίας.

Κατά τον 12^ο αιώνα, μεγάλα λαϊκά αιρετικά κινήματα κάνουν την εμφάνισή τους στο μεγαλύτερο μέρος της δυτικής Ευρώπης. Οι παράγοντες που οδήγησαν στην διαμόρφωση αυτών των κινήματων, όπως φάνηκε ήδη από το προηγούμενο κεφάλαιο, είναι σύνθετοι και χωρίς διακριτά όρια μεταξύ τους, γεγονός που οδήγησε πολλές φορές τους μελετητές σε αδιέξοδα.

Ο γεωγραφικός χώρος στον οποίο τα αιρετικά κινήματα ήταν πιο οργανωμένα και κατείχαν μεγαλύτερη ισχύ ήταν αυτός της Νότιας Γαλλίας και κυρίως η περιοχή του Λανγκεντόκ. Πρόκειται για μια περιοχή η οποία εκτείνεται από την Τουλούζη στα δυτικά έως την Beziers στα ανατολικά και από τους πρόποδες των Πυρηναίων στο νότο μέχρι την Marmande στο βορρά, καθώς περιλαμβάνει την Τουλούζη, την Ναρβόνη και την Καρκασσόν, τρεις πόλεις οι οποίες από τον 12^ο έως και τον 13^ο αιώνα βρίσκονταν στο απόγειο της ανάπτυξης τους. Το Λανγκεντόκ ήταν μια πλούσια και ευδοκίμουσα περιοχή, με ανεπτυγμένη αγροτική δραστηριότητα, πυκνοκατοικημένη και με σχετικά υψηλό επίπεδο εκπολιτισμού, ενώ το φεουδαρχικό καθεστώς ήταν λιγότερο έντονο συγκριτικά με αυτό της βόρειας Γαλλίας²⁴. Στις αρχές του 13^{ου} αιώνα, το Λανγκεντόκ διοικούνταν από τα ανώτερα και μεσαια στρώματα ευγενών. Όσον αφορά τα ζητήματα κληρονομιάς, οι οικογένειες της ανώτερης ευγενείας εφάρμοζαν τα πρωτοτόκια, με αποτέλεσμα η περιουσία να παραμένει συγκεντρωμένη στα χέρια ενός ευγενή σε αντίθεση με την κατώτερη ευγενεία στην οποία η περιουσία διαμοιραζόταν ισότιμα στα αρσενικά παιδιά της οικογένειας γεγονός που οδήγησε σταδιακά τις οικογένειες αυτές στην πτώχευση και ακολούθως στην αναζήτηση προστασίας από ανώτερους άρχοντες²⁵. Η σχέση μεταξύ του υποτελούς και του άρχοντα έτσι όπως αυτή διαμορφώθηκε στην νότια Γαλλία διέφερε σε θεσμικό τουλάχιστον επίπεδο από τις υπόλοιπες περιοχές της δυτικής Ευρώπης. Μολονότι οι υποχρεώσεις των υποτελών προς τους κυρίους τους ήταν

²⁴ J. Given, "Inquisition...", σ. 5 – 9.

²⁵ Περισσότερες πληροφορίες για το θεσμό της οικογένειας και τα ζητήματα κληρονομιάς βλ. G. Duby, «Ο ιππότης, η γυναίκα και ο ιερέας. Ο γάμος στη φεουδαρχική Ευρώπη», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1998.

αρκετές, εντούτοις χαιρόνταν την προσωπική τους ελευθερία και είχαν ένα μεγάλο μερίδιο στον έλεγχο της γης που καλλιεργούσαν²⁶.

Επίσης, ένα από τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας στη Νότια Γαλλία είναι το ανεπτυγμένο δίκτυο επικοινωνίας μεταξύ των πόλεων. Με την αναβίωση του εμπορίου από τον 11^ο αιώνα και εφεξής οι αστικές περιοχές αναπτύχθηκαν τόσο στον οικονομικό τομέα, όσο και δημογραφικά. Το εμπορικό αυτό δίκτυο εκτεινόταν από την Μεσόγειο έως και τον Ατλαντικό ενώ ο πλούτος που συγκέντρωναν οι πόλεις της Νότιας Γαλλίας ώθησε κάποιες από αυτές στην διεκδίκηση της αυτονομίας τους. Η πιο ισχυρή πόλη, ήταν η Τουλούζη, της οποίας ο πληθυσμός αυξήθηκε δραματικά κατά τη διάρκεια του 12^{ου} αιώνα²⁷.

Η Νότια Γαλλία αποδείχθηκε ιδιαίτερα δεκτική στην ανάπτυξη των αιρετικών κινήματων του 12^{ου} και 13^{ου} αιώνα και αυτό αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης στους κύκλους των μεσαιωνικών σπουδών. Σύμφωνα με τον Given θα μπορούσαμε να πούμε πως αυτή η δεκτικότητα, ίσως να οφείλεται στην ασυνήθιστα κοσμοπολίτικη κουλτούρα της περιοχής γεγονός που επέτρεψε την εύκολη διάδοση των ετερόδοξων αντιλήψεων, αλλά και στην διχόνοια που υπήρχε ανάμεσα στην κοσμική και εκκλησιαστική εξουσία κάτι που οδήγησε στην έλλειψη συνεργασίας για την καταστολή των ετερόδοξων αντιλήψεων.²⁸ Όπως και να έχουν τα πράγματα η Νότια Γαλλία των αρχών του 13^{ου} αιώνα αποτέλεσε ίσως το πιο εύφορο έδαφος για την εγκαθίδρυση των λαϊκών αιρέσεων.

Η αίρεση των Καθάρων ως πεδίο της ιστορικής έρευνας.

Ο George Duby σε συνέντευξή του το 1982 συνοψίζει εύγλωττα την στάση πολλών ιστορικών στο ζήτημα των Καθάρων στην Νότια Γαλλία : «Το δόγμα των Καθάρων είναι μια θρησκεία δευτερεύουσας σημασίας σε σχέση με το Χριστιανισμό. Η πρόκληση των Καθάρων στάθηκε μια ευκαιρία για τους χριστιανούς να επεξεργαστούν το δόγμα και τις βάσεις της θρησκείας τους, αλλά μόλις αυτός ο συσχετισμός προχώρησε, τελείωσε και η ιστορία με τους Καθαρούς. Δεν μπόρεσαν ν' αντέξουν, εξαιτίας της κατωτερότητάς του πνευματικού περιεχομένου του δόγματός

²⁶ Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις φεουδοβασαλικές σχέσεις βλ. M.Bloch, «Η φεουδαλική κοινωνία», Κάλβος, Αθήνα 1987.

²⁷ James Given, "Inquisition and Medieval Society: Power, Discipline, and Resistance in Languedoc", Cornell University Press, Ithaca and London, 1997, σελ. 9. J.Given, "Inquisition...", σ. 5 – 9.

²⁸ James Given, "Inquisition..." ό.π. σ. 9.

τους. Αυτά που ειπώθηκαν δεξιά και αριστερά τα τελευταία χρόνια σχετικά με τους Καθαρούς με βρίσκουν βαθιά αντίθετο, ακριβώς όπως και ένα σύνολο απόψεων γύρω από την Οξιτανία. Κατά προσέγγισιν αποδειξείς, που είναι αντίθετες με την αλήθεια. Ερμηνεύουν λανθασμένα τις πηγές. Γίνεται, έτσι, ιδεολογική χρήση της ιστορίας. Ο ιστορικός, όπως έλεγα και προηγουμένως, έχει δικαίωμα στη φαντασία. Έχει όμως και το απαραίτητο καθήκον να μη χειρίζεται, να μη χρησιμοποιεί και να μην παραμορφώνει ποτέ τα ίχνη του παρελθόντος για να κατασκευάζει εργαλεία και να τα θέτει στην υπηρεσία μιας πολιτικής, όποια κι αν είναι αυτή».³⁰

Είναι γεγονός ότι ο ιστορικός σήμερα, αλλά και παλαιότερα, στην προσπάθειά του για μια, όσο το δυνατόν περισσότερο αντικειμενική μελέτη, διατρέχει τον κίνδυνο να πέσει στην παγίδα των λέξεων, των θεωριών αλλά και των συγχρόνων του αξιακών συστημάτων με αποτέλεσμα πολλά ιστορικά φαινόμενα να παρερμηνεύονται. να αντιμετωπίζονται μονόπλευρα και να ερμηνεύονται έχοντας σαν βάση τους στείρα και απλουστευτικά ερμηνευτικά σχήματα. Ανάμεσα σε αυτά είναι και το ζήτημα της μεσαιωνικής αίρεσης των Καθαρών.

Η Νότια Γαλλία ήταν η ισχυρότερη βάση της αίρεσης των Καθαρών. Πρόκειται για μια αίρεση της οποίας η αντιυλιστική θεώρηση εκφράστηκε πιο ριζοσπαστικά από κάθε άλλη, ενώ τα δυαδικά σχήματα που χαρακτήριζαν το δόγμα της προκάλεσαν την αντίδραση της κυρίαρχης εκκλησιαστικής ιδεολογίας. Οι Καθαροί πίστευαν πως ο υλικός κόσμος ήταν δημιούργημα του Διαβόλου. Ήταν μια φυλακή στην οποία ο Διάβολος κρατούσε περιορισμένους τους αγγέλους που κατάφερε να δελεάσει και να απομακρύνει από τον Παράδεισο του Καλού Θεού. Οι Αγγελικές ψυχές ήταν φυλακισμένες στα ανθρώπινα σώματα σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους στη γη και για αυτό έπρεπε να αγωνίζονται ώστε να περιορίσουν στο ελάχιστο την επαφή τους με την ύλη. Για να λυτρωθούν αυτές οι ψυχές, ο Πανάγαθος στέλνει έναν από τους αγγέλους του, τον οποίο οι Καθαροί ταυτίζουν με τον Ιησού της Καινής Διαθήκης, στον κόσμο για να τους επαναφέρει στην αληθινή τους φύση. Αντίθετα με τον Χριστό της Καθολικής Εκκλησίας, αυτός ο σωτήρας δεν ήταν θεός. Ο σωτήρας των Καθαρών

³⁰“L’ exercice de la liberte”: συνέντευξη του Georges Duby, που πήραν οι Jean – Jacques Borchier και Michel Pierre για το περιοδικό, “Magazine Litteraire”, αρ.189, Νοέμβριος 1982, για το αφιέρωμα: “Georges Duby: Le style et la morale de l’ histoire”, σ. 19 – 25. Η συνέντευξη βρίσκεται μεταφρασμένη στα ελληνικά, στο έργο του Georges Duby, “Μεσαιωνική Δύση: Κοινωνία και Ιδεολογία”, Ε.Μ.Ν.Ε. – ΜΝΗΜΩΝ 1998, Θεωρία και μελέτες της ιστορίας 10, σ. 106 – 125.

κληροδότησε στους ακολούθους του τη δύναμη να τελούν τη βασική τελετή αυτής της αίρεσης, το “*consolamentum*”, μια μορφή βάπτισης που απελευθέρωνε τις ψυχές από το προπατορικό αμάρτημα . Η αιρετική σέκτα των Καθαρών, με βάση τα πρακτικά της Ιεράς Εξέτασης, χωρίζεται σε δύο κατηγορίες, αφενός η κατηγορία των “*perfecti*” και αφετέρου η κατηγορία των “*credentes*”. “*Perfecti*” ονομάζονταν αυτοί που μετά από μια περίοδο δοκιμασίας λάμβαναν το “*consolamentum*”, αφιέρωναν την ζωή τους στο κήρυγμα και είχαν το δικαίωμα να τελούν το μυστήριο του βάπτισης σε αυτούς που επρόκειτο να πεθάνουν, ελευθερώνοντας τους από την φυλακή του κόσμου. Με το κήρυγμα τους, καλούσαν τους ανθρώπους προς μια ασκητική ζωή. Απέιχαν από τη σεξουαλική επαφή, την κατάλυση κρέατος, και από οποιοδήποτε άλλο αμάρτημα θα αναιρούσε την ισχύ του “*consolamentum*”. Από την άλλη , οι “*credentes*” δεν ανήκαν στην εκκλησία των Καθαρών μα παρόλα αυτά πίστευαν στο κήρυγμα τους καθώς και στο ότι θα λάμβαναν το ιερό βάπτισμα προτού πεθάνουν από τα χέρια των “*perfecti*”. Στα τέλη του 13^{ου} αιώνα η αίρεση των Καθαρών βρήκε οπαδούς σε όλα τα κοινωνικά στρώματα. αρχίζοντας από τα κατώτερα αγροτικά στρώματα έως και τις πριγκιπικές αυλές. Ζούσαν σε κοινόβιους χώρους σε πόλεις και χωριά και ήταν ενσωματωμένοι στις τοπικές επισκοπές οι οποίες αποσκοπούσαν στον έλεγχο τους³¹.

Η αίρεση των Καθαρών, η καταγωγή, η διάδοση, οι αντιλήψεις και οι πρακτικές της, η πρόσληψη της παρουσίας της, είναι θέματα που δημιούργησαν ποικίλα ερωτήματα στους εκάστοτε μελετητές και ζητήματα που εξακολουθούν να προβληματίζουν τις σύγχρονες συζητήσεις των μεσαιωνικών σπουδών. Στη συνέχεια θα προσπαθήσω να παρουσιάσω τα βασικότερα ερμηνευτικά σχήματα και τη συζήτηση γύρω από την καταγωγή της αίρεσης των Καθαρών, κάνοντας αναφορά σε συγκεκριμένες ερμηνείες, που θεωρώ ενδεικτικές, για την έως σήμερα εξέλιξη αυτού του ερευνητικού πεδίου. Αρχίζω παραπέμποντας στο άρθρο του του Mark Gregory Pegg, “*Historiographical essay on Cathars, Albigenses, and good men of Languedoc*”³². Πρόκειται ουσιαστικά για μια προσπάθεια επανεκτίμησης του τρόπου με τον

³¹ J.B.Given, “*Inquisition and Medieval Society ...*”σελ.10 του. Για περισσότερες πληροφορίες βλ., R.I.Moore, “*The Origins of European Dissent*”, London 1994, σελ. 206 – 15. Malcolm Lambert, “*Medieval Heresy: Popular Movements from the Gregorian Perform to the Reformation*”, London, 1994, σ. 105 – 146 και στα σχετικά κείμενα που παρατίθενται στο Παράρτημα.

³² Mark Gregory Pegg, “*Historiographical essay on Cathars, Albigenses and good men of Languedoc*” στο “*Journal of Medieval History*”, 27 (2001), σ.181 – 195.

οποίο μελετάται η αίρεση των Καθάρων, καθώς διαπιστώνει πως μια μερίδα των προσεγγίσεων απέχει κατά πολύ από την αποκατάσταση της πραγματικότητας.

Ο Frederick Conybeare σε άρθρο του για τους “Καθαρούς”, υποστηρίζει πως πρόκειται για τα απομεινάρια του πρώιμου χριστιανισμού³³. Οι Καθαροί ήταν συνεχιστές του αρχαίου Μανιχαισμού, οι οπαδοί του οποίου μετά από μια μακράς διάρκειας διασπορά, επανεμφανίζονται το 10^ο αιώνα ως “Παυλικιανοί” και “Βογόμιλοι” στην περιοχή των Βαλκανίων, ενώ στη συνέχεια διεισδύουν στη δυτική Ευρώπη υπό τη μορφή ενός ενιαίου σώματος δυαδικών, μανιχαιστικών αντιλήψεων. Ο Καθαρισμός σύμφωνα με την αφήγηση του Frederick Conybeare, έφτασε στο απόγειο του, με τη δράση των “*boni homines*” (*Καλοί άνθρωποι*) στο Λανγκεντόκ. Ανεξαρτήτως τόπου και χρόνου όλοι όσοι χαρακτηρίζονταν ως αιρετικοί ανήκαν στην παραδοσιακή αίρεση του Μανιχαισμού.

Λίγο νωρίτερα ο Paul Daniel Alphandery είχε εισαγάγει τον όρο “*Albigenses*”³⁴ θέλοντας να προσδιορίσει τους αιρετικούς που, επηρεασμένοι από τους Βογόμιλους και Παυλικιανούς, αρχικά εμφανίζονται μεταξύ 1012 και 1020 στη Λιμόζ ενώ στη συνέχεια στις αρχές του 12^{ου} αιώνα, μετακινούνται προς τα νότια όπου και εγκαθίστανται τελικά στην Τουλούζη γνωστοί πλέον ως Καθαροί.

Αυτό που χαρακτηρίζει τις προηγούμενες ερμηνείες, κατά τον Mark Gregory Pegg, είναι η τάση να αντιμετωπίζουν όλες τις αιρέσεις, όπως και όλες τις θρησκείες, σαν φαινόμενα που γίνονται αντιληπτά με όρους διανοητικούς παραγκωνίζοντας έτσι την ιστορικότητα των φαινομένων και τη σχέση τους με τον υλικό πολιτισμό³⁵. Τόσο ο Frederick Conybeare όσο και ο Paul Daniel Alphandery υποστηρίζουν ότι η αίρεση των “*boni homines*” δεν είναι τίποτα περισσότερο από νέο – μανιχαιστικές ιδέες. Δεν έχει σημασία σε πόσες κοινωνίες αναδύθηκαν και έδρασαν, ούτε το πόσο διαφορετικά ήταν τα εκάστοτε κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά συμφραζόμενα που τις περιέβαλλαν, αφού οι αρχικές μανιχαιστικές αντιλήψεις παρέμεναν οι ίδιες. Στα περισσότερα μεσαιωνικά έγγραφα που σχετίζονται με τις αιρέσεις και το δόγμα τους, και κυρίως τα διασωθέντα αρχεία της Ιεράς Εξέτασης μπορεί να διακρίνει κανείς, ένα έντονο αντι – δυϊσμό από την πλευρά της Εκκλησίας ο οποίος

³³ F.Conybeare, “Cathars”, *Encyclopedia Britannica*, 11^η έκδοση (Cambridge, 1910), vol. 5, σ.515 – 517. Παρατίθεται από το Mark Gregory Pegg στο “*Historiographical essay on Cathars...*”.

³⁴ P.D.Alphandery, “Albigenses”, *Encyclopedia Britannica*, vol.1, σ. 505 – 506. Παρατίθεται στο “*Historiographical essay on Cathars...*”, M.G.Pegg.

³⁵ M.G.Pegg, “*Historiographical essay...*” σ.184.

εμφανίζεται για πρώτη φορά τον 11^ο αιώνα και κορυφώνεται στα τέλη του 13^{ου} αιώνα. Αυτό το στοιχείο φαίνεται πως αποτέλεσε και τη βάση αυτής της προσέγγισης. Το άρθρο του Mark Gregory Pegg συνιστά μια μορφή αμφισβήτησης αυτής της θεώρησης καθώς δεν υπάρχουν στοιχεία που να αποδεικνύουν με όρους ιστορικούς τη σχέση ανάμεσα στην αίρεση των Καθάρων και τα αιρετικά κινήματα των Βαλκανίων, με εξαίρεση κάποιες αφηγήσεις οι οποίες προέρχονται από τους διώκτες τους³⁶. Την ίδια άποψη με τον M.G.Pegg φαίνεται να ασπάζεται και ο R.I.Moore όταν αναφέρεται, όπως είπαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, στη μυθική και όχι ιστορική υπόσταση των επιχειρημάτων που χρησιμοποιεί αυτού του είδους η προσέγγιση.³⁷

Η πρώτη ένδειξη τοποθετείται τα 1143/4 όταν κάποιος Eberwin στέλνει ένα γράμμα στον Βερνάνδο του Κλαιβώ στο οποίο του περιγράφει τα χαρακτηριστικά μιας αίρεσης στην περιοχή της Κολωνίας.³⁸ Επρόκειτο για μια αίρεση με δικό της επίσκοπο και οργάνωση, ενώ τα ιδιαίτερα στοιχεία που την χαρακτήριζαν παρέπεμπαν σε επιρροές από τις αιρέσεις των Βαλκανίων. Το ετερόδοξο αυτό δόγμα αμφισβητήθηκε από τις εκκλησιαστικές αρχές και όταν οι αιρετικοί αρνήθηκαν να αναιρέσουν καταδικάστηκαν στην πυρά. Η δεύτερη ένδειξη προέρχεται από τα πρακτικά μιας δίκης που πραγματοποιήθηκε στην Κολωνία στα 1163. Τα μέτρα που λήφθηκαν δύο δεκαετίες νωρίτερα για την αντιμετώπιση των ετερόδοξων αντιλήψεων τελικά αποδείχθηκαν αναποτελεσματικά αφού σύμφωνα με την περιγραφή του Eckbert – αργότερα ο Βενεδικτίνος, αβάς του Schonau – τα απομεινάρια της αίρεσης διαμορφώθηκαν εκ νέου και η παρουσία τους απειλούσε περισσότερο την Ορθοδοξία.³⁹ Το δόγμα των αιρετικών περιελάμβανε αντιλήψεις από την Δονατιστική Χριστολογία, αντιλήψεις σχετικά με την μετενσάρκωση της ψυχής και τη δημιουργία ενός κόσμου από ένα κακό θεό. Ο Eckbert πίστευε ότι επρόκειτο για μια αίρεση με διεθνή, θα λέγαμε σήμερα, χαρακτήρα αφού είχε εξαπλωθεί παντού σε ολόκληρη την Δυτική Ευρώπη και το μόνο που έδινε μια αίσθηση διαφορετικότητας ήταν τα διαφορετικά ονόματα.⁴⁰

Είναι φανερό, νομίζω, πως και στις δύο περιπτώσεις τα επιχειρήματα είναι ελλιπή, αφού πρόκειται στην ουσία για μυθικές αφηγήσεις, δηλαδή είναι οι αντιλήψεις

³⁶ Ο. π., σ. 185 – 186.

³⁷ R.I.Moore, "The Origins of European Dissent" London 1994, σ.172

³⁸ Ο.π., σ. 175 – 182.

³⁹ R.I.Moore, "The Origins of European Dissent", London, 1994, σ. 175 – 182.

⁴⁰ Την ιδιαίτερα αυξημένη εξάπλωση των αιρέσεων σε γεωγραφικό επίπεδο μαρτυρεί ο Caesarius του Heisterbach στο έργο του, *Dialogus Miraculorum* από το οποίο απόσπασμα παρατίθεται στο Παράρτημα.

συγκεκριμένων ανθρώπων, σε συγκεκριμένες εποχές και τόπους, που φανερώνουν μεν κάποια επιρροή από τις αιρέσεις των Βαλκανίων, παρ' όλα αυτά όμως δεν μιλούν για τη φύση της επιρροής. Πρόκειται για προσεγγίσεις οι οποίες στηρίζονται κυρίως στις ομοιότητες των ιδεών και τη συνέχεια του μανιχαϊσμού. ενώ παράλληλα μας παραπέμπουν σε μια ακίνητη ιστορία, σε μια ιστορία χωρίς αλλαγές, που παραγκωνίζει τη σημασία της ιδιαιτερότητας των πρακτικών.⁴¹

Στο ίδιο αδιέξοδο οδηγούνται, κατά τον M.G.Pegg, και οι μελέτες εκείνες που προσεγγίζουν το ζήτημα της προέλευσης των λαϊκών αιρέσεων σαν μια εκδήλωση των οικονομικών ή των υλικών προβλημάτων και της ταξικής πάλης.

Ο συνδυασμός των δύο προσεγγίσεων, δηλαδή, των ρομαντικών ερμηνειών της βικτωριανής περιόδου (μέσα 19^{ου} – αρχές 20^{ου} αιώνα) από τη μια πλευρά και των μαρξιστικών προσεγγίσεων του Ψυχρού Πολέμου από την άλλη, δημιούργησε ένα ιδιαίτερο ερμηνευτικό σχήμα. σύμφωνα με το οποίο, τόσο η θρησκευτική διάνοηση, όσο και υλική κουλτούρα αντιμετωπίζονται ως φαινόμενα ακίνητα, χωρίς να υπόκεινται σε αλλαγές. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε τη μελέτη του Emmanuel Le Roy Ladurie για το Montaillou. Ο Ladurie στην προσπάθειά του να αποκαταστήσει την καθημερινή ζωή στην ύπαιθρο, έτσι, όπως αυτή διαφαίνεται μέσα από τα δικαστικά αρχεία που συνέταξε ο Jacques Fournier από το 1318 έως και το 1324 κατά τη διάρκεια μιας έρευνα που διεξήγαγε η Ιερά Εξέταση στο Montaillou – το τελευταίο χωριό που υποστήριξε ενεργά την αίρεση των Καθάρων – παράγει την εικόνα μιας κοινωνίας της οποίας οι δομές παραμένουν αμετάβλητες στο χρόνο. Με τον ίδιο τρόπο αναπαρίστανται και οι αντιλήψεις των αιρετικών δίνοντας την εντύπωση ότι πρόκειται για μια μορφή ζωής χωρίς συμφραζόμενα.⁴² Το ίδιο ισχύει και για το βιβλίο του Carlo Ginzburg *“Storia Notturna”* στο οποίο ασκήθηκε κριτική με αφορμή το γεγονός ότι η μαγεία παρουσιάζεται με α – ιστορικούς όρους από το 14^ο αιώνα και εφεξής χωρίς να δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στα εκάστοτε κοινωνικά συμφραζόμενα⁴³. Παρόμοιες κριτικές έγιναν και για το βιβλίο του Norman Cohn *“Αγώνες για την έλευση της Χίλιετούς Βασιλείας του Θεού”*.⁴⁴ Συνεπώς οι αγροτικές αυτές κοινωνίες, οι νοοτροπίες και οι

⁴¹ M.G.Pegg, *“Historiographical essay...”*, σ.188.

⁴² Emmanuel Le Roy Ladurie, *“Montaillou: Cathars and Catholics in a French village 1294 - 1324”*, Penguin Books, 1990.

⁴³ C.Ginzburg, *“Storia Notturna”* (Turin, 1989). Παρατίθεται στο *“Historiographical essay on Cathars...”*, M.G.Pegg.

⁴⁴ Νόρμαν Κohn *“Αγώνες για την έλευση της Χίλιετούς Βασιλείας του Θεού: Επαναστάτες χίλιαστές και μυστικιστές αναρχικοί του Μεσαίωνα”*, Νησίδες, 1998.

συμπεριφορές τους, σε αυτού του είδους τις μελέτες, παρουσιάζονται να είναι παγιδευμένες σε ένα αιώνιο παρόν.

Αντίθετα με όλα αυτά όμως η αναζήτηση των αρμών με τα κοινωνικά συμφραζόμενά τους, πιστεύω πως ήταν η αρχή για μια πληρέστερη προσέγγιση και ερμηνεία του παρελθόντος και αυτό γιατί κάθε λέξη, αντίληψη, αναπαράσταση και σύμβολο δεν έχουν ποτέ την ίδια σημασία.

Όταν άρχισε η μελέτη των αρχείων της Ιεράς Εξέτασης από την περιοχή Λανγκεντόκ του 13^{ου} και 14^{ου} αιώνα οι ιστοριογραφικές προσεγγίσεις άλλαξαν μορφή. Τα αρχεία αυτά περιελάμβαναν χιλιάδες μαρτυρίες με λεπτομερείς περιγραφές και πλήθος πληροφοριών για την δράση των "*boni homines*", γεγονός που απομάκρυνε την ιστοριογραφία από τη στείρα εστίαση στα διανοητικά σχήματα και την οδήγησε στην μελέτη της ενεργητικής υπόστασης των κοινοτήτων, της συνάφειας και αλληλεξάρτησης της σκέψης και της πράξης και του συλλογικού με το ατομικό.⁴⁵

⁴⁵ M.G.Pegg, "*Historiographical essay on Cathars* ". ό.π., σ. 190.

ΜΕΡΟΣ Β' :

ΟΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΤΩΝ ΔΙΩΞΕΩΝ: ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΕΞΕΤΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ

Η λειτουργία της Ιεράς Εξέτασης κατά το Μεσαίωνα, είναι ένα από τα ζητήματα της Μεσαιωνικής ιστορίας που προσελκύουν το ενδιαφέρον πολλών μελετητών. Πλήθος ιστορικών – επαγγελματιών και ερασιτέχνες, μυθιστοριογράφων, θεωρητικών, ακόμα και προπαγανδιστών, μέσα από μονογραφίες, πραγματείες και διατριβές, προσπάθησαν και ακόμα προσπαθούν να διαπραγματευθούν το θέμα της Ιεράς Εξέτασης. Εξίσου μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα εκάστοτε ερωτήματα, οι διαφορετικοί προβληματισμοί και οι μέθοδοι που αναπτύχθηκαν για να φωτίσουν αυτό το ερευνητικό πεδίο. Στα 1983, ο Emil van der Niekene στην έκδοση του *“Bibliotheca bibliographica historiae Inquisitionis”*, καταγράφει 4.808 τίτλους σχετικούς με την Ιερά Εξέταση¹, γεγονός που αποδεικνύει τη γοητεία που ασκεί αυτό το ζήτημα στους συγγραφείς όλων των ειδών.

Η στροφή των ιστορικών σπουδών προς στις υπόλοιπες κοινωνικές επιστήμες κατά τη δεκαετία του 70, απήλλαξε τους μελετητές από τη θετικιστική τάση της παραδοσιακής ιστορίας και από τη προτίμηση σε μια πολιτική ιστορία, επικεντρωμένη σε γεγονότα, μεγάλες προσωπικότητες και κοινωνικές ελίτ, οδηγώντας τους σε νέες μεθόδους και προσεγγίσεις ιστορικής έρευνας. Οι οντότητες που μέχρι τότε έπαιζαν ένα σημαντικό ρόλο – το κράτος, αλλά και η οικονομία, η θρησκεία, η νομοθεσία, η λογοτεχνία και οι τέχνες – χάνουν την αυτονομία τους για να ενταχθούν στη συνέχεια σε μια κουλτούρα η οποία δεν αποτελούσε πλέον τον προνομιακό πνευματικό και αισθητικό χώρο μιας ελίτ, αλλά τον τρόπο με τον οποίο το σύνολο των ανθρώπων βιώνει μια πραγματικότητα. Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στις συλλογικές νοοτροπίες και συμπεριφορές², ενώ αμφισβητούνται τα κλειστά πεδία έρευνας και τα αυστηρά ορισμένα προγράμματα ερωτημάτων, εννοιών και εργαλείων των προηγούμενων ερμηνευτικών παραδόσεων.

¹ James B. Given, *“Inquisition and Medieval Society: Power, Discipline, and Resistance in Languedoc”*, Cornell University Press, 1997, σ. 1.

² Georg G. Iggers, *“Η Ιστοριογραφία στον Εικοστό Αιώνα: Από την επιστημονική αντικειμενικότητα στην πρόκληση του μεταμοντερνισμού”*, εκδόσεις: Νεφέλη, Αθήνα 1999, σ. 73 – 90.

Έτσι, λοιπόν, και το ζήτημα της Ιεράς Εξέτασης παύει να αντιμετωπίζεται μονόπλευρα. Στο πλαίσιο της “Νέας Ιστορίας”³, η λειτουργία των δικαστικών θεσμών του Μεσαίωνα, αντιμετωπίζεται σαν προϊόν των κοινωνικών αλλαγών, σαν αιτία της αποκρυστάλλωσης ή της μεταβολής των κοινωνικών σχέσεων και σαν μάρτυρας των ηθικών αξιών⁴, ενώ τα δικαστικά αρχεία (ανακρίσεις, αγορεύσεις, δικαστικές αποφάσεις κλπ.) που παρήχθησαν από αυτούς τους θεσμούς, αποτελούν μοναδικές μαρτυρίες, πληροφορητές των σύγχρονων ερευνητών σχετικά με τη λειτουργία τους, αλλά και το πώς αυτοί συνδιαλέγονται μέσα στα διάφορα κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά αλλά και πολιτισμικά συμφραζόμενα .

Στις 22 Ιανουαρίου 1998, ο αρμόδιος καρδινάλιος Joseph Ratzinger, ανακοίνωσε ότι το Βατικανό αποσφράγιζε τα αρχεία της Ιεράς Εξέτασης και θα επέτρεπε στον κάθε ειδικό την παραμονή και την έρευνα στους χώρους, όπου παρέμενε εφτασφράγιστο μυστικό, για περισσότερο από πέντε αιώνες, μια από τις πιο σημαντικές δραστηριότητες στην ιστορία της ανθρωπότητας⁵. Το γεγονός αυτό ανοίγει ακόμα περισσότερο το πεδίο της έρευνας των ιστορικών, καθώς για πρώτη φορά βρίσκονταν μπροστά σε ένα πλούτο πληροφοριών που μέχρι πρότινος παρέμενε άγνωστος.

Σε αυτή την ενότητα, θα επιχειρήσω να παρουσιάσω κάποιους από τους βασικούς προβληματισμούς με τους οποίους οι μελέτες που πραγματεύονται το ζήτημα της Ιεράς Εξέτασης, όχι μόνον εμπλουτίζουν τη σύγχρονη ιστοριογραφία , αλλά επίσης δίνουν την ευκαιρία στον ερευνητή να κατανοήσει καλύτερα τη σχέση μεταξύ δικαστικού θεσμού και κοινωνικής πραγματικότητας και αφετέρου φωτίζουν κρυμμένες όψεις της μεσαιωνικής κοινωνίας.

Οφείλω, βέβαια, να αναφέρω πως στηρίζομαι σε περιορισμένη βιβλιογραφία και γι’ αυτό θα επιχειρήσω, μέσα από κάποια παραδείγματα να δώσω τις βασικές γραμμές αυτών των προσεγγίσεων.

Καταρχάς θα αναφερθώ στο βιβλίο του Malcolm Lambert “*Medieval Heresy: Popular movements from the Gregorian reform to the Reformation*”.⁶ Επιλέγω να

³ Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το ζήτημα της Νέας Ιστορίας, βλ. Georg G. Iggers, “*Η Ιστοριογραφία στον Εικοστό Αιώνα...*” Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1999, σ 50 - 55.

⁴ Ρίκα Μπενβενίστε, “*Δίκαιο, δικαστικά αρχεία και κοινωνική ιστορία (Προβληματισμοί με αφορμή τη βία και τη δικαιοσύνη στη Μεσαιωνική Δύση)*”, *Μνήμων*, τ. 11 (1987), σ. 208 - 218.

⁵ Φαίδων Μαλιγκούδης, “*Ο Μεσαίωνας – τότε και σήμερα*”, στο περιοδικό “*Ιστορικά*” της *Ελευθεροτυπίας*, 1 Φεβρουαρίου, 2001, σ. 4.

ξεκινήσω από αυτό γιατί, μολονότι αμφισβητήθηκε από ιστορικούς, λόγω του ότι εκτείνεται σε ένα τεράστιο γεωγραφικά και χρονολογικά πλαίσιο, παραγκωνίζοντας τις ιδιαιτερότητες των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων που παρουσιάζει, εντούτοις θεωρείται ένα σημαντικό εγχειρίδιο, τόσο για έναν εξειδικευμένο μελετητή, όσο και για κάποιο νέο.

Ο Malcolm Lambert ξεκινά διαπιστώνοντας ότι με το θεσμό της Ιεράς Εξέτασης, που θεσμοθετήθηκε από το Πάπα Γρηγόριο Ή (1227 - 1241), η ισχύς της ανακριτικής διαδικασίας αλλά και του ποινικού συστήματος συγκεντρώνεται στα χέρια των ιεροεξεταστών, δηλαδή των έκτακτων εκκλησιαστικών δικαστών που αντλούσαν την εξουσία τους από τον παπικό διορισμό και είχαν εκτεταμένη γεωγραφικά δικαιοδοσία. Έργο τους ήταν η καταστολή των αιρετικών, καθώς και όσων δεν κατέδιδαν, απέκρυπταν, δέχονταν, υπερασπίζονταν ή ευνοούσαν τους αιρετικούς. Αργότερα προστέθηκαν και άλλες κατηγορίες «επικίνδυνων» παραπτωμάτων που δεν είχαν σχέση με αιρέσεις, όπως η μαγεία, η μαντεία, η μοιχεία, ο σοδομισμός, η βλασφημία, η ιεροσυλία, αλλά και η τοκογλυφία. Απώτερος στόχος των ιεροεξεταστών ήταν ο προσδιορισμός, η ταξινόμηση και εντέλει η καταγραφή αυτών των κατηγοριών, σε καταλόγους που θα αποτελούσαν μια μορφή νομιμοποίησης οποιασδήποτε διωκτικής ενέργειας από μέρους τους και εν συνεχεία, ένα εργαλείο στερώσης αλλά και επέκτασης της σφαίρας επιρροής τους.

Η ανεμπόδιστη ισχύς των ιεροεξεταστών, οι υψηλοί στόχοι τους για την εξακρίβωση της κατηγορίας, και οι ευκαιρίες για την ενίσχυση της εξουσίας τους, τους οδηγεί πολλές φορές στο πειρασμό να προσάψουν κατηγορίες χωρίς βάσιμες αποδείξεις με σκοπό να επιβάλουν τη θέλησή τους αλλά και για να προστατευθούν οι ίδιοι από τους αντιπάλους τους. Εξάλλου οι αβάσιμες κατηγορίες, δεν ήταν καινούριο φαινόμενο αφού, ήδη, από το 12^ο αιώνα, και πριν από τον “εκσυγχρονισμό” και “ορθολογισμό” των τεχνικών για την ανακάλυψη και την εκδίκαση των αιρετικών επεισοδίων, ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων οδηγήθηκε σε θάνατο μέσα από τέτοιες διαδικασίες⁷. Ο Malcolm Lambert συνεχίζει λέγοντας, πως κατά το 13^ο αιώνα η νέα φύση της δίωξης γενικεύεται, παίρνει “διεθνείς” διαστάσεις, και αποκτά μεγαλύτερη εξειδίκευση. Από τη μια πλευρά τα αντιαιρετικά εγχειρίδια, τα παπικά διατάγματα και οι δικαστικοί κατάλογοι, συνέβαλαν στο να διαλυθεί η άγνοια του παρελθόντος.

⁶ Malcolm Lambert, *“Medieval Heresy: Popular movements From the Gregorian reform to the Reformation”*, London, 1994.

⁷ Ο.π. σ. 177.

Από την άλλη όμως το νέο στοιχείο που συνόδευσε τη νέα μορφή δίωξης και που δεν υπήρχε προηγουμένως είναι το φαινόμενο της “κατασκευασμένης” (artificial) ή της “ημι – κατασκευασμένης” (semi - artificial) κατηγορίας για αίρεση⁸.

Στα κατώτερα στρώματα των κληρικών, η λειτουργία του εξεταστή εξέθετε τον κάτοχό της σε πολλούς πειρασμούς. Πρόκειται για μια άλλη όψη του νομίσματος της καταστολής η οποία απέρρευε από την πεποίθηση ότι η κατηγορία αλλά και η εκδίκαση των περιπτώσεων που κρίνονται ένοχοι για αίρεση ανήκουν στις δικαιοδοσίες ενός και μόνο προσώπου. Το γεγονός αυτό προκαλούσε εντάσεις ανάμεσα στο ποινικό σύστημα και την ανάγκη για θεραπεία της ψυχής που βρίσκονταν στην καρδιά του μυστηρίου της ιεράς εξομολόγησης. Η μυστικότητα των ενεργειών της Ιεράς Εξέτασης, η διαδικασία σύλληψης και φυλάκισης, η απουσία πληροφόρησης του κατηγορουμένου για τις κατηγορίες που προσέπιπταν εναντίον του, η απουσία δικηγόρων και η εξαιρετική δυσκολία άσκησης έφεσης κατά των αποφάσεων, σήμαιναν το ότι η άσκηση και η ποιότητα της δικαιοσύνης, βρίσκονται στα χέρια του ατόμου που αναλάμβανε την εκδίκαση της εκάστοτε υπόθεσης. Η διαστροφή που χαρακτήριζε τη λειτουργία του θεσμού, είτε λόγω της υπερβολικής αμφισβήτησης, είτε λόγω της αυστηρότητας που γεννά η προσκόλληση σε κάποια αντιαρειτικά στερεότυπα, διαμόρφωσε ένα τύπο αιρετικού ο οποίος, όντας τρομοκρατημένος από τη διαδικασία ανάκρισης, προσπαθεί μέσα από μια σειρά υπεκφυγών να σώσει τον εαυτό του και τους ομοίους του. Αυτό όμως δεν ήταν αρκετό γιατί οι ανακριτές είχαν υιοθετήσει τη συνήθεια να πλησιάζουν τους απλούς ανθρώπους, που λόγω της άγνοιάς τους βρίσκονται στα όρια της αίρεσης και της ορθοδοξίας, επιχειρώντας να αποκτήσουν την εύνοιά τους και να γίνει με αυτό τον τρόπο πιο εύκολη η διαδικασία εντοπισμού των αιρετικών σεκτών⁹.

Μέρος της ανακριτικής διαδικασίας, και με στόχο την απόσπαση των επιθυμητών ομολογιών, αποτελούσε και η μέθοδος των βασανιστηρίων.¹⁰ Ο εκφοβισμός και η

⁸ *Malcolm Lambert, “Medieval Heresy...” σ. 177.*

⁹ *Ο. π. σ. 177 – 178.*

¹⁰ «...Και τα χειρότερα ακολουθούσαν πρώτα με την επίδειξη των οργάνων βασανισμού, φάση που αποκαλούνταν *territio* (από το *terror* = τρόμος). Μετά το... ορεκτικό ο δήμιος περνούσε στο κυρίως πιάτο, που περιελάμβανε τις εξής μεθόδους : το *σχοινοισμό* (*garrucha*, έδεναν το θύμα πισθάγκωνα πάνω σε μια τροχαλία. Ο δήμιος την περιέστρεφε αργά και την ακινητοποιούσε στο σημείο που προκαλούσε ανυπόφορο πόνο. Το θύμα έμενε μετέωρο σ' αυτή τη θέση ενόσω ο ιερεροεξεταστής απάγγελλε τρεις φορές τον ψαλμό “Ελέησον με ο Θεός...”, μετά ο δήμιος συνέχιζε απότομα και βίαια τις περιστροφές). Το *πουλάρι* (*roiro*, βίδωναν το θύμα πάνω σε μια σχάρα σχήματος πουλαριού, ώσπου να εξαρθρωθούν τα μέλη του). Τον *τροχό* (*garrote*, έδεναν το θύμα ολόγυμνο σε ξύλινα υποστηρίγματα και ο δήμιος έκανε πάνω του ... μαθήματα οδήγησης με τον τροχό). Τη *θράκα* (*brasa*, άλειφαν το θύμα με λίπος και του

απομάκρυνση από την οικογενειακή εστία, λειτουργούσαν για τον ίδιο σκοπό και οδηγούσαν πολλές φορές κάποιον στη καταδίκη, εξαιτίας αβάσιμων κατηγοριών. Συνεπώς η βία και η απειλή της βίας, μπορούσαν να παράγουν τις ενοχοποιητικές απαντήσεις που θα διευκόλυναν το έργο των ιεροεξεταστών. Επίσης η χρησιμοποίηση ερωτήσεων που βασιζόνταν στο παραποιημένο, από τους ανακριτές, περιεχόμενο των εγχειριδίων.¹¹ σχετικά με τα αιρετικά δόγματα και την αντιμετώπισή τους, δημιούργησε στερεότυπα, μύθους αλλά και φήμες, που δεν είχαν την ίδια βαρύτητα σε διαφορετικές περιοχές. Αυτή η παραποίηση οφείλεται στο γεγονός ότι οι αιρέσεις άλλαζαν συχνά μορφή και πρακτικές με αποτέλεσμα τα εγχειρίδιά της Ιεράς Εξέτασης να μην συμβαδίζουν αναγκαστικά με αυτές τις αλλαγές. Συνεπώς η ηθική των αιρετικών πολύ εύκολα μπορούσε να συκοφαντηθεί και τα δόγματά τους, εξίσου εύκολα, ορισμένες τους ενέργειες θα μπορούσαν να συσχετιστούν με τις θεωρητικές επεξεργασίες άλλων συγχρόνων τους αιρετικών κινήματων. Η συσχέτιση αυτή περιβαλλόταν με κύρος, επιβίωνε, επεκτεινόταν και εν τέλει στερεωνόταν στο εκάστοτε κοινωνικό φαντασιακό¹².

Η κατασκευή των κατηγοριών για αίρεση ήταν γεγονός και στα ανώτερα στρώματα του κλήρου. Για παράδειγμα, ο Bernard de Castanet, επίσκοπος της πόλης Άλβι, είχε θέσει αρκετούς περιορισμούς στις ενέργειες της Ιεράς Εξέτασης στην επισκοπή του, για όσο καιρό, τα επηρεασμένα από αιρετικές αντιλήψεις, μεσαία αστικά στρώματα, ήταν με το μέρος του στον αγώνα του κατά της βασιλικής εξουσίας. Όταν η συμμαχία αυτή διαλύθηκε, λόγω πιέσεων που ασκούσε ο επίσκοπος στους κατοίκους της πόλης, οι αστοί στράφηκαν προς τη συνεργασία με τις κοσμικές αρχές και το βασιλικό θρόνο. Ο Bernard de Castanet χρησιμοποιεί το θεσμό της Ιεράς Εξέτασης και την κατηγορία για αίρεση σαν ένα εργαλείο για την αντιμετώπιση των εχθρών του. Ένας από τους στόχους του ήταν η προστασία των εκκλησιαστικών προσόδων από τα χέρια των κοσμικών, ενώ μια πιο ειδική χρήση της ανακριτικής διαδικασίας γίνεται στα 1299 – 1300 όταν κάποιοι από τους προύχοντες της πόλης αμφισβήτησαν την εξουσία του. Ο Bernard de Castanet συνέλαβε αρκετούς άρχοντες από το Άλβι και με τη

έβαζαν πάνω αναμμένα κάρβουνα). Αν παρ' όλα αυτά ο κατηγορούμενος δεν ομολογούσε, ο δήμιος περνούσε στο... επιδόρπιο, που περιελάμβανε συνήθως το μαρτύριο του νερού (suplicio del agua, με ένα χωνί έχυναν νερό στο στόμα του οριζοντιοποιημένου θύματος, αφού προηγουμένως του έκλειναν τη μύτη, πριν σκάσει ή πνιγεί τον γύρναγαν μπρούμυτα και ξερνούσε) και τα ξυλοπάπουτσα (hocesguies, σφήνωναν ξύλινα πηγάκια στις κνήμες προκαλώντας αφόρητο πόνο στο θύμα.)», Δημήτρης Ε. Φιλίπιδης, «Ιερά Εξέταση και Βασανιστήρια», στο περιοδικό "Ιστορικά", της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία» 1 Φεβρουαρίου, 2001, σ. 15 – 16.

¹¹ Βλ. Παράρτημα: Bernard Gui.

¹² M.Lambert "Medieval Heresy...", σ. 178.

βοήθεια ενός ιεροεξεταστή της Καρκασσόν τους δίκασε. Είκοσι τέσσερις από αυτούς καταδικάστηκαν σε ποινή φυλάκισης.

Είναι φανερό πιστεύω πως μέσα από τη σύντομη παρουσίαση της συνθετικής μελέτης του Malcolm Lambert, μας δημιουργείται στο μυαλό η εικόνα της έκτασης των ορίων της επιστημονικής έρευνας, τόσο ως προς τις όψεις του ιστορικού φαινομένου της Ιεράς Εξέτασης που τέθηκαν υπό διερεύνηση, όσο και ως προς τους προβληματισμούς που προέκυψαν από αυτήν. Ο ρόλος των ιεροεξεταστών, η φύση των κατηγοριών, η λειτουργία του κοινωνικού φαντασιακού, ο ρόλος της βίας, η έννοια της τιμωρίας, η σχέση ανάμεσα στο λόγο και την εξουσία, η λειτουργία των ποινών, η πειθαρχία, η προστασία της κοινωνίας και της ορθοδοξίας, η επιβεβαίωση της ισχύος, είναι μερικά από τα ζητήματα που προβλημάτισαν τους ερευνητές και που όμως συνεχίζουν να αποτελούν πεδία, γόνιμα για περαιτέρω έρευνα.

Τα τελευταία σαράντα χρόνια χαρακτηρίζονται από τη συνεχή δημοσίευση ερευνών που αφορούν τα αρχεία της Ιεράς Εξέτασης και γενικότερα τη μελέτη της μεσαιωνικής αίρεσης. Οι αιρετικοί αντιμετωπίστηκαν άλλοτε σαν πόνια του Διαβόλου, άλλοτε ως εχθροί της φεουδαρχίας και αργότερα του καπιταλιστικού συστήματος, και σαν μια μορφή πρωτο – προτεσταντισμού, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις σαν η εκδήλωση της επιθυμίας για διαμόρφωση, διεκδίκηση αλλά και αναγνώρισης της εθνικής, ή οποιασδήποτε άλλης συλλογικής ή ατομικής ταυτότητας κατά της παπικής ή της μοναρχικής καταπίεσης¹³, ενώ τα δικαστικά αρχεία σαν μάρτυρες των αιρετικών αντιλήψεων και πρακτικών πάντοτε φιλτραρισμένες μέσα από την άρχουσα εκκλησιαστική ιδεολογία. Αντίστοιχα και ο Robert Ian Moore κατόρθωσε να δείξει πως τα δικαστικά αρχεία είναι ένα εύφορο πεδίο πληροφόρησης για τους φόβους των εκκλησιαστικών και τα στερεότυπα μέσα στα οποία λειτουργούσαν παρά για τους ίδιους τους αιρετικούς και τη δράση τους¹⁴. Μέσα στα πλαίσια αυτής της αλλαγής, πρόσφατα παρατηρήθηκε η στροφή προς μια πιο κειμενική, ή θα μπορούσε να πει κανείς προς μια πιο ανθρωπολογική¹⁵, διερεύνηση

¹³ Mark Gregory Pegg, "Historiographical essay on Cathars, Albigenses and good men of Languedoc", στο "Journal of Medieval History", 27 (2001), σ. 181 –195.

¹⁴ R.I. Moore, "The Origins of European Dissent", University of Toronto Press, 1994, σ. 18 – 20.

¹⁵ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την ανθρωπολογική στροφή της ιστορίας βλ. Ε. Παπαταξιάρχης, «Εισαγωγή: Το παρελθόν στο παρόν: Ανθρωπολογία, ιστορία και η μελέτη της νεοελληνικής κοινωνίας», Ανθρωπολογία και Παρελθόν. Συμβολές στην ιστορία της νεώτερης Ελλάδας, Ε. Παπαταξιάρχης – Θ. Παραδέλλης (επίμ.), Αθήνα 1993, σελ. 13 – 74. Ν. Σκουτέρη Διδασκάλου, «Ιστορία και Ανθρωπολογία. Ένα σημείωμα με αφορμή την ελληνική περίπτωση», Σύγχρονα Θέματα, τ.

των πηγών, η οποία βασιζόταν κυρίως στη μικροϊστορική μελέτη των διασωθέντων εγγράφων, πρωταρχικός στόχος της οποίας είναι να ανοίξει την ιστορία σε εκείνους τους ανθρώπους που με τις άλλες μεθόδους θα έμεναν απ' έξω και να φωτίσει την ιστορική αιτιότητα στο επίπεδο των μικρών ομάδων που λαμβάνει χώρα και το μεγαλύτερο κομμάτι της ζωής. Οι υπέρμαχοι της μικροϊστορίας ζητούν να αναδείξουν το πώς οι κυρίαρχοι θεσμοί απέκλεισαν κάποιους τρόπους σκέψης ως δαιμονικούς, ανορθολογικούς, αιρετικούς ή εγκληματικούς, όπως κάνει ο Carlo Ginzburg στην περίπτωση του Μενόκιο, του μυλωνά από το Φριούλι.¹⁶ καθώς επίσης προσπαθούν να ερμηνεύσουν την κουλτούρα όχι μέσα από τις κανονικότητες αλλά προσεγγίζοντας το τοπικό, το μοναδικό, την εξαίρεση και το διαφορετικό ως «παραδειγματικό», ως αφορμή για την κατανόηση ευρύτερων προβληματισμών¹⁷.

Έτσι, λοιπόν, και στη περίπτωση των αρχείων της Ιεράς Εξέτασης η έρευνα φαίνεται να μετατοπίζεται προς τις παρυφές της κοινωνίας, εκεί όπου μπορούν να βρεθούν τα άτομα που δεν συμμορφώνονται με τους καθιερωμένους κανόνες και προς τη διερεύνηση των κοινωνικών και οικογενειακών δικτύων που προωθούσαν την ετερόδοξη θεολογία. Σκοπός, απ' όσο μπορεί κανείς να παρατηρήσει, αυτού του σώματος μελετών δεν είναι η ανασύσταση της ιστορίας των αιρετικών αντιλήψεων αλλά η ανασύσταση της φωνής των κατώτερων και περιθωριοποιημένων ομάδων, της υποκουλτούρας, και η αντιμετώπιση των χαρακτήρων ως μαρτύρων που λειτουργούν μέσα σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό περικείμενο, και που οι απόψεις των οποίων αναπαριστούν τις νοοτροπίες και συμπεριφορές που διαφοροποιούνται ανάμεσα στα κοινωνικά στρώματα.

Ένα από τα πιο δημοφιλή ίσως παραδείγματα αυτής της ανθρωπολογικής θεώρησης των δικαστικών αρχείων αποτελεί και το βιβλίο του Emmanuel Le Roy Ladurie¹⁸, για το Montaignou. Στο έργο αυτό ο Emmanuel Le Roy Ladurie στηριζόμενος στις μαρτυρίες των κατοίκων του Montaignou, ενός χωριού στα δυτικά Πυρηναία και του

35 – 36 – 37 (1988) σ.230 – 232. Ρ. Μπενβενίστε «Ιστορία και Ανθρωπολογία», Σύγχρονα Θέματα, 56 (1995) σ. 44 – 49.

¹⁶ Αντιπροσωπευτικό έργο του ρεύματος της μικροϊστορίας, αποτελεί το βιβλίο του Carlo Ginzburg, "Το τυρί και τα σκουλήκια: Ο κόσμος ενός μυλωνά του 16^{ου} αιώνα". Ο Carlo Ginzburg αναπλάθει με προσοχή το κοινωνικό και πολιτικό σκηνικό, δίνοντας έμφαση στο τοπικό επίπεδο παρά στο ευρύτερο διαπεριφερειακό. Το ενδιαφέρον του επικεντρώνεται κυρίως στο νοητικό κόσμο του Μενόκιο και στο πώς αυτός διαμορφώνεται με την ανάγνωση κειμένων της πνευματικής ελίτ. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. πρόλογο από το βιβλίο του Carlo Ginzburg, «Το τυρί και τα σκουλήκια: Ο κόσμος ενός μυλωνά του 16^{ου} αιώνα», εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1994, σ. 11 – 32.

¹⁷ Σχετικά με το ζήτημα της "μικροϊστορίας", βλ. Georg G. Iggers, "Η Ιστοριογραφία στον Εικοστό Αιώνα...", εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1999, σ. 142 – 147.

¹⁸ Emmanuel Le Roy Ladurie, "Montaignou: Cathars and Catholics in a French village 1294 - 1324", Penguin Books, 1990.

τελευταίου προπυργίου της αίρεσης των Καθάρων στις αρχές του 14^{ου} αιώνα. κατά τη διάρκεια μιας σειράς ανακρίσεων που οργάνωσε η Ιερά Εξέταση με σκοπό την απόσπαση κάποιων ομολογιών, επιχειρεί να μεταφέρει τις πιο μύχιες και προσωπικές σκέψεις των κοινών ανθρώπων, να ανασυστήσει τις κοινωνικές σχέσεις και νοοτροπίες γύρω από ζητήματα όπως η παιδική ηλικία, ο έρωτας, ο γάμος, ο θάνατος, η εργασία, ο πλούτος, ο χρόνος, η πίστη, η μαγεία. δημιουργώντας έτσι μια ιστορία συνειδήσεων.

Η έκδοση του Emmanuel Le Roy Ladurie για το Montaillou, στα 1975, έδωσε στην ιστοριογραφία μια νέα χροιά, αφού πολλοί ιστορικοί στράφηκαν προς μια ανθρωπολογική προσέγγιση των πηγών του 13^{ου} και 14^{ου} αιώνα. Οι πιο πολλές από αυτές τις μελέτες στηρίζονται στην αξιοπιστία των πηγών. Έτσι και ο Le Roy Ladurie σκεφτόμενος ότι μολονότι υπάρχουν εκτεταμένες ιστορικές μελέτες που αφορούν τις αγροτικές κοινότητες, εντούτοις υποστηρίζει πως υπάρχει πολύ λίγο υλικό διαθέσιμο που να μπορεί να θεωρηθεί ως άμεση μαρτυρία των ίδιων των αγροτών. Αυτός είναι και ο λόγος που το δικαστικό κατάστιχο του Jacques Fournier, επισκόπου της πόλης Pamiers, από το 1318 έως το 1325, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και σημασία.¹⁹

Ο επίσκοπος που αναλαμβάνει να οργανώσει την Ιερά Εξέταση, ο Jacques Fournier – αργότερα ο Πάπας Βενέδικτος XII – στην προσπάθειά του να αποσπάσει ομολογίες από τους κατοίκους του χωριού που θα αποδείκνυαν την δράση των αιρετικών και θα καθιστούσαν αναγκαία την καταδίωξή τους, θέτει ένα πλήθος ερωτήσεων που άμεσα ή έμμεσα, με την απειλή ή όχι της βίας, τρομοκρατούσαν τον ανακρινόμενο και τον εξανάγκαζαν να ομολογήσει.

Ο Jacques Fournier το 1317 γίνεται γνωστός για τη δράση του στην επισκοπή Pamiers και το ρόλο του στη λειτουργία της Ιεράς Εξέτασης. Η επισκοπή στην οποία ανήκε διατηρούσε πολύ καλές σχέσεις με την κοσμική τοπική και βασιλική εξουσία. Το 1326 ο Πάπας Ιωάννης XXII τον συγχαίρει για τη δράση του και τις επιτυχίες που είχε στο κυνήγι των αιρετικών στην περιοχή της επισκοπής του. Παρ' όλα αυτά όμως οι ενέργειές του περιορίζονταν στο θεωρητικό επίπεδο. Μέχρι να αναλάβει ο Fournier τον επισκοπικό θρόνο, την εκδίκαση των περιστατικών που αφορούσαν την δράση των αιρετικών είχαν αναλάβει οι Δομινικανοί μοναχοί στο δικαστήριο της Καρκασσόν, οι οποίοι αν και στην αρχή ήθελαν να καταστείλουν την θρησκευτική ανορθοδοξία, για αρκετό καιρό προτιμούσαν να μην προκαλούν διχόνοιες στο

¹⁹ Βλ. Παράρτημα: Jacques Fournier.

εσωτερικό του ποιμνίου τους. Με τον Fournier όμως τα πράγματα ήταν διαφορετικά. Ήταν φανατικός της λεπτομερούς ανακριτικής διαδικασίας, αποσπούσε τις πληροφορίες που ήθελε για να καταδικάσει ή όχι κάποιον με την μέθοδο των ερωτήσεων, ενώ σπάνια κατέφευγε στα βασανιστήρια.²⁰ Στις δίκες παρευρίσκονταν τοπικοί άρχοντες, μοναχοί ή και δικαστές από άλλες περιοχές. Επίσης απαραίτητη ήταν η παρουσία *γραμματέων* για την καταγραφή των πρακτικών της ανάκρισης²¹.

Έχει μεγάλη σημασία όμως να αναρωτηθεί κανείς γι' αυτή την αξιολογία, εάν δηλαδή πρόκειται για πραγματικές και ανόθευτες μαρτυρίες των κρυμμένων πτυχών της ζωής στο Μεσαίωνα. Εξάλλου οφείλει ο ερευνητής να γνωρίζει πως οι πηγές αυτές δεν αποτελούν καθρέφτη του παρελθόντος αλλά υλικό προς επεξεργασία, όψεις μιας κοινωνίας που βρίσκονται σε μια συνεχή διαλεκτική σχέση.

Πιστεύω πως, αν και η ανθρωπολογική στροφή της ιστορίας φώτισε το πεδίο των νοοτροπιών και συμπεριφορών των κοινωνικών ομάδων εντούτοις πολλά ζητήματα παραμένουν άθικτα, όπως για παράδειγμα οι σχέσεις εξουσίας, ο προσδιορισμός της διαλεκτικής σχέσης ανάμεσα στον ανακριτή και το μάρτυρα ή τον κατηγορούμενο, μεταξύ του λόγου και της υποκειμενικότητας. Είναι φανερή η δυσκολία να απαλλαγεί ο λόγος του μάρτυρα από το λόγο της ηγεμονίας. Εξάλλου ο αγώνας μεταξύ ορθοδοξίας και ετεροδοξίας είναι μια εικόνα που προέρχεται από τα ίδια τα έγγραφα, ενώ τα όρια ανάμεσα στην πραγματικότητα και τη μυθοπλασία είναι ρευστά, θεωρώ πως οι ανθρωπολόγοι, προσπαθώντας να δώσουν απαντήσεις στα ερωτήματα που τους απασχολούν, άνοιξαν νέα πεδία διερεύνησης και νέους προβληματισμούς που η έρευνα καλείται να απαντήσει.

Το ζήτημα της πολιτικής εξουσίας – η φύση της, η έκταση της επιρροής της και οι τρόποι με τους οποίους αυτή ασκείται – γίνεται ένα από τα βασικότερα θέματα των σύγχρονων μεσαιωνικών σπουδών. Οι ιστορικοί για πολύ καιρό προσπαθούσαν να εστιάσουν το ενδιαφέρον τους σε αυτές τις όψεις της πολιτικής εξουσίας με αποτέλεσμα να παράγουν ένα σώμα μελετών που να αφορά την πολιτική σκέψη, τη διοικητική ιστορία και τη λεπτομερή αφήγηση των πολιτικών γεγονότων. Όσον αφορά τον ορισμό της πολιτικής εξουσίας κατά το Μεσαίωνα, δηλαδή το πώς ιδιοποιείται και το πώς διανέμεται, πρόκειται για ερωτήματα που μέχρι πρότινος βρισκόνταν στο περιθώριο αυτής της έρευνας.

²⁰ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ομολογία της *Grazide Lizier*, βλ. Παράρτημα.

²¹ *Emmanuel Le Roy Ladurie*, "Montaillou...", εισαγωγή.

Το 1997 ο James Buchanan Given θεωρώντας πως καμιά από τις προηγούμενες ερμηνευτικές παραδόσεις δεν απαντά ικανοποιητικά στους δεδομένους προβληματισμούς, εκδίδει το βιβλίο του, *"Inquisition and Medieval Society: Power, Discipline and Resistance in Languedoc"*²². Στόχος του Given είναι να μελετήσει το θεσμό της Ιεράς Εξέτασης από την οπτική γωνία της πολιτικής κοινωνιολογίας, δηλαδή να μελετήσει το θεσμό αφενός μέσα στο πλαίσιο της μεσαιωνικής διοίκησης και αφετέρου λαμβάνοντας υπόψη τη φύση της πολιτικής του ισχύος όπως αυτή τείνει να παρουσιάζεται μέσα στην ίδια τη μεσαιωνική κοινωνία. Ο James Given αρχίζει διαπιστώνοντας πως, από το 12^ο έως και το 13^ο αιώνα, οι πολιτικοί θεσμοί της δυτικής Ευρώπης υφίσταται σημαντικές αλλαγές, ενώ οι προσπάθειες εστιάζουν στον ορθολογισμό των δικαστικών συστημάτων και στη νομιμοποίηση της ισχύουσας διανομής του πλούτου και της εξουσίας.

Η πολιτική ισχύς δεν παράγεται αυτομάτως από τις δομές της κοινωνίας, αντιθέτως είναι η έκφανση μιας μορφής σχέσεων μεταξύ των ανθρωπίνων υπάρξεων ή καλύτερα μιας θεσμοθετημένης κοινωνικής μορφής που διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον επηρεασμό των ανθρώπινων ενεργειών. Η ισχύς δεν είναι κάτι που υπάρχει στις αρθρώσεις των κοινωνικών δομών, δεν είναι κτήμα της γραφειοκρατίας, ούτε αποτέλεσμα μιας πορείας προς τον ορθολογισμό. Αντίθετα η πολιτική δύναμη είναι ένα σύνολο πρακτικών που συνεχώς ανανεώνεται, αναθεωρείται και επανατοποθετείται, κατά τις περιόδους όπου η κοινωνία δέχεται αλλαγές. Πρόκειται για ένα πολιτισμικό προϊόν το οποίο παράγεται και αναπαράγεται μέσα από μια διαδικασία συνεχούς αγώνα που πραγματοποιείται στην πολιτική αρένα²³.

Για την κατανόηση της μεσαιωνικής πολιτικής σκέψης ο James Given αντιλαμβάνεται την πολιτική πράξη σαν μια παραγωγική διαδικασία. Όπως σε κάθε πράξη παραγωγής, μέσα από μια μορφή εργασίας η ύλη μετασχηματίζεται ανάλογα με τις εκάστοτε ανάγκες, έτσι και στη περίπτωση της πολιτικής εξουσίας οι πολιτικοί αρχηγοί οφείλουν να οργανώσουν την κοινωνία σε ουσιαστικές ανταγωνιστικές και συνεργατικές ομάδες, με σκοπό την παραγωγή της ενότητας και τη συνειδητοποίηση του βασικού στόχου που είναι η ασφάλεια. Η πολιτική ισχύς μπορεί να γίνει κατανοητή σαν μια μορφή τεχνολογίας, σαν ένα σύνολο τεχνικών για τον χειρισμό των κοινωνικών σχέσεων ή σαν το σύνολο των οδηγιών για το πώς να παίζει κανείς

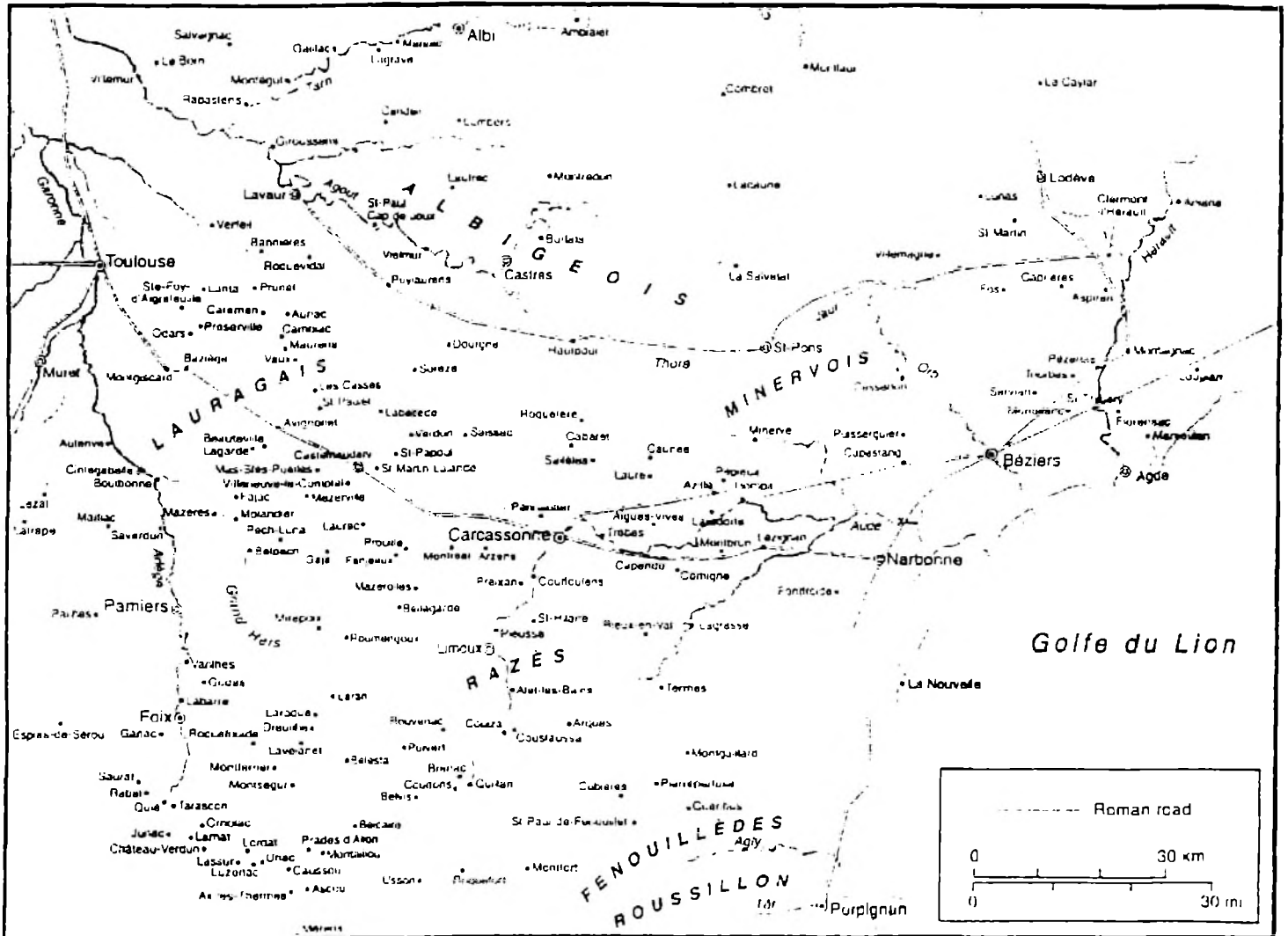
²² J.B.Given, *"Inquisition and Medieval Society: Power, Discipline, and Resistance in Languedoc"*, Cornell University Press, 1997.

²³ J.B.Given, *"The Inquisitors and ..."*, στο *"American Historical Review"*, vol. 94:2 (1989) σ. 336 – 359.

στο παιχνίδι της πολιτικής αρένας, και συγκεκριμένα πώς πρέπει να παίζει κανείς για να νικήσει.

Παρ' όλα αυτά όμως ο Given διαπιστώνει πως, μολονότι γνωρίζουμε πολλά, τόσο για την οργάνωση των διοικητικών θεσμών στα μέσα του Μεσαίωνα, όσο και για τις πρακτικές επιβολής της εξουσίας τους, εντούτοις γνωρίζουμε πολύ λιγότερα για την πρόσληψη αυτής της εξουσίας. Αυτό οφείλεται εν μέρει στη φύση των πηγών αλλά και στον αναλφαβητισμό των κυβερνουμένων. Τα δικαστικά έγγραφα που παράχθηκαν από το μηχανισμό της Ιεράς Εξέτασης μας πληροφορούν κυρίως για τις πραγματικότητες των κυβερνούντων κυρίως, οπτική αντίστροφη με αυτή του Emmanuel Le Roy Ladurie ο οποίος εστιάζει κυρίως στις αντιλήψεις των απλών κατοίκων του Montaigne . Πρόκειται λοιπόν για έγγραφα που αφορούν τις ποινές και τις ομολογίες των μαρτύρων και των υπόπτων. Τα περισσότερα είναι σύντομα και περιλαμβάνουν σειρές καταλόγων με αναφορές στις αντιλήψεις και στις πρακτικές των αιρετικών.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι στο σύνολό τους τα δικαστικά αρχεία που διασώθηκαν από την περιοχή του Λανγκεντόκ έδωσαν την ευκαιρία στον James Given να εξετάσει την τεχνολογία που δημιούργησαν οι ανακριτές ώστε να εντοπίσουν και να καταστείλουν τα αιρετικά κινήματα, τις αντιδράσεις των κυβερνουμένων, τους θεσμούς που διευκόλυναν ή δυσκόλευσαν το έργο της Ιεράς Εξέτασης αλλά και τους θεσμούς που στήριζαν τους αιρετικούς. Σύμφωνα με τον James Given ο θεσμός της Ιεράς Εξέτασης ήταν μια μορφή αντίδρασης στην αυξημένη διάδοση των αιρετικών αντιλήψεων και πρακτικών κατά το 12^ο και 13^ο αιώνα. Μια από τις περιοχές η οποία αποτελούσε μια σημαντική πρόκληση για την Εκκλησία ήταν το Λανγκεντόκ στη Νότια Γαλλία. Στην αρχή του 13^{ου} αιώνα αυτή η περιοχή, αν και νομικά ανήκε στο βασιλιά της Γαλλίας, στην ουσία ήταν μια αυτόνομη περιοχή. Κατά τη διάρκεια του 12^{ου} αιώνα η αίρεση των Καθάρων αποτελούσε ίσως ένα από τα βασικότερα προβλήματα. Όταν οι τοπικοί διοικητές απέτυχαν στην προσπάθειά τους να εκριζώσουν την αίρεση, ο Πάπας Ιννοκέντιος ο III, κάλεσε τους ευγενείς της Βόρειας Γαλλίας ώστε να καθοδηγήσουν τους ντόπιους άρχοντες του Νότου, στην επίλυση του προβλήματος. Η Σταυροφορία κατά των Αλβιγηνών, η οποία διήρκεσε από το

Η Σταυροφορία κατά των Αλβιγηνών (Από το βιβλίο του J. B. Given, "Inquisition and Medieval society: Power discipline and resistance in Languedoc", Cornell University Press, Ithaca and London 1997, σελ. 8)

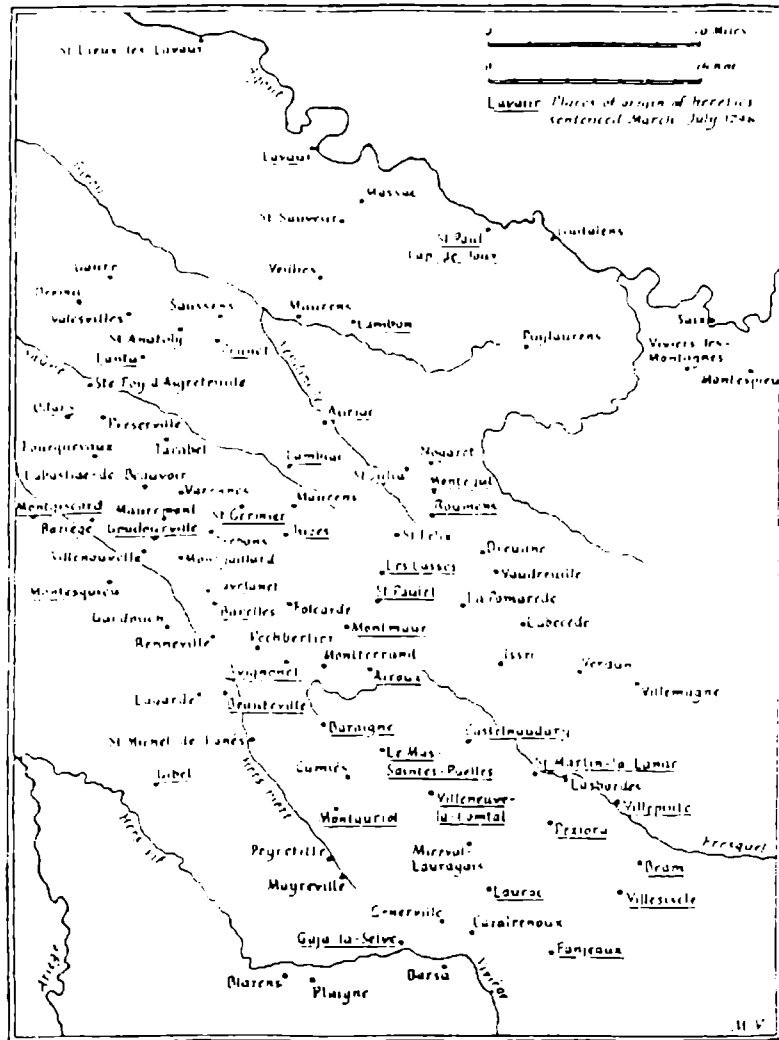
1209 έως και το 1229, έδωσε τέλος στην ανεξαρτησία του Λανγκεντόκ, αφού η περιοχή τέθηκε υπό τον έλεγχο της βασιλικής διοίκησης, αλλά δεν κατάφερε να καταστείλει την αίρεση. Η νομοθεσία της Εκκλησίας για την αίρεση και την καταστολή της, δεν ήταν ούτε συστηματική αλλά ούτε και κατάλληλα οργανωμένη για την αντιμετώπιση των αιρετικών. Η εκδίκαση των αιρετικών, που παραδοσιακά ανήκε στη τοπική επισκοπή, αρχικά ήταν ανίκανη να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της αίρεσης. Ακόμα και εάν κατόρθωναν να ελέγξουν την αυξανόμενη διάδοσή της, ήταν αδύνατον να αντιμετωπίσουν το πλήθος που ήθελε να την βοηθήσει και να την υποστηρίξει στον αγώνα της κατά των αρχών.²⁴

Οι γνώσεις των κληρικών σχετικά με τις αντιλήψεις και τις πρακτικές των αιρετικών προέρχονταν κυρίως από τα εκκλησιαστικά στερεότυπα, τους διάφορους μύθους και φήμες, και όχι από προσωπική τους εμπειρία. Γι' αυτό και οι κατηγορίες για την επικινδυνότητά τους πολλές φορές ήταν αβάσιμη. Αυτό όμως καθιστούσε την διαδικασία αναγνώρισης, σύλληψης και τιμωρίας των αιρετικών πιο δύσκολη. Στα τέλη της δεκαετίας του 1220, ο παπικός θρόνος άρχισε να αναγνωρίζει αυτό το πρόβλημα και έτσι στα 1231 ο Πάπας Γρηγόριος ο ΙΧ αναθεωρεί την ισχύουσα νομοθεσία και θεμελιώνει το θεσμό της Ιεράς Εξέτασης.²⁵

Αρχικά το ρόλο των ιεροεξεταστών ανέλαβαν οι Δομινικανοί και Φραγκισκανοί μοναχοί οι οποίοι αν και απαλλαγμένοι από τον επισκοπικό έλεγχο, ήταν πόνια του Πάπα, μια σχέση η οποία είχε ήδη διαμορφωθεί από τη περίοδο της Γρηγοριανής Μεταρρύθμισης. Οι ιεροεξεταστές προχωρούσαν στη διαδικασία της ανάκρισης και της τιμωρίας με την ισχύ που τους παρείχε αυτή η θέση, χωρίς να είναι απαραίτητη η ομολογία οποιουδήποτε μάρτυρα. Στα 1283 η Εκκλησία της Γαλλίας χειραφετείται από την Αγία Έδρα και το 1301 τον έλεγχο της Ιεράς Εξέτασης ανέλαβαν οι τοπικές επισκοπές από τις οποίες οι πιο σημαντικές ήταν στην Καρκασσόν, στο Άλβι και στην Pamiers. Η Ιερά Εξέταση της περιοχής του Λανγκεντόκ, γνώρισε και τους μεγαλύτερους θριάμβους του μεσαιωνικού αυτού θεσμού που είχαν να κάνουν με τη καταστολή της αίρεσης των Καθαρών στα μέσα του 14^{ου} αιώνα. (στα 1320 – 22 υποτάσσονται στην Αγία Έδρα οι Καθαροί της Καρκασσόν, του Άλβι και της Κορντ)

²⁴ J.B.Given, *Inquisition and Medieval Society: Power, Discipline, and Resistance in Languedoc*, Cornell University Press, 1997, σ. 169 – 190. Τον ίδιο βλ. Επίσης, "Social stress, social strain and the inquisitors of medieval Languedoc", στο *Christendom and its discontents, exclusion, persecution and rebellion, 1000 - 1500*, Scott L.Waugh και D. Diehl, Ό.π. σ. 13 – 15.

²⁵ Ό.π.

Η δράση της Ιεράς Εξέτασης κατά του Καθαρισμού από το 1245 έως το 1246. (Από το βιβλίο του Malcolm Lambert, "Medieval Heresy Popular Movements from the Gregorian Reform to the Reformation", Blackwell 1994 σελ. 134)

ενώ άφησαν ένα από τα μεγαλύτερα σώματα δικαστικών εγγράφων που έχουν στα χέρια τους οι μελετητές.

Στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του θεσμού οι ανακριτές αναλάμβαναν έρευνες μεγάλης κλίμακας. Στα τέλη του 13^{ου} και στις αρχές του 14ου αιώνα, αυτές οι έρευνες γίνονται σπανιότερες, λόγω του ότι, αφενός τα οργανωμένα αιρετικά κινήματα εξαρθρώνονται και αφετέρου αναπτύσσονται πιο εξειδικευμένες τεχνικές.

Οι νέες κατασταλτικές τεχνικές, ή όπως ο James Given ονομάζει, η «τεχνολογία» της Ιεράς Εξέτασης, περιελάμβαναν καινοτόμους μεθόδους πληροφόρησης, εξαναγκασμού και τιμωρίας, η χρήση των οποίων αποσκοπούσε, από τη μια πλευρά στην εκρίζωση της αίρεσης και από την άλλη ενίσχυε τα ενδιαφερόμενα μέλη στο «παιχνίδι» για τη διεκδίκηση της πολιτικής εξουσίας.

Η μετάβαση από την προφορική μνήμη στην συνεχώς αυξανόμενη χρήση του γραπτού λόγου κατά τον ύστερο 12^ο και πρώιμο 13^ο αιώνα, αποτέλεσε καταλυτικό γεγονός στην οργάνωση και ενίσχυση του θεσμού της Ιεράς Εξέτασης. Οι ιεροεξεταστές οργάνωσαν ένα μηχανισμό καταγραφής των διαδικασιών που σχετίζονταν με τη λειτουργία τους και την αρχειοθέτησή τους.

Το αρχειακό αυτό υλικό χρησίμευε τόσο στην έρευνα όσο και σαν εργαλείο ελέγχου, εκφοβισμού και άσκησης της ισχύος τους. Μια άλλη μορφή εξαναγκασμού των μαρτύρων ή των κατηγορούμενων ήταν η χρήση της φυλάκισης. Ο James Given προσπαθώντας να περιγράψει την εξαναγκαστική φύση της φυλάκισης, τη λειτουργία του σώματος και τη σημασία της δημόσιας τιμωρίας αρνείται να δεχτεί τη θεώρηση του Emile Durkheim ότι η τιμωρία είναι μια μορφή αποκατάστασης της σταθερότητας της κοινωνίας και της ηθικής τάξης.²⁶ Αντίθετα θεωρεί πως η τιμωρία γίνεται πιο κατανοητή μέσα από την προβληματική του Gramsci ότι δηλαδή πρόκειται για τον αγώνα επιβολής της πολιτισμικής και πνευματικής ηγεμονίας και νομιμοποίησης της υπάρχουσας διανομής της ισχύος.²⁷ Σκοπός ήταν η δημιουργία μιας συλλογικής συνείδησης παρά η τιμωρία σύμφωνης με τα κυρίαρχα αξιακά συστήματα. Ο James Given δίνει στην τιμωρία τη χροιά της θεατρικής παράστασης η οποία αποσκοπεί στην διδαχή και συμμόρφωση των συμμετεχόντων – κατηγορούμενοι και θεατές – σχετικά με τη φύση της ορθοδοξίας και της

²⁶ Ο.π. σ. 72.

²⁷ Ο.π. σ. 72.

ετεροδοξίας.²⁸ Ένα άλλο ζήτημα που ο James Given προσπαθεί να περιγράψει στο βιβλίο του είναι οι όψεις της μεσαιωνικής κοινωνίας στην περιοχή του Λανγκεντόκ που διευκόλυναν το έργο των ανακριτών της Ιεράς Εξέτασης²⁹. Πρόκειται για ένα ζήτημα που αποτέλεσε αντικείμενο έρευνας πολλών μελετών. Ο James Given διαπιστώνει πως τα διανοητικά εργαλεία που χρησιμοποιούν οι μεσαιωνολόγοι για να κατανοήσουν τον Μεσαίωνα σαν ένα πεδίο μεγάλων εξελίξεων αλλά και τις εξελίξεις αυτές καθ' εαυτές, δεν είναι πάντα ικανοποιητικά.

Αρχίζοντας την ανάλυσή του προσπαθεί να εντοπίσει τα σημεία εκείνα στα οποία οι δύο βασικές προσεγγίσεις εμφανίζονται να μειονεκτούν. Από τη μια πλευρά βρίσκεται η ερμηνεία των Νέο – βεμπεριανών. Σύμφωνα με τους οπαδούς αυτής της προσέγγισης, οι πολιτικές εξελίξεις κατά το Μεσαίωνα, χαρακτηρίζονται από μια πορεία προς τον ορθολογισμό. Το κλειδί της ανάπτυξης και προόδου, στα πλαίσια της μεσαιωνικής πολιτικής είναι η βαθμιαία απομάκρυνση από τις παραδοσιακές μορφές εξουσίας, αλλά πιο οργανωμένα σχήματα διακυβέρνησης και πολιτικής εξουσίας. Αυτή η εξέλιξη εντοπίζεται περισσότερο στη διαμόρφωση πιο επεξεργασμένων, ειδικών και συντονισμένων μηχανισμών, που η αποτελεσματικότητά τους καθιστά τους κατόχους τους ικανούς για τη διεκδίκηση εξουσιών στο χώρο της πολιτικής. Επίσης προβάλλουν νέες μορφές δικαιοσύνης και άμυνας, καθώς προάγουν τη δημιουργία μιας πολιτικής ελίτ η οποία γίνεται αντιληπτή και αποδεκτή από τα υποκείμενά της αλλά και από τα μέλη της κοινότητας στην οποία απευθύνονται³⁰.

Από την άλλη πλευρά, υπάρχει το ερμηνευτικό μοντέλο του Νέο – μαρξισμού. Οι Νέο – μαρξιστές πιστεύουν στην ύπαρξη μιας διανεμημένης ισχύος πίσω από την ανάπτυξη του κράτους και στην ανάγκη των ηγεμονικών τάξεων, να διαμορφώσουν με τέτοιο τρόπο την πολιτική ώστε να προωθήσει τα συμφέροντά τους ενάντια στις κατώτερες τάξεις της μεσαιωνικής κοινωνίας. Αν και αυτή η γραμμή αιτιολόγησης, για τον James Given έχει εν μέρει βάση, δεν φαίνεται οι Νέο – μαρξιστές να ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για τον τρόπο με τον οποίο οι μηχανισμοί του μεσαιωνικού κράτους οικοδομήθηκαν³¹.

Αντίθετα με αυτές τις προσεγγίσεις ο James Given ενδιαφέρεται για τον τρόπο με τον οποίο οι νέοι αυτοί μηχανισμοί διοίκησης επηρεάζουν και επηρεάζονται όσον αφορά τη σχέση τους με τα πλήθη που βρίσκονται υπό τον έλεγχό τους, με ποιο τρόπο οι

²⁸ Ο.π. σ. 73.

²⁹ Ο.π. σ. 67 – 85.

³⁰ Ο.π. σ. 67

³¹ Ο.π. σ. 67 -68

διαχειριστές αυτών των μηχανισμών της μεσαιωνικής ευρωπαϊκής κοινωνίας προσπαθούν να προωθήσουν τα συμφέροντά τους, ποιοι παράγοντες διευκόλυναν και ποιοι παρεμπόδιζαν το έργο τους, και πως τα υποκείμενα στα οποία απευθύνονταν, αντιδρούν σε αυτές τους τις προσπάθειες. Πρόκειται για ζητήματα με ιδιαίτερη σημασία, η φύση όμως των μεσαιωνικών γραπτών πηγών δεν επέτρεψε σε πολλές περιπτώσεις στους μελετητές να επεκταθούν στην επίλυσή τους.

Εξάιρεση αποτελεί το υλικό που άφησαν οι ιεροεξεταστές των αιρετικών κινήματων στο μεσαιωνικό Λανγκεντόκ. το οποίο μας δίνει ένα ασυνήθιστο πλούτο λεπτομερειών. Ο James Given μελετώντας αυτό το υλικό, διαπιστώνει την ύπαρξη κάποιων τεχνικών που βοήθησαν τους ιεροεξεταστές στη διαδικασία της ανάκρισης οι οποίες τεχνικές στηρίζονταν στη φύση κάποιων προϋπαρχόντων κοινωνικών θεσμών που διευκόλυναν το έργο τους. Μια από αυτές τις βασικές τεχνικές ήταν η συστηματική κοινωνική απομόνωση αυτών που ανέκριναν, είτε με φυλάκιση είτε με την ισόβια ένταξή του σε κάποια από τις αναγνωρίσιμες και στιγματισμένες κοινωνικές κατηγορίες. Οι ιεροεξεταστές ήθελαν να εξαρθρώσουν τους αιρετικούς από τα κοινωνικά δίκτυα στα οποία ήταν μέχρι τότε ενσωματωμένοι. Για την επίτευξη αυτού του στόχου εκμεταλλεύτηκαν το γεγονός ότι στους βασικούς κοινωνικούς θεσμούς στο Λανγκεντόκ υπήρχαν χάσματα, εσωτερικές συγκρούσεις και εντάσεις. Ο James Given χρησιμοποιεί τον όρο "ένταση" με την έννοια που δίνει η ανθρωπολογία. Πρόκειται δηλαδή για κάποιες μορφές ζωής στις οποίες υπάρχουν αντιλογίες συμφερόντων και προσδοκιών.

Η αλλαγή από τις κάθετες μορφές κοινωνικών σχέσεων μεταξύ αρχόντων και υποτελών, σε ένα οριζόντιο σύστημα σχέσεων, βοήθησε τους ανακριτές στο να εκμεταλλευθούν αυτούς που βρίσκονταν σε μειονεκτική θέση.

Ο πρώτος θεσμός τον οποίο ο James Given κάνει λόγο είναι η *χωροδεσποτεία*³² και οι εντάσεις που την χαρακτήρισαν στην περιοχή του Λανγκεντόκ. Ο 13^{ος} αιώνας ήταν ο αιώνας όπου στη Νότια Γαλλία άκμαζε ο θεσμός αυτός. Μετά το τέλος της Σταυροφορίας κατά των Αλβιγινών άρχοντες της περιοχής ήταν οι Καπέτιδες, οι νεοφερμένοι αριστοκράτες από το Βορρά οι οποίοι προσπάθησαν να νομιμοποιήσουν με επιτυχία την εξουσία τους. Παρόμοια πρόοδος παρουσιάστηκε και στην εκκλησιαστική *αρχοντεία*, λόγω του ρόλου που τους δόθηκε κατά τη διάρκεια της Σταυροφορίας. Η προσπάθεια των κοσμικών να αποσπάσουν προνόμια από τον

³² Ο.π. σ. 69 - 70

επισκοπικό θρόνο προκάλεσε την αντίδραση των κληρικών κατά το πρώτο μισό του 13^{ου} αιώνα. Οι επίσκοποι θέλοντας να διασφαλίσουν την εξουσία τους δίνουν προνόμια στους αστούς με σκοπό να αποσπάσουν την εύνοιά τους στον αγώνα τους κατά των κοσμικών.

Από το δεύτερο μισό του 13^{ου} αιώνα, η σχέση επισκόπων και αστών εντεινόνταν λόγω της αύξησης των φορολογιών καθώς επίσης απειλούνταν τα προνόμιά τους. Αυτό ώθησε τους αστούς στο να στραφούν προς τη βασιλική εξουσία για βοήθεια. Αυτή η μορφή έντασης κινητοποίησε τη λειτουργία του θεσμού της Ιεράς Εξέτασης. Οι ιεροεξεταστές γρήγορα συνειδητοποίησαν πως η νομιμοποιημένη χρήση της κατηγορίας για αίρεση θα μπορούσε να απαλλάξει την Εκκλησία από τους κοσμικούς αντιπάλους της αλλά και τα εξεγερθέντα πλήθη.

Τα δίκτυα *συγγενείας*³³ ήταν το δεύτερο πεδίο εύφορο σε εντάσεις και γόνιμο έδαφος για την παρέμβαση της Ιεράς Εξέτασης. Υπήρχαν δύο είδη *συγγενείας*. Αφενός οι σχέσεις που ενώνουν τους εξ αίματος συγγενείς και αφετέρου οι δεσμοί μεταξύ των κατοίκων μιας κοινότητας. Και στις δύο περιπτώσεις πρόκειται για οριζόντιες κοινωνικές σχέσεις. Ο James Given επικεντρώνεται στην περιοχή της επισκοπής Pamiers και την κομητεία Foix λόγω του ασυνήθιστου πλούτου που προσφέρει το κατάστιχο του Jacques Fournier και τις έρευνες του Emmanuel Le Roy Ladurie. Όπως διαφαίνεται από το έργο του Ladurie η οικογένεια ήταν η βασική ομάδα της μεσαιωνικής κοινωνίας όχι μόνο για τη βιολογική αναπαραγωγή αλλά και το κέντρο της οικονομικής, πολιτισμικής και πολιτικής δραστηριότητας. Στην περιοχή του Λανγκεντόκ η δράση του Καθαρισμού έτεινε να προπαγανδίζει τα πλήθη για την προστασία του θεσμού της οικογένειας γεγονός που θα μπορούσε κανείς να πει πως αποτελούσε εμπόδιο για τη λειτουργία του θεσμού. Παρ' όλα αυτά όμως οι εντάσεις στο εσωτερικό του θεσμού ήταν εμφανείς και αφορούσαν κυρίως τη διεκδίκηση της αρχηγίας αλλά και τον προσδιορισμό των μελών της.

Ο James Given αντλώντας πληροφορίες από το κατάστιχο του Jacques Fournier προσπαθεί να παρουσιάσει τη φύση των δεσμών της *συγγενείας* όπως αυτή εμφανίζεται στην περιοχή των Βάσκων (Κεντρικά Πυρηναία Όρη). Η οικογένεια ήταν η βασική κοινωνική δομή και η διατήρηση και συνέχειά της ήταν ο κυριότερος σκοπός των μελών της. Η προστασία της κληρονομιάς ήταν ο μοναδικός τρόπος για την επίτευξη αυτού του στόχου. Στο εσωτερικό όμως αυτών των ομάδων υπήρχαν

³³ Ο.π. σ. 71 -76

εντάσεις σχετικά με τη διανομή της κληρονομιάς αλλά και με τη διαδοχή της θέσης του αρχηγού γεγονός που καθιστά την Ιερά Εξέταση ικανή να διεισδύσει και να διασπάσει ακόμα και αυτό το βασικό θεσμό της μεσαιωνικής κοινωνίας.

Ο δεύτερος οριζόντιος θεσμός σχέσεων είναι αυτός μεταξύ των κατοίκων μιας κοινότητας³⁴. Αυτή η μορφή σχέσεων χαρακτηρίζει κυρίως τις μεγάλες πόλεις μιας περιοχής, με αυτονομία, με τις δικές τους νομοθεσίες, διοικητικούς μηχανισμούς, αλλά τις χωροδεσποτείες της υπαίθρου, οι οποίες ήταν πολιτικά οργανωμένες με βάση το αστικό πρότυπο. Η οικονομική ανάπτυξη του 13^{ου} αιώνα στο Λανγκεντόκ εντείνει το μονοπώλιο του ελέγχου των διοικητικών θεσμών και οδηγεί τη φορολογία στα ύψη και βαθαίνει το χάσμα τόσο στο εσωτερικό των πόλεων μεταξύ των φτωχών και των πλουσίων, αλλά και μεταξύ των πόλεων με την υπαίθρο. Οι εντάσεις που ακολούθησαν έδωσαν τροφή για τη λειτουργία της Ιεράς Εξέτασης η οποία αποσκοπούσε στη συγκέντρωση της εξουσίας στα χέρια των λειτουργών της.

Το μοντέλο που χρησιμοποιεί ο Given για την ανάλυση και ερμηνεία της λειτουργίας του θεσμού της Ιεράς Εξέτασης σχετίζεται άμεσα με το θεωρητικό σχήμα του Gramsci για την ηγεμονία. Αντιμετωπίζει, δηλαδή, το αρχαιακό υλικό που έχει στα χέρια του σαν προϊόν της διεκδίκησης της ηγεμονίας και διανομής της εξουσίας από τους εκκλησιαστικούς και ερμηνεύει τη δράση των ανακριτών σαν ένα μέρος του αγώνα για την επιβολή της ηγεμονίας τους πάνω στις ανθρώπινες μάζες που κατοικούν στην περιοχή του Λανγκεντόκ μέσα από τη νομιμοποίηση της εξουσίας τους.

Παρ' όλα αυτά η θέση του James Given παραμένει υποθετική γιατί υπάρχουν πολλά που μπορεί κανείς να μάθει για τη λειτουργία των Ιεροδικείων και την κοινωνική οργάνωση στο Λανγκεντόκ αλλά είναι πολύ δύσκολο να αποκατασταθεί το είδος των μεταξύ τους σχέσεων. Σκοπός του δεν ήταν να παρουσιάσει την εξέλιξη της μεσαιωνικής πολιτικής σαν ένα ζήτημα του προοδευτικού ορθολογισμού των διοικητικών μηχανισμών. Αντιθέτως προσπαθεί να κατανοήσει τις κοινωνικές συνθήκες της πολιτικής συμπεριφοράς και όχι μόνο τις συνθήκες που γέννησαν την καταδίωξη και κατέστησαν αναγκαία την καταστολή. Τον ενδιαφέρει ο τρόπος με τον οποίο οι κοινωνικοί μηχανισμοί λειτουργούν σαν ενεργά μέλη στην πολιτική αρένα και το πως οι εσωτερικές αντιφάσεις αποτέλεσαν εργαλεία εκμετάλλευσης από τους ιεροεξεταστές.

³⁴ Ο.π. σ. 77 - 81

Συνοψίζοντας παρατηρούμε πως ενώ από τη μια ο Le Roy Ladurie χρησιμοποιεί τα δικαστικά αρχεία του Jacques Fournier με σκοπό να ανασυστήσει, όχι τόσο την ίδια την λειτουργία του δικαστικού μηχανισμού, όσο τις νοοτροπίες και τις συμπεριφορές των αιρετικών στο χωριό Montailou γύρω από ζητήματα που αφορούν την καθημερινή τους ζωή, από την άλλη ο J.B.Given έχοντας στην κατοχή του το ίδιο αρχειακό υλικό το προσεγγίζει από τη σκοπιά της πολιτικής κοινωνιολογίας, δηλαδή εστιάζει την ανάλυση του κυρίως στη λειτουργία του κυρίαρχου εκκλησιαστικού μηχανισμού. Ο Le Roy Ladurie φαίνεται να αντιμετωπίζει το πρωτογενές αυτό υλικό ως αποτέλεσμα της δυναμικής σχέσης μεταξύ ανακριτή και κατηγορουμένου αντίθετα από τον J.B.Given ο οποίος το χρησιμοποιεί σαν προϊόν των νέων κατασταλτικών τεχνικών της Ιεράς Εξέτασης.

Σε αυτή την ενότητα προσπάθησα να παρουσιάσω μέσα από κάποια ενδεικτικά παραδείγματα, τους προβληματισμούς που απασχολούν τα σύγχρονα ιστοριογραφικά πεδία μελέτης. Παρά τον μεγάλο πλούτο αρχείων της Ιεράς Εξέτασης, η μελέτη τους εξακολουθεί να γεννά προβληματισμούς στις σύγχρονες ιστορικές σπουδές, γι' αυτό η κατανόηση της λογικής των αρχείων απαιτεί καταρχήν τη συνειδητοποίηση της ετερότητας της εποχής και περιοχής που τα παρήγαγε και έπειτα την απομάκρυνση, όσο το δυνατόν περισσότερο, από τα σύγχρονά μας αξιακά συστήματα, νοοτροπίες και συμπεριφορές.

ΜΕΡΟΣ Γ' :

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΕΝΟΣ ΔΙΩΚΤΙΚΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

Τα όρια μεταξύ των αιρέσεων κατά το Μεσαίωνα ήταν δυσδιάκριτα. Στις αρχές του 12^{ου} αιώνα οι Μανιχαίοι, οι Καθαροί, οι Αρειανοί και οι Παταρινοί, όπως διαφαίνεται μέσα από τις πηγές αποτελούσαν διαφορετικές μορφές της ίδιας αίρεσης. Η αρχική αντίδραση της Εκκλησίας ήταν ήπια και χαρακτηριζόταν από την προσπάθεια να επανεντάξει τους οπαδούς των αιρέσεων στους κόλπους της. Εξάλλου το φαινόμενο των ετερόδοξων αντιλήψεων δεν ήταν καινούριο. Η λειτουργία της δυτικής Εκκλησίας αποσκοπούσε κυρίως στον εντοπισμό αυτών των παρεκκλινόντων από την κυρίαρχη χριστιανική ιδεολογία, επεισοδίων και την επανένταξή τους σε αυτήν. Ο κάθε επίσκοπος διοικούσε τη δική του επισκοπή ως κληρονόμος ή επίγονος αυτού που την ίδρυσε, ενώ ο παπικός θρόνος επέβλεπε συνήθως τη λειτουργία τους.

Από τις αρχές όμως του 11^{ου} αιώνα η εκκλησιαστική νοοτροπία και πρακτικές αλλάζουν μορφή. Όπως είπαμε και στο πρώτο μέρος της εργασίας, η διαφωνία που ξέσπασε στο εσωτερικό της Εκκλησίας και που στη συνέχεια επεκτάθηκε στο χώρο της κοσμικής εξουσίας, ήταν η αφορμή για την αναγκαιότητα της Κλωνιακής και της μετέπειτα Γρηγοριανής μεταρρύθμισης που ακολούθησαν.

Η Εκκλησία πλέον απαιτεί την διαμόρφωση ενός ενωμένου χριστιανικού κόσμου χωρίς στο εσωτερικό του ρωγμές και την υπακοή στη βούλησή της. Η ανάγκη της ενότητας, τόσο στο σύνολο των πιστών όσο και στο χώρο που τους ανήκει, και της επέκτασης που αντιπροσωπεύει η σταυροφορία ήταν τα κύρια χαρακτηριστικά αυτής της νέας ιδεολογίας. Όσοι αρνούσαν να υπακούσουν στο κυρίαρχο δόγμα χαρακτηρίζονταν ως αιρετικοί και επικίνδυνοι με αποτέλεσμα να αναπτυχθεί η ανάγκη για τη δίωξή τους.¹

Η απειλή της κατηγορίας για αίρεση προοδευτικά γενικεύεται και αρχίζει να βαραίνει ακόμα και πάνω σε κοινωνικές ομάδες που η ανάπτυξη τους τις είχε απαξιώσει ήδη από την αρχή και τις είχε ρίξει στο κοινωνικό περιθώριο. Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι ο τρόπος με τον οποίο δομείται όλος αυτός ο μηχανισμός κατά των

¹R.I.Moore, "The formation of a persecuting society...", ό.π. σ. 66 – 68.

αιρέσεων και των υπολοίπων κοινωνικά αποκλεισμένων και περιθωριοποιημένων ομάδων.

Οι μελετητές στην προσπάθειά τους να δημιουργήσουν ένα γόνιμο ερμηνευτικό σχήμα, μετέτρεψαν την έννοια της «περιθωριοποίησης» σε ένα χρήσιμο ερμηνευτικό και μεθοδολογικό εργαλείο. Ποιες είναι όμως οι συνθήκες εκείνες που ώθησαν στο σχηματισμό αυτής της περιθωριοποιημένης θέσης; Πώς οι ίδιες οι περιθωριοποιημένες ομάδες αντιλαμβάνονται τη θέση στην οποία βρίσκονται; Με ποιο τρόπο η υπόλοιπη κοινωνία προσδιορίζει αυτή τη θέση; Ποιος ορίζει την κοινωνική θέση και από ποια εξουσία προέρχεται η ισχύς του; Ποια είναι η δύναμη που ορίζει το τι είναι, ή όχι, αποδεκτό σε μια κοινωνία; Πόσο αποτελεσματική είναι όσον αφορά την επιβολή της συμμόρφωσης και τέλος, η συμμόρφωση είναι η πραγματική λειτουργία του αποκλεισμού; Είναι φανερό ότι αυτά τα ερωτήματα αποτέλεσαν στην συνέχεια την αφετηρία για μια περαιτέρω έρευνα .

Με βάση τα λεγόμενα του Emile Durkheim, η διαμόρφωση ενός διωκτικού μηχανισμού, δεν έγκειται στην ανάγκη για τιμωρία μιας *κοινωνικής παθολογίας*, αλλά πρόκειται για μια έκφανση της σημασίας που τους αποδίδει η συλλογική συνείδηση (*conscience collective*).² Ο Emile Durkheim, υιοθετεί την έννοια του “*κοινωνικού γεγονότος*”, υποστηρίζοντας πως το περιθώριο είναι ένας εξωτερικός καταναγκασμός που η ίδια η κοινωνία επιβάλλει σ’ αυτές τις ομάδες, ενώ ο προσδιορισμός και η ταξινόμηση των παρεκκλίνουσων ομάδων, αποσκοπεί στη διαφύλαξη και ενίσχυση της κοινωνικής ενότητας, ιδιαίτερα σε περιόδους κοινωνικών αλλαγών όπου επαναπροσδιορίζονται οι κοινωνικές αξίες και είναι αναγκαία η διατήρηση της τάξης.³

Σύμφωνα με την νεώτερη μαρξιστική ανάλυση, η διαμόρφωση της μεσαιωνικής διωκτικής κοινωνίας ήταν το αποτέλεσμα της αμφίδρομης σχέσης της βάσης και του εποικοδομήματος σύμφωνα με την οποία η επιθυμία για καταστολή δεν εξυπηρετεί απλά τα συμφέροντα των αρχών αλλά επιστρέφει σε αυτές μεταβάλλοντας τις και δίνοντας κατευθύνσεις στις διωκτικές πρακτικές, ενώ ο Πιέρ Μπουρντιέ, σύγχρονος γάλλος κοινωνιολόγος και ανθρωπολόγος , είχε εισαγάγει την έννοια του “*νομικού πεδίου*” σύμφωνα με την οποία για να κατανοήσει κάποιος τον τρόπο δόμησης του διωκτικού μηχανισμού, θα πρέπει να στραφεί στο σημείο συνάντησης των νομικών λόγων και πρακτικών.

² J.B.Given, “*Inquisition and Medieval Society...*”, ό.π. , σ. 72.

³ R.I.Moore, “*The formation ...*”, ό.π. , σ. 106 – 109.

Αρχίζοντας, είναι γεγονός ότι στη μεσαιωνική Ευρωπαϊκή κοινωνία, όπως και σε κάθε κοινωνία, υπήρχαν ομάδες ανθρώπων οι οποίες δεν ήταν ενταγμένες σ' αυτήν, καθώς επίσης είναι ευκρινής η τάση για αυτοπροσδιορισμό, τόσο από τις ίδιες τις περιθωριοποιημένες ομάδες, όσο και από τις κυρίαρχες δυνάμεις.⁴ Παρ' όλα αυτά όμως η ιστοριογραφία απέδειξε ότι ο εντοπισμός της διαφορετικότητας των αποκλεισμένων ομάδων – εβραίοι, πόρνες, λεπροί, αιρετικοί, ομοφυλόφιλοι και μάγισσες – και η ταξινόμησή τους, δεν ήταν αρκετά για την επεξήγηση της μεσαιωνικής κατασταλτικής κοινωνίας.⁵ Η αυξανόμενη εχθρότητα απέναντι στην πορνεία, οι σταυροφορίες ενάντια στα αιρετικά χριστιανικά κινήματα, η απέλαση των εβραίων από πολλές περιοχές της δυτικής Ευρώπης, ο θεσμός της Ιεράς Εξέτασης και η θέσπιση των νόμων που απαγόρευαν την ομοφυλοφιλία, μαρτυρούν μια αυξανόμενη μισαλλοδοξία απέναντι στις διάφορες παρεκκλίσεις από την κυρίαρχη κουλτούρα η οποία δεν περιοριζόταν στο επίπεδο της ιδεολογίας αλλά επεκτεινόταν και σ' αυτό της πρακτικής εφαρμογής. Οι περιθωριοποιημένες ομάδες υπέφεραν από την καταδίωξη τόσο από μέρους της Εκκλησίας όσο και από μέρους της κοσμικής εξουσίας. Οι λόγοι της καταδίωξης διέφεραν για κάθε ομάδα, ενώ οι κατηγορίες περιελάμβαναν θρησκευτικά, κοινωνικά ή ηθικά στίγματα και στερεότυπα, καθώς οι ιδέες και οι αντιλήψεις κάθε ομάδας κρίνονται σαν επιζήμιες για την διαφύλαξη και την ευημερία της ευρωπαϊκής μεσαιωνικής χριστιανικής κοινωνίας. Από την άλλη αυτή η απομόνωση ήταν χαρακτηριστικό των ίδιων των αποκλεισμένων ομάδων, κυρίως των εβραίων και των υπολοίπων χριστιανικών σεκτών, οι οποίες ζούσαν σε δικές τους κοινότητες, αναπτύσσοντας δικές τους υποκουλτούρες.⁶ Αυτή η αυτοαπομόνωση ενέτεινε ακόμα περισσότερο τη δυσπιστία από την πλευρά της κυρίαρχης χριστιανικής ιδεολογίας, ενώ οι υποψίες τους μετέτρεψαν σε αποδιοπομπαίους τράγους των οποίων ο αποκλεισμός προσδιόριζε τα κοινωνικά στοιχεία που αδυνατούσαν να αφομοιωθούν στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

Η διαμόρφωση ενός διωκτικού Μεσαίωνα αποτελεί ένα νέο ιστοριογραφικό πεδίο το οποίο αναδύθηκε μέσα από τις αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στο εσωτερικό της επιστήμης της ιστορίας και τη στροφή της προς τις άλλες κοινωνικές επιστήμες

⁴ R.I.Moore, "The formation ...", ό.π., σ. 66 – 69.

⁵ Βλ. το θεωρητικό μοντέλο του R.I.Moore για τη διαμόρφωση ενός διωκτικού μεσαίωνα στο βιβλίο του "The formation ...", ό.π.

⁶ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την απομόνωση των εβραίων βλ. R.I.Moore, "The formation ...", ό.π. σ. 80 – 88, ενώ για τις υπόλοιπες χριστιανικές σέκτες βλ. το παράδειγμα της ομάδας των Βεγίνων (Beguins) στο βιβλίο του J.B.Given. "Inquisition and Medieval Society...", ό.π., σ. 120 – 121.

κατά τη δεκαετία του 1960. Η συνειδητοποίηση της ετερότητας της μεσαιωνικής κοινωνίας, η ιστορικοποίηση των εννοιών, όπως αυτή της ισχύος και έπειτα η αντιμετώπιση των πηγών ως πολιτισμικά προϊόντα, ως προϊόντα των θεσμών μιας συγκεκριμένης κοινωνίας, αποτέλεσαν απαραίτητα εργαλεία στη μελέτη των διώξεων κατά το Μεσαίωνα.

Πρόκειται για ένα ζήτημα το οποίο αποτέλεσε αντικείμενο πολλών και ποικίλων μελετών μια από τις οποίες είναι και το βιβλίο του R.I.Moore, "*The formation of a Persecuting Society : Power and Deviance in Western Europe, 950 – 1250*"⁷. Ο R.I.Moore στο έργο αυτό περιγράφει ένα "πρότυπο καταστολής" το οποίο εμφανίζεται κατά τη διάρκεια του 11^{ου} και 12^{ου} αιώνα με σκοπό την αντιμετώπιση των παρανομούντων ομάδων και κυρίως την καταπολέμηση των αιρετικών οι οποίοι κατά το 13^ο αιώνα είχαν φτάσει στο απόγειο της δράσης τους.

Ξεκινά με τη διαπίστωση ότι κατά το 12^ο αιώνα, ενώ αναβιώνει το αστικό φαινόμενο, τα γράμματα και οι τέχνες αναγεννιούνται εκ νέου και η οικονομία αναπτύσσεται, η δυτική κοινωνία μεταμορφώνεται σε έναν διωκτικό μηχανισμό, υιοθετούνται, δηλαδή, αφενός διωκτικές πρακτικές κατά τις οποίες οι δικαστικοί ή διοικητικοί θεσμοί επιβάλλουν διακρίσεις και ασκούν βία κατά των ομάδων εκείνων που ορίζονται με φυλετικά και θρησκευτικά κριτήρια και στρέφονται κατά της εξουσίας ή της δικαστικής μηχανής.⁸ Αυτή την περίοδο η ένταξη σε μία τέτοια ομάδα νομιμοποιεί κάθε βίαια επίθεση εναντίον τους, ενώ παράλληλα η κοινωνία επεξεργάζεται τα μέσα εκείνα που συμβάλλουν στον εντοπισμό τους, όπως, η φυλακή, η διαφορετική ενδυμασία, ο περιορισμός σε άσυλο ή γκέτο.

Από την άλλη πλευρά διαμορφώνεται μια διωκτική νοοτροπία η οποία χαρακτηρίζεται από την επιθυμία για ταξινόμηση (*classification*).⁹ Όλες αυτές οι περιθωριοποιημένες ομάδες έγιναν αντικείμενα κοινής ρητορικής, στοιχεία της οποίας είναι η απειλή και το "μιαρό", το μη αγνό, το μη σαφές ή ξεκάθαρο και συνεπώς επικίνδυνο, στοιχεία που στην συνέχεια τροφοδοτούν την δημιουργία στερεοτύπων.¹⁰

⁷ R.I.Moore "*The formation of a Persecuting Society: Power and Deviance in Western Europe 950 - 1250*", Blackwell, 2000.

⁸ Ο.π., σ. 102 – 106.

⁹ Ο.π., σ. 66 – 99.

¹⁰ Ο.π., σ. 88 – 91. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το φόβο της μιαιρότητας βλ. M.Douglas, "*Purity and Danger*". Παρατίθεται στο "*The formation...*", του R.I.Moore, ό.π., σ. 101.

Ο R.I.Moore έχοντας αυτά υπόψη, οδηγείται σε μια καινοτόμο στάση, σύμφωνα με την οποία τις αιτίες αυτών των διώξεων δεν θα πρέπει να τις αναζητήσουμε σε αυτές τις ομάδες αλλά στην ίδια την διωκτική κοινωνία. Η ερμηνεία με άλλα λόγια βρίσκεται στην πλευρά των “διωκτών” και όχι στην πλευρά των “θυμάτων”. Κρίσιμη εποχή κατά τον R.I.Moore είναι η περίοδος από το 1160 έως και το 1215, μια εποχή όπου η Δύση γνωρίζει αιρέσεις όπως οι Βάλδιοι και οι Καθαροί.¹¹ Σύμφωνα, λοιπόν, με τον R.I.Moore, οι αιρέσεις αυτές, παρά τους φόβους της Εκκλησίας, δεν απειλούν τους θεσμούς της κοινωνίας, αλλά οι δοξασίες και μόνο αυτών των ταγμάτων προκαλούν ριζικές αλλαγές, με αποτέλεσμα τη συστηματική καταδίκη που παρατηρείται μετά το1100, όχι εξαιτίας κάποιας πραγματικής απειλής, αλλά, από το φόβο που προκαλούν στην ηγεμονική χριστιανική κουλτούρα.¹²

Σύμφωνα με αυτή τη λογική, η ερμηνεία της διαμόρφωσης αυτής της διωκτικής κοινωνίας έγκειται στην αποδόμηση του “φαντασιακού” της εποχής και όχι στην ανάλυση της πραγματικότητας, παρά το γεγονός ότι αυτά τα δύο συνδέονται άμεσα μεταξύ τους. Με βάση αυτό το “φαντασιακό”, κοινό χαρακτηριστικό των αιρετικών ομάδων είναι το ότι δια την μεσολάβηση τους ο Διάβολος διαταράσσει την τάξη της κοινωνίας.¹³ Τέτοιου είδους χαρακτηρισμοί τροφοδοτούσαν την επινόηση μύθων και κατ’ επέκταση τη διάδοση φημών οι οποίες ταξινομούσαν και τοποθετούσαν στο περιθώριο αυτές τις ομάδες. Το “φαντασιακό” της συγκεκριμένης κοινωνίας έχει σαν βάση του, αφενός το χριστιανικό οπλοστάσιο που ιεραρχεί τις κοινωνικές ομάδες αναπτύσσοντας επιχειρήματα και δογματικές αρχές, και αφετέρου θεμελιώδεις κοινωνικές αρχές και πολιτισμικές κατηγορίες, όπως, η σεξουαλικότητα, η διατροφή, το φύλο, το καθαρό και το βρώμικο.¹⁴

Η διωκτική νοοτροπία και η υιοθέτηση διωκτικών πρακτικών, κατά τον R.I.Moore συνδέεται άμεσα με τους κοινωνικούς μετασχηματισμούς που λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια του 11^{ου} και 12^{ου} αιώνα, όπως η διαμόρφωση της χωροδεσποτικής οικονομίας, ο εκχρηματισμός της οικονομίας και η στελέχωση των κοινωνικών θεσμών από την ελίτ των εγγράμματων κληρικών (*literati*).¹⁵ Όσον αφορά την τελευταία κοινωνική διαδικασία, η προσπάθεια των *literati* να ενισχύσουν τη θέση

¹¹ Η κρίσιμότητα της περιόδου διαφαίνεται μέσα από τις αποφάσεις της Τέταρτης Συνόδου του Λατερανού. Βλ. Παράρτημα.

¹² R.I.Moore, “The formation...”, ό.π., σ. 6 – 11 και 100 – 101.

¹³ Ο.π., σ. 64 – 65 και 89 – 91.

¹⁴ Χρησιμοποιώ τον τίτλο από το βιβλίο του Georges Vigarello, “Το καθαρό και το βρώμικο: Η Σωματική Υγιεινή από το Μεσαίωνα ως Σήμερα”, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2000.

¹⁵ Ο.π., σ. 102.

τους στην αρένα για τη διεκδίκηση της εξουσίας, ενέτεινε το χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών. καθώς επίσης κατέστησε αναγκαία την εγκαθίδρυση μορφών ελέγχου.¹⁶ Ο διωκτικός μηχανισμός αποτέλεσε το μέσο για την κάμψη της αντίστασης στην εξουσία τους και η μέθοδος νομιμοποίησής της. Μολονότι όμως η νοοτροπία της ταξινόμησης και η διαδικασία επινόησης των μιρών ομάδων αναφύονται από τη δράση των *litterati*, εντούτοις η δίωξη ξεκινά από τα λαϊκά στρώματα τα οποία συμπαράσύρθηκαν από την προπαγάνδα αυτής της νέας ελίτ.¹⁷

Παρ' όλα αυτά όμως το εγχείρημα του R.I.Moore παραμένει ιδιαίτερα υποθετικό καθώς από τη μια πλευρά αφήνει αδιευκρίνιστη τη φύση της σχέσης μεταξύ διωκτικής νοοτροπίας και διωκτικής πρακτικής, ενώ από την άλλη δεν δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζει το τοπικό στοιχείο.

Αυτές τις αδυναμίες έρχεται να ενισχύσει ο David Nirenberg με το βιβλίο του "*Communities of Violence Persecuting of Minorities in the Middle Ages*". Εστιάζοντας στην περίπτωση της Ισπανίας και συγκεκριμένα στη βία που υπήρχε ανάμεσα στις θρησκευτικές κοινότητες στη Γαλλία και στο βασίλειο της Αραγόνας στο πρώτο μισό του 14^{ου} αιώνα, διαπιστώνει πως οι διωκτικές πρακτικές, δεν αποτελούν έκφανση της εφαρμογής μιας πανευρωπαϊκής διωκτικής νοοτροπίας, αλλά σε αντίθεση με το θεωρητικό σχήμα του R.I.Moore, υποστηρίζει πως οι διωκτικές πρακτικές παραπέμπουν σε διαφορετικές αιτίες και αυτό έχει να κάνει με τις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζει η εκάστοτε κοινωνία που τις υιοθετεί.¹⁸

Ο Emmanuel Le Roy Ladurie, στο βιβλίο του για το Montaillou, προχωρεί ένα βήμα παραπέρα. Χρησιμοποιώντας τα δικαστικά αρχεία του Jacques Fournier, αποκαθιστά την καθημερινή ζωή των κατοίκων του χωριού και τις κοινωνικές δομές της συγκεκριμένης κοινωνίας, αφήνοντας να φανούν μέσα από αυτά, τα στοιχεία εκείνα που συνθέτουν τις διωκτικές αντιλήψεις, τη διωκτική κουλτούρα.

Στο έργο του R.I.Moore εντοπίζει κανείς στοιχεία από τη θεωρία του Emile Durkheim όπως το ότι ο προσδιορισμός και η ταξινόμηση των παρεκκλίνουσων ομάδων αποσκοπεί στην διαφύλαξη και ενίσχυση της κοινωνικής ενότητας. Αυτό όμως που αφήνει αδιευκρίνιστο ο Durkheim, κατά το R.I.Moore, είναι η υπόσταση

¹⁶ Ό.π., σ. 136 – 140. Ρίκα Μπενβενίστε, «Ο Διωκτικός Μεσαίωνας στο φως της ιστορικής ανθρωπολογίας». Ανακοίνωση στο Συνέδριο της σχολής Μωραίτη, Ιστορία, Ανθρωπολογία, Γεωγραφία (Άνοιξη 2002) – υπό έκδοση.

¹⁷ R.I.Moore, "The formation ...", ό.π., σ. 136 – 140.

¹⁸ Ρίκα Μπενβενίστε, "Ο διωκτικός Μεσαίωνας στο φως της ιστορικής ανθρωπολογίας". Ανακοίνωση στο Συνέδριο της σχολής Μωραίτη, Ιστορία, Ανθρωπολογία, Γεωγραφία. (Άνοιξη 2002) – υπό έκδοση.

της εφαρμογής αυτών των επαναπροσδιορισμένων κοινωνικών αξιών και αντιλήψεων.¹⁹ Το γεγονός ότι αυτό το ζήτημα παραμένει ασαφές, δίνει την εντύπωση πως αυτοί που αναλαμβάνουν την καταστολή, εκπροσωπούν τις συλλογικές αντιλήψεις και συναισθήματα της κοινωνίας, γεγονός που ο R.I.Moore απορρίπτει λόγω της απουσίας στοιχείων που να αποδεικνύουν κάτι τέτοιο, ενώ παράλληλα δεν πιστεύει ότι οι κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες διαχωρίζονται οι ίδιες από τις κοινές αξίες στις οποίες βασίζεται η κοινωνία.²⁰ Αντλεί επίσης στοιχεία από την βεμπεριανή αντίληψη: η καταστολή επιβάλλεται από την γραφειοκρατική και συγκεντρωτική διακυβέρνηση της χριστιανικής Εκκλησίας. Η θεώρηση αυτή όμως προϋποθέτει μια παθητική κοινωνία η οποία υπακούει απλά σε αυτή την εξουσία και τους κανονισμούς που επιβάλλει, πράγμα αδύνατον να τεκμηριωθεί.²¹

Η διερεύνηση της φύσης και της λειτουργίας των σχέσεων εξουσίας παραπέμπουν τον R.I.Moore στη θεωρία του Michel Foucault για τη σχέση της γνώσης και της εξουσίας ότι δηλαδή οι διώξεις δεν προέρχονται από τη λαϊκή πρωτοβουλία αλλά από τους θασμούς εκείνους που στελεχώνονταν από εγγράμματους που επιθυμούσαν το μονοπώλιο της εξουσίας.²² Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία όμως είναι ο τρόπος με τον οποίο αυτή η διωκτική νοοτροπία, που χαρακτηρίζει τους literati, διαχέεται στο φαντασιακό των απλών ανθρώπων του Μεσαίωνα, η διαδικασία δηλαδή, μέσα από την οποία επιβάλλεται αυτό το νέο πρότυπο καταστολής, ώστε – συνειδητά ή ασείνηδα – στη συνέχεια να γίνει ευρύτερα αποδεκτό, ή καλύτερα να θεωρηθεί σαν κάτι το φυσικό. Σε αυτό το ερώτημα έρχεται να δώσει μια ενδιαφέρουσα απάντηση ο Ζακ Λε Γκοφ με το βιβλίο του "Pour un autre moyen age".²³ Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Ζακ Λε Γκοφ, ο ανταγωνισμός που υπήρχε ανάμεσα στη μεσαιωνική λαϊκή κουλτούρα (folkloric culture) και στην κουλτούρα του κλήρου (culture of clergy), οξύνθηκε όταν η εγγραμματοσύνη είχε αρχίσει να γίνεται κτήμα και των λαϊκών – όπως για παράδειγμα η περίπτωση των διανοουμένων του Μεσαίωνα.²⁴ Η κυρίαρχη κουλτούρα αποσκοπούσε στο να υποτάξει το φολκλωρικό στοιχείο. Η αντίδραση

¹⁹ R.I.Moore, "The formation...", ό.π., σ. 107 – 108.

²⁰ Ο.π., σ. 106 – 109.

²¹ Ο.π., σ. 109, 112 – 113. Ρίκα Μπενβενίστε, "Ο διωκτικός Μεσαίωνας...", ό.π.

²² Ρίκα Μπενβενίστε, «Ο διωκτικός Μεσαίωνας...», ό.π.

²³ Παρατίθεται από τον Aron Gurevich στο βιβλίο του "Medieval popular culture: Problems of belief and perception", Cambridge University Press, 1997, σ. xvi.

²⁴ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη διδασκαλία των διανοουμένων και την οργάνωσή τους σε συντεχνίες βλ. Ζακ Λε Γκοφ, «Οι διανοούμενοι του Μεσαίωνα», Κέδρος, 2002. Βλ. επίσης, Ζακ Λε Γκοφ, «Για έναν άλλο Μεσαίωνα», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1994, σ. 8.

όμως από το δεύτερο καθιστούσε την υποταγή εξαιρετικά δύσκολη. Αντίθετα δεν υπήρξε υποταγή αλλά μια αμοιβαία απορρόφηση των δύο κουλτούρων που αποτέλεσε συγκοινωνόν δοχείο της διάδοσης της διωκτικής νοοτροπίας. Αυτή την αμοιβαία υιοθέτηση ο Ζακ Λε Γκοφ ονομάζει «εσωτερικό εκπολιτισμό» (*internal acculturation*). Πρόκειται για μια διαδικασία εσωτερίκευσης ή νομιμοποίησης των διώξεων που ασκούσε η Εκκλησία ενώ παράλληλα η αντίδραση από μέρους των λαϊκών διαμορφώνει ανάλογα τη διαδικασία ταξινόμησης και τις διωκτικές πρακτικές. Συνεπώς η θέση στο περιθώριο δεν ήταν απλά ένα κατασκεύασμα των κυβερνούντων τάξεων, αλλά μια μορφή έκφρασης των σχέσεων εξουσίας.

Παρ' όλα αυτά όμως η στάση των διωκόμενων παραμένει αδιευκρίνιστη, τόσο ως προς τη συμβολή τους στη διαμόρφωση αυτού του προτύπου δίωξης, όσο και ως προς τις αλλαγές που υπέστησαν οι σχέσεις με τις δύο προαναφερθέντες κουλτούρες, γιατί η διαμόρφωση μιας ταυτότητας δεν είναι αποτέλεσμα μονομερούς διαδικασίας, αλλά προϊόν της σχέσης – πραγματικής και φανταστικής – με τους «άλλους».

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στην εργασία αυτή προσπάθησα μέσα από μια συγκριτική επισκόπηση να σκιαγραφήσω τους προβληματισμούς που απασχόλησαν την επιστημονική έρευνα, όσον αφορά την ιστορία των αιρετικών κινήματων του δυτικού Μεσαίωνα.

Σχετικά με το ζήτημα της καταγωγής των αιρέσεων διαπιστώνουμε πως η ιστοριογραφία ακολουθεί τρεις διαφορετικές κατευθύνσεις. Έτσι λοιπόν οι οπαδοί της διανοητικής συνέχειας και επιρροής από τις αιρετικές αντιλήψεις της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, ενώ εντοπίζουν κοινά στοιχεία που χαρακτηρίζουν αυτές τις αντιλήψεις, επικεντρώνουν σε αυτά, παραγκωνίζοντας εντελώς το τοπικό στοιχείο και τις ιδιαιτερότητες που μπορεί να παρουσιάσει αυτό, καθώς επίσης αγνοούν το γεγονός ότι ιστορικά δεν αποκλείεται η παράλληλη εμφάνιση ενός φαινομένου σε διαφορετικές περιοχές και σε διαφορετικά κοινωνικά συμφραζόμενα. Η δεύτερη προσέγγιση εστιάζει τα επιχειρήματά της στις χιλιαστικές προσδοκίες και στη θρησκευτική μεταρρύθμιση του 11^{ου} αιώνα, και στη σχέση που αυτές είχαν με την ανάδυση των λαϊκών αιρέσεων. Παρά το γεγονός ότι αναγνωρίζει, σε αντίθεση με την προηγούμενη προσέγγιση, μια αυτονομία στην εμφάνιση του φαινομένου, εντούτοις εξακολουθεί να παραμένει μονόπλευρη από την άποψη ότι δίνεται έμφαση σε μια και μόνο όψη της κοινωνίας στην οποία οι λαϊκές αιρέσεις αναδύθηκαν : δηλαδή παρουσιάζονται σαν προϊόντα της διαμάχης που έλαβε χώρα στο εσωτερικό της εκκλησιαστικής ζωής, αφήνοντας στο περιθώριο τις αλληλεπιδράσεις με τους άλλους κοινωνικούς θεσμούς. Η τρίτη κατεύθυνση αντιμετωπίζει τη μεσαιωνική αίρεση ως προϊόν της φεουδαρχικής επανάστασης, δηλαδή της εξασθένησης της κεντρικής εξουσίας και του ανταγωνισμού για τη διεκδίκηση των γαιοκτησιών που προκλήθηκε ανάμεσα στην εκκλησιαστική και κοσμική εξουσία. Με άλλα λόγια οι διεκδικήσεις της Εκκλησίας παύουν να έχουν ένα αποκλειστικά θρησκευτικό χαρακτήρα και αποκτούν πλέον μια υλική χροιά, γεγονός που προκάλεσε αντιδράσεις από τους λαϊκούς και την αφορμή για τις πρώτες κατηγορίες για αίρεση. Αυτό όμως που παραμένει αδιευκρίνιστο είναι το κατά πόσον αυτές οι κατηγορίες έχουν μια πραγματική βάση ή πρόκειται για απλά κατασκευάσματα της Εκκλησίας.

Στη συνέχεια επιδιώκοντας να παρουσιάσω τον τρόπο με τον οποίο αυτές οι προσεγγίσεις εφαρμόστηκαν στην περίπτωση της αίρεσης των Καθάρων στην περιοχή Λανγκεντόκ της νότιας Γαλλίας, διαπίστωσα πως οι προσπάθειες των μελετητών να ερμηνεύσουν την αίρεση με σχήματα διανοητικής συνέχειας ή με

ερμηνευτικά μοντέλα που τοποθετούν την εμφάνιση της αίρεσης έξω από τον τόπο και τον χρόνο, μπορεί αφενός να αποτελούν χρήσιμα εργαλεία για την προσέγγιση του φαινομένου αλλά παραμένουν υποθετικά και αόριστα.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας επιχειρήσα να παρουσιάσω τα ζητήματα εκείνα που απασχόλησαν την ιστοριογραφική έρευνα σχετικά με τις πρακτικές των διώξεων και τα δικαστικά αρχεία, εστιάζοντας σε χαρακτηριστικές μελέτες από το χώρο της ιστοριογραφίας κυρίως μετά τη στροφή της ιστορίας προς τις άλλες κοινωνικές επιστήμες. Συγκεκριμένα ο Le Roy Ladurie, στο έργο του για το Montailou, μια μελέτη που έχει χαρακτηριστικά ανθρωπολογικής και εθνογραφικής ιστορίας, μετακινεί το ενδιαφέρον της έρευνας από το χώρο της επίσημης ιστορίας των μεγάλων προσωπικοτήτων και γεγονότων, στο χώρο της υποκουλτούρας, δίνοντάς της φωνή, ενώ την ίδια στιγμή το έργο του, βασισμένο στα δικαστικά αρχεία της Ιεράς Εξέτασης, αποτελεί μάρτυρα της ίδιας της ανακριτικής διαδικασίας που ακολούθησε ο ιεροεξεταστής Jacques Fournier από το 1294 έως και το 1324 με σκοπό την εκδίωξη των τελευταίων Καθάρων της περιοχής. Αντίθετα, ο J.B.Given, χρησιμοποιώντας το ίδιο αρχειακό υλικό και προσεγγίζοντάς το από την οπτική γωνία της πολιτικής κοινωνιολογίας, διαπιστώνει πως οι πηγές αυτές μαρτυρούν κυρίως τις πραγματικότητες των κυβερνούντων και ότι η ερμηνεία βρίσκεται στην ανάλυση της πολιτικής ισχύος του ίδιου του κραταιού εκκλησιαστικού μηχανισμού.

Στο τρίτο και τελευταίο μέρος της εργασίας προσπάθησα να παρουσιάσω κάποια από τα βασικά ερμηνευτικά εγχειρήματα που σχετίζονται με την διαμόρφωση του «διωκτικού Μεσαίωνα» εστιάζοντας κυρίως στη θεωρία που διατύπωσε ο R.I.Moore, σύμφωνα με την οποία κατά τη διάρκεια του 11^{ου} και 12^{ου} αιώνα, ενώ στη δυτική Ευρώπη το αστικό φαινόμενο αναβιώνει, τα γράμματα και οι τέχνες αναγεννιούνται και η οικονομία αναπτύσσεται, διαμορφώνεται μια διωκτική νοοτροπία η οποία χαρακτηρίζεται από την τάση για ταξινόμηση της κοινωνίας, ενώ παράλληλα υιοθετούνται διωκτικές πρακτικές από τους δικαστικούς και διοικητικούς θεσμούς οι οποίες επιβάλλουν αυτή την ταξινόμηση και κατ' επέκταση περιθωριοποιούν τις ομάδες που θεωρούνται ως επικίνδυνες. Η καινοτομία της θεωρίας του R.I.Moore έγκειται στο γεγονός ότι, ακολουθώντας την πιο πάνω λογική, ψάχνει να βρει τα αίτια των διώξεων, όχι στις διωκόμενες περιθωριοποιημένες ομάδες αλλά στον ίδιο το διωκτικό μηχανισμό.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bloch. M., *Η φεουδαλική κοινωνία*, Κάλβος, Αθήνα 1987.
- Duby, G., *Μεσαιωνική Δύση: Κοινωνία και Ιδεολογία*, Ε.Μ.Ν.Ε. – Μνήμων 1988.
- Duby G., *Ο ιππότης, η γυναίκα και ο ιερέας. Ο γάμος στη φεουδαρχική Ευρώπη*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1998.
- Duby, G., *Μεσαιωνική Δύση: Κοινωνία και Ιδεολογία*, Ε.Μ.Ν.Ε. – ΜΝΗΜΩΝ, Αθήνα 1998.
- Ginzburg, C., *Το τυρί και τα σκουλήκια: Ο κόσμος ενός μιλωνά του 16ου αιώνα*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1994.
- Given, J.B., *Inquisition and medieval society: Power, discipline and resistance in Languedoc*, Cornell University Press, Ithaca and London 1997.
- Given, J., «The Inquisitors of Languedoc and Medieval Technology of Power», στο: *American Historical Review*, vol. 94: 2 (1989), σ. 336 – 358.
- Given, J.B., *Inquisition and medieval society: Power, discipline and resistance in Languedoc*, Cornell University Press, Ithaca and London 1997.
- Given B.J., «Social stress, social strain and inquisitos of Medieval Languedoc», στο: *Christendom and its discontents, exclusion and rebellion, 1000 – 1500*, Scott L. Waugh και Peter D.Diehl, Cambridge University Press, 1996, σ. 67 – 85.
- Gurevich, A., *Medieval Popular Culture: Problems of belief and Perception*, Cambridge University Press, 1997.
- Iggers, G.G., *Ιστοριογραφία στον Εικοστό Αιώνα: Από την επιστημονική αντικειμενικότητα στην πρόκληση του μεταμοντερνισμού*, εκδόσεις Νεφέλη . Αθήνα 1999.
- *Ιστορικά*, της εφημερίδας *Ελευθεροτυπία*, 1 Φεβρουαρίου 2001, νούμε. 68, «Η Ιερά Εξέταση», Τράπεζα Πειραιώς
- Κον. Ν., *Αγώνες για την έλευση της Χιλιετούς Βασιλείας του Θεού: Επαναστάτες χιλιαστές και μυστικιστές αναρχικοί στο Μεσαίωνα*, Νησίδες 1998.
- Lambert, M., *Medieval Heresy: Popular Movements from the Gregorian reform to the Reformation*, Blackwell 1994.
- Landes, R., «The Birth of Heresy: A millennial phenomenon», στο :*The Journal of Religious History*, vol. 24, No. 1, Φεβρουάριος 2000, σ. 26 – 43.

- Λε Γκοφ, Ζ., *Ιστορία και Μνήμη*, εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1998.
- Λε Γκοφ, Ζ., *Οι διανοούμενοι του Μεσαίωνα*, Κέδρος, Αθήνα 2002.
- Le Roy Ladurie, E., *Montaillou: Cathars and Catholics in a French village 1294 – 1324*, Penguin Books, 1990.
- Moore, R.I., *The formation of a persecuting society: Power, and deviance in the Western Europe 950 – 1250*, Blackwell 2000.
- Moore, R.I., *The Origins of European Dissent*, University of Toronto Press, London, 1994
- Moore, R.I., «Heresy, repression and social change in the age of the Gregorian reform», στο: *Christendom and its discontents, exclusion, persecution and rebellion, 1000 – 1500*, Scott L.Waugh και Peter D.Diehl, Cambridge University Press, 1996, σ. 19 – 45.
- Moore, R.I., «The birth of popular heresy: A millennial phenomenon?», στο: *The Journal of religious History*, vol. 24, No. 1, Φεβρουάριος 2000, σ. 8 – 25.
- Μπενβενίστε, Ρ., *Ο διωκτικός Μεσαίωνα στο φως της ιστορικής ανθρωπολογίας*. Ανακοίνωση στο Συνέδριο της σχολής Μοραΐτη, Ιστορία, Ανθρωπολογία, Λαογραφία (Άνοιξη 2002) – υπό έκδοση.
- Μπενβενίστε, Ρ. «Δίκαιο, δικαστικά αρχεία και Κοινωνική Ιστορία», (Προβληματισμοί με αφορμή τη βία και τη δικαιοσύνη στη Μεσαιωνική Δύση), *Μνήμων*, 2.11 (1987), σ. 208 – 218.
- Μπενβενίστε, Ρ., *Ιστορία και Ανθρωπολογία*, Σύγχρονα Θέματα, 56 (1995) σελ. 44 – 49.
- Παπαταξιάρχης, Ε., *Εισαγωγή: Το παρελθόν στο παρόν: Ανθρωπολογία, ιστορία και η μελέτη της νεοελληνικής κοινωνίας*, *Ανθρωπολογία και Παρελθόν*. Συμβολές στην ιστορία της νεώτερης Ελλάδας, Ε.Παπαταξιάρχης – Θ.Παραδέλλης (επίμ.), Αθήνα 1993, σ. 13 – 74.
- Pegg, M. G., «Historiographical essay of Cathars, Albigenses and Good men of Languedoc», στο: *Journal of Medieval History*, 27 (2001), σ. 181 – 195.
- Σκουτέρη Διδασκάλου, Ν., *Ιστορία και Ανθρωπολογία. Ένα σημείωμα με αφορμή την ελληνική περίπτωση*, Σύγχρονα Θέματα, τ. 35 – 36 – 37 (1988) σ. 230 – 232.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Καισάριος του Heisterbach:
 - “Dialogus magnus visionum atque Miraculorum”.V: 20 – 22.....57
2. Τέταρτη Σύνοδος του Λατερανού1215:Κανόνας 3 σχετικά με τις αιρέσεις...64
3. Bernard Gui: Το εγχειρίδιο του Ιεροεξεταστή:
 - “Inquisitor’s Manual”:On the Albigensians.66
 - “Inquisitorial Technique”(c. 1307 - 1323).....68
4. Jacques Fournier : Ιερά Εξέταση στο Montaillou:
 - Confession of Grazide, widow of Pierre Lizier of Montaillou.....70

Στο Παράρτημα παρατίθενται πηγές που αναφέρονται στην εργασία. στην ηλεκτρονική τους έκδοση στο Medieval Source Books. Πηγή : www.fordham.edu/halsall/source.html

1. Καισάριος του Heisterbach: "Dialogus magnus visionum atque miraculorum", V: 20 – 22.

Caesarius of Heisterbach (1170 - 1240): Σπούδασε θεολογία και φιλοσοφία στο πανεπιστήμιο του Παρισιού. Στα 1199 γίνεται μοναχός του τάγματος των Κιστερσιανών σ' ένα μοναστήρι του Heisterbach, όπου και ανέλαβε την καθοδήγηση των νεόφυτων μοναχών. Ο Caesarius ήταν ένας από τους πιο γνωστούς συγγραφείς του 13^{ου} αιώνα. Το πιο σημαντικό από τα έργα του είναι το "Dialogus magnus visionum atque miraculorum". Το έργο αυτό αποτελείται από δώδεκα κεφάλαια των οποίων οι τίτλοι λειτουργούν συμβολικά. Πρόκειται για μια σύνθεση η οποία περιέχει περίπου 750 μικρές ιστορίες. Οι ιστορίες αυτές παρουσιάζονται με τη μορφή ενός ψευδοδιαλόγου που γίνεται ανάμεσα σε κάποιο μοναχό και σε κάποιο μαθητευόμενο μοναχό και αφορούν κυρίως γεγονότα που έλαβαν χώρα στους κόλπους του τάγματος των Κιστερσιανών μοναχών. Σκοπός του έργου αυτού δεν ήταν η εξιστόρηση των γεγονότων όσο η ηθική ανάπλαση των αναγνωστών. Τα παρακάτω αποσπάσματα ανήκουν στο πέμπτο κεφάλαιο του έργου που φέρει τον τίτλο "Περί Διαβόλων". Πρόκειται για τρεις σύντομες ιστορίες των οποίων ενοποιητικό ιστό αποτελεί η αναφορά σε περιστατικά που αφορούν τη δράση των αιρετικών και το συσχετισμό τους με τους δαίμονες. Έτσι λοιπόν και η πρώτη ιστορία εστιάζεται στο διαβολικό τρόπο με τον οποίο η αίρεση των Βαλδίων διαδόθηκε στην πόλη Metz. Η δεύτερη αφορά κυρίως την παρουσίαση των αντιλήψεων της αίρεσης των Καθαρών που τη συσχετίζουν με τον Μανιχαϊσμό και την φέρουν σε αντίθεση με το δόγμα της δυτικής Εκκλησίας, καθώς επίσης γίνεται αναφορά στη Σταυροφορία κατά των Αλβιγινών στα 1210 και στις βδελυρές πράξεις και βλασφημίες που έλαβαν δώρα από μέρους των αιρετικών. Τέλος, η τρίτη ιστορία αναφέρεται σε μια ομάδα αιρετικών που στάλθηκαν στην πυρά γιατί οι αντιλήψεις τους θεωρήθηκαν ιδιαίτερα επικίνδυνες για την Εκκλησία.

(πηγή: *Εγκυκλοπαίδεια της Καθολικής Εκκλησίας - «Catholic Encyclopedia» - στην ηλεκτρονική της μορφή*)

CHAPTER XX

Of the Waldensian heresy in the city of Metz.

A few years ago, under the learned bishop Bertram, the Waldensian heresy sprang up in the city of Metz in the following way. On a certain feast the bishop was preaching to the people in the cathedral, when he saw two of the devils servants ftanding in the crowd and cried: " I see the devil's messengers among you. See, the there are the men," pointing to them with his finger," who in my presence were condemned at Montpellier and cast out of the city for their heresies." They replied boldly to the bishop, and they had in their company a scholar, who barked at him like a dog attacking him with every kind of insult. When they left the church, they gathered a crowd round them and preached their errors to them. Some of the clerks

present said to them: "Sirs, does not the Apostle say, *How shall they preach, except they be sent* (Rom. x. 15)? We should like to know who sent you hither to preach," and they replied: "The Holy Spirit." Now the bishop was unable to use force against them, owing to certain powerful citizens, who befriended them in hatred of the bishop, because he had expelled from the church a certain dead usurer, their relative. In truth they had been sent out by the spirit of error, and by their preaching the Waldensian heresy was planted in that city, this day is not wholly extinguished.

Novice.-Alas! that there should be even to-day so many heresies in the church.

Monk.-They are the fruit of the fury and malice of the devil.

CHAPTER XXI

Of the heresy of the Albigenses.

In the time of pope Innocent [III], the predecessor of the present pope, Honorius, during the strife between Philip and Otto, the rival kings of the Romans, the envy of the devil caused the Albigensian heresy to sprout forth, or to speak more strictly, to ripen. So great was its strength, that all the wheat of the faith of that nation seemed changed into the tares of error. Abbots of our Order with certain bishops were despatched to root up the tares with the harrow of Catholic teaching; but by the resistance of the enemy who had sown those tares they had little success.

Novice.-What was their error?

Monk.-Their leaders had collected some points from the Manichaean dogma, and some of the errors which Origen is said to have written against Periarcho, and very-many which they had fashioned out of their own heads. They follow Manichaeus in believing that there are two sources of life, a good God and a wicked, i.e., the devil and they say that the wicked God created all bodies and the good God all souls.

Novice.-Moses makes it certain that God created both soul and body, when he says: *The Lord God formed man, i.e. the body, of the dust of the ground, and breathed into his nostrils the breath of life* (Gen. 11.-7) i.e. the soul.

Monk.-If they received Moses and the prophets, there would be no heretics. They deny the resurrection of the body; they mock at any benefit coming to the dead from the living; they say that there is no profit in going to church, or in praying there; and in these things they are worse than Jews or Pagans, who believe them all. They have repudiated baptism, and blaspheme the sacrament of the *Body* and Blood of Christ.

Novice.-Why do they endure such severe persecutions from the faithful, if they expect no recompense for them in the future?

Monk.-They say that they look forward to the glory of the spirit. One of the aforesaid abbots, who was a monk, seeing a certain knight sitting on a horse and talking to his ploughman, and thinking him to be a heretic, as indeed he was, drew near to him and asked: "Will you tell me, good Sir, whose field this is?" and when the other answered that it was his, he continued: "And what do you do with its fruits?" "Both my family," he said, "and I live upon them, and I

bestow some part of them upon the poor." When the monk went on: "What advantage do you hope to gain from such alms?" the knight made this reply: "That my spirit may walk in glory after death." The monk asked "Where will it go?" and the knight said: "In accordance with its merit. If it has lived a good life, and won this reward from God, it will, when it leaves my body, enter into that of some future prince or king, or of some other illustrious personage, in which it will find happiness: or if it has lived ill it will enter the body of someone both poor and wretched, in which it will find suffering." The fool believed, as the other Albigenses do, that, in accordance with its merit, the soul will pass through different bodies, even those of animals and reptiles.

Novice. - What a foul heresy!

Monk. - The errors of the Albigenses spread to such an extent that in a short time it had infected more than a thousand towns, and if it had not been cut back by the swords of the faithful I think it would have corrupted the whole of Europe. In the year of our Lord 1210, a crusade was against the Albigenses throughout Germany and France, and in the following year there arose against them from Germany, Leopold, Duke of Austria, Engelbert, then provost, and afterwards archbishop of Cologne, and his brother Adolphus, Count of Altcnberg, William, Count of Juch, and many others of all ranks and dignities. The same thing took place in France, Normandy and Poitou; and the preacher and leader of them all was Arnold, abbot of Citcaux, afterwards bishop of Narbonne.

When they came to the great city of Beziers; which is said to have contained more than a hundred thousand men, they laid siege to it; and in the sight of them all the heretics defiled in an unspeakable manner the book of the sacred gospel; and then cast it from the wall towards the Christians, and sending arrows after it, cried: "There is your law, miserable wretches!" But Christ, the author of the gospel, did not suffer such an insult to be hurled at Him unavenged. For some of His followers, burning with zeal for the faith, placed ladders against the wall, and like lions, after the example of those of whom we read in the book of the Maccabees (2 Macc.xi.ii), fearlessly climbed the walls, and while the heretics were stricken with panic from on high and fled, they opened the gates to the others, and so gained possession of the city.

When they discovered, from the admissions of some of them, that there were Catholics mingled with the heretics they said the toeh abbot "Sir, what shall we do, for we cannot distinguish between the faithful and the heretics." The abbot, like the others, was afraid that many, in fear of death, would pretend to be Catholics, and after their departure, would return to their heresy, and is said to have replied "Kill them all for the Lord knoweth them that are His (2 Tim. ii. 19) and so countless number in that town were slain.

By the Divine favour, they also gained possession of another large town, near Toulouse, called The Beautiful Valley, from its position. When the people there were examined, and all the rest had professed themselves willing to return to the faith, there remained four hundred and fifty, whom the devil hardened in their obstinacy; and of these four hundred were burnt at the stake, and the others hanged in on the gallows. The same thing took place in other cities

and forts, the wretched folk often giving themselves up to death of their own accord. When the people of Toulouse were brought into the same straits, they promised all satisfaction, but not honestly as was afterwards clear. For the treacherous count of S. Egidius, the prince and leader of all the heretics," after surrendering all his property to the Lateran Council, to wit his lands and his farms, his towns and castles, and after most of them had been occupied by right of war by the good Catholic Simon de Montfort, betook himself to Toulouse, from which City he still harasses and attacks the faithful even to this day.

It was only this year that Dom Conrad, cardinal Bishop of Porto, who was sent as legate against the Albigenses, wrote to the chapter of Citeaux that one of the Toulousan nobles had perpetrated so horrible a crime in hatred of Christ and in an attempt to bring confusion upon our faith, that it ought assuredly to anger even the very enemies of Christ themselves.

He had committed an abominable and disgusting outrage by the high altar of the cathedral, and others, heaping madness upon madness, insulted the Crucifix upon the altar with indescribable villainy; and after this they dragged down the sacred image itself, and cut off the arms, showing themselves far worse than the soldiers of Herod, who spared the dead Saviour, and would not break His legs.

Novice. - Who would not stand stupefied before the amazing patience of God!

Monk. - For the Lord is long suffering, but He will in no wise let thee go (Ecclus v.4). He, who punished so terribly in the neck and throat the people of Damietta, because after their victory they had tied a rope round the neck of a crucifix and dragged it through the streets, will by no means clear such blasphemers as these. Before the hosts of the Lord came against the Albigenses - as we have related above, they had invited Miralimomelinus, the king of Morocco, to come in to their help: and he crossed over from Africa into Spain with so incredible a host that he looked to overrun the whole of Europe. He even sent a message to pope Innocent that he intended to stable his horses in the portico of S. Peter's, and to plant his standard on the church. This indeed was partly carried out, though not at all in the way he had intended. For because God abases the proud, at that very time, in the year of grace 1212, on the 16th day of July, 40,000 fighting men of his arm were slain; while he himself fled to Seville, and died there of grief. His principal standard was captured in the fight, and sent to Innocent, who set it up in S. Peter's to the glory of Christ.

Let this be enough about the Albigenses.

Novice. - If there had been learned men among these heretics, perhaps they would not have strayed so far.

Monk. - When learned men begin to fall into error, they are driven by the devil to display even greater and more grievous folly than the illiterate.

CHAPTER XXII.

Of the heretics burned at Paris.

At the same time as this outbreak of the Albigensian heresy, it happened in the city of Paris, which is the fountain of all knowledge and the well of the Holy Scriptures, that persuasion of

the devil instilled a strange perversity of intellect into several learned men. These were their names: Master William of Poitou, a subdeacon who had read the classics in Paris and had studied theology there for three years, Bernard, a subdeacon, William, a goldsmith, who was their prophet, Stephen, a priest of Corbeil, Stephen, a priest of Chelles, John, a priest of Uncinis; all of them students except Bernard; Dudo, the private secretary of Master Almeric, a priest, Elmand, an acolyte, Odo, a deacon, Master Garinus, who had come to Paris for the classics, and who, as a priest, had studied theology under Master Stephen, archbishop of Canterbury; Ulrich, a priest of Liré, who was more than sixty years old, and had been a student of theology for a long time, Peter of S. Clodowald, another sexagenarian priest and theological student, and Stephen, a deacon of Old Corbeil. At the instigation of the devil these men had elaborated many heresies, and had already preached them in many places.

Novice. - What were the main points on which these men of ripe age and learning fell into error?

Monk. - They said that the Body of Christ was in the Bread of the altar only in the same way as it was in all bread and in everything; and that God had spoken through Ovid in the same way as through Augustine. They denied the resurrection of the body, saying that there was no Paradise nor hell, but that he had Paradise within himself who possessed the knowledge of God, as they did, while he who was in mortal sin had hell within himself just as a man has a rotten tooth in his mouth. They said it was idolatry to set up altars to the saints, or to burn incense before the sacred images, and that he who kissed the bones of the martyrs did it with his tongue in his cheek. But the worst blasphemy that they dared to utter was against the Holy Spirit, from Whom is derived all purity and holiness. They said that if anyone were in the spirit, even if he were to commit fornication or any other defilement, yet there would be no sin in him, because that Spirit, who is God, being altogether separate from the flesh, cannot sin, and the man, who is nothing, cannot sin, so long as that Spirit, who is God, is in him; for *it is the same God that worketh all in all* (1 Cor. xii. 6). From whence they admitted that each one of them was both Christ and the Holy Spirit; and there was fulfilled that saying of the gospel: *False Christs and false prophets shall arise* etc. (Matt. xxiv. 24). These most unhappy men had utterly worthless arguments of their own with which they strove to support their errors. Their theological perfidy was discovered in the following way. The above mentioned William the goldsmith went to Master Rudolph of Nemours saying that he had been sent by the Lord, and laying before him the ensuing articles of unbelief: "The Father has operated in the Old Testament under certain forms, namely, those of the Law; in a similar way, the Son under certain forms, such as the Sacrament of the Altar, baptism and so forth. As the forms of the Law fell at the first coming of Christ, so now all the forms, under which the Son has worked, will fall and the Sacraments come to an end, because the Person of the Holy Spirit will clearly declare Himself in those in whom He has been incarnated, and chiefly will He speak by seven men, one of whom will be William himself." Also he prophesied that within five years these four great plagues must come: the first upon the people, who will be consumed by famine; the second will be the sword, by which the kings will slay each other;

in the third the earth will open and swallow up the townsfolk ; and in the fourth fire will come down from heaven upon the prelates of the church, who are the members of Antichrist. For he said that the pope was Antichrist, and Rome was Babylon; for the pope sits upon Mount Olivet, i.e., in the plenitude of power. Now already, thirteen years have passed and yet none of these things have happendd, which the false prophet foretold must come to pass within five years. Further, that he might win the favour of Philip of France, he added this "All the kingdoms of the earth will be subjed to the king of the Franks and to his son, who will live under the dispensation of the Holy Spirit and will never die ; and there that will be given to the king of France twelve loaves, i.e. the knowledge and power of the Scriptures."

When he heard this, Master Rudolph asked him if he had any associates to whom these things had been revealed. When he replied that he had many, and gave the names we have mentioned above, this prudent man, considering the danger that hung over the church, and that he alone could not investigate their wickedness or convince them, practised a certain dissimulation, and said that he had received a revelation from the Holy Spirit concerning a certain priest who was to aid him in preaching their doctrine. Then that he might keep his reputation unsullied, he told the whole story to the abbot of S. Victor, and to Master Robert and to Brother Thomas, and went with them to the bishop of Paris, and to three masters learned in theology , namely the dean of Salzburg, Mafter Robert of Kortui, and Master Stephen and told everything to them. They were greatly terrified and ordered Rudolph and the priest, on pain of damnation, to pretend to be in sympathy with these men, until they had heard all their teaching, and had fully explored all the articles of their unbelief. Whereupon, to carry out this design, Master Rudolph and his ally joined the heretics in their missionary journey of three months round the dioceses of Paris, Lyons Troyes, and the archepiscopate of Sens, and found out, as far as possible, all those that adhered to their secl.

In order to gain more fully the confidence of the heretics, Master Rudolph used to put on a rapt expression and pretend that he had been caught up to heaven in the spirit, and in their conventicles afterward would relate to them what he had seen, and promise that he would publicly preach their faith unceasingly. At last he went back to the bishop, and told him what they had seen and heard. Then the bishop sent throughout the province to summon them all, for none were in the city except Bernard; and when they were in safe custody, he convened the neighbouring bishops and masters of theology to examine them; the aforesaid articles were laid before them, which some of them upheld in the presence of all, and others, while willing to withdraw and recognising that they had been wrong, yet stood firm with the rest in the same obstinacy, and refused to recant.

After this display of hopeless perversity, they were taken, by the advice of the bishop to the Campus, and there, in the presence of all the clergy and people, degraded from their sacred offices, and on the return of the king, for he happened to be absent at that time, they were burnt at the stake. Of so obstinate a mind did they show themselves, that they would give no reply to any queftions, nor would they vouchsafe any sign of penitence, even in the agony of death. When they were taken out to punishment, there arose so mighty a tempest, that no

one doubted that it had been raised by those who had instilled these mortal errors into dying men.

That night he who had been held their leader knocked at the door of a certain recluse, and too late confessed his error, telling her that he held an important place in hell, and was doomed to eternal fires. Four of them had been examined but were not burnt ; to wit, Master Garinus, the priest Ulrich, and the deacon Stephen : these were all sent to prison for life ; but Peter, before he was arrested, took fright and became a monk. The body of Almeric [or Amaury, of Bene], who had been the leader of this wickedness, was cast out the cemetery and buried in the open field. At the same time it was enjoined in Paris that no one should read any books on physical science for the next three years; and a perpetual ban was laid upon the books of Master David [of Dinant] and the *Gallic books of theology* and they were publicly burnt; and thus by the grace of God, this heresy was rooted out in its beginning.

2. Τέταρτη Σύνοδος του Λατερανού 1215: Κανόνας 3 σχετικά με τις αιρέσεις

Η Τέταρτη Σύνοδος του Λατερανού πραγματοποιήθηκε το Νοέμβριο του 1215. Στόχος ήταν να προσδιοριστεί η χριστιανική κοινότητα αλλά και τα στοιχεία εκείνα που χαρακτηρίζουν ένα μέλος της. Οι κανόνες αποσκοπούσαν στη νομιμοποίηση και ενίσχυση της εξουσίας του κλήρου καθώς επίσης οδήγησαν την δυτική ευρωπαϊκή κοινωνία σε θεσμικό και πνευματικό ανασχηματισμό. Ένα από τα βασικά σημεία της Συνόδου εστιάζει στον καθορισμό της Καθολικής πίστης αλλά και των εχθρών της. Κυριότερος εχθρός της Καθολικής Εκκλησίας ήταν η αίρεση των Καθαρών που είχε ριζώσει κυρίως στην περιοχή του Λανγκεντόκ, στη Προβηγκία και στη Λομβαρδία. Στη συνέχεια παρατίθεται ο τρίτος κανόνας της Συνόδου σύμφωνα με τον οποίο θα αφοριζόταν κάθε αίρεση η οποία θα στρεφόταν ενάντια στην αγία, ορθόδοξη και Καθολική πίστη. Οι αιρετικοί θα διώκονταν από την Εκκλησία ενώ την τιμωρία θα αναλάμβανε η κοσμική εξουσία. Οι αιρετικοί θα απομακρύνονταν από τη δημόσια σφαίρα και η περιουσία τους θα κατασχόταν. Θα διώκονταν επίσης όσοι θεωρούνταν ύποπτοι και θα τους δινόταν ένας χρόνος διορία ώστε να αποδείξουν το αντίθετο. Εάν αποτύγχαναν θα τιμωρούνταν. Οι κοσμικοί άρχοντες όφειλαν να ορκίζονται δημοσίως για την πίστη τους και δεν θα έπρεπε να παρεμποδίζουν το έργο της Εκκλησίας, ειδάλλως οι υποτελείς του θα αφήνονταν ελεύθεροι και η γη του θα πήγαινε στα χέρια «καλών καθολικών». Όσοι θα συμμετείχαν στις στρατιωτικές επιχειρήσεις που θα γίνονταν με σκοπό τη δίωξη των αιρέσεων θα απολάμβαναν τα ίδια προνόμια με τους Σταυροφόρους.

(Πηγή: R.I.Moore, "The formation of a persecuting society: Power and deviance in Western Europe, 950 - 1250", Blackwell, 2000, σελ. 6 - 11)

We excommunicate and anathematise every heresy that raises against the holy, orthodox and Catholic faith which we have above explained; condemning all heretics under whatever names they may be known, for while they have different faces they are nevertheless bound to each other by their tails, since in all of them vanity is a common element. Those condemned, being handed over to the secular rulers of their bailiffs, let them be abandoned, to be punished with due justice, clerics being first degraded from their orders. As to the property of the condemned, if they are laymen, let it be confiscated; if clerics let it be applied to the churches from which they received revenues. But those who are only suspected, due consideration being given to the nature of the suspicion and the character of the person, unless they prove their innocence by a proper defense, let them be anathematised and avoided by all - until they have made suitable satisfaction; but if they have been under excommunication for one year, then let them be condemned as heretics. Secular authorities,

whatever office they may hold, shall be admonished and induced and if necessary compelled by ecclesiastical censure, that as they wish to be esteemed and numbered among the faithful, so for the defense of the faith they ought publicly to take an oath that they will strive in good faith and to the best of their ability to exterminate in the territories subject to their jurisdiction all heretics pointed out by the Church; so that whenever anyone shall have assumed authority, whether spiritual or temporal, let him be bound to confirm this decree by oath. But if a temporal ruler, after having been requested and admonished by the Church, should neglect to cleanse his territory of this heretical foulness, let him be excommunicated by the metropolitan and the other bishops of the province. If he refuses to make satisfaction within a year, let the matter be made known to the supreme pontiff, that he may declare the ruler's vassals absolved from their allegiance and may offer the territory to be ruled lay Catholics, who on the extermination of the heretics may possess it without hindrance and preserve it in the purity of faith; the right, however, of the chief ruler is to be respected as long as he offers no obstacle in this matter and permits freedom of action. The same law is to be observed in regard to those who have no chief rulers (that is, are independent). Catholics who have girded themselves with the cross for the extermination of the heretics, shall enjoy the indulgences and privileges granted to those who go in defense of the Holy Land....

Πηγή: *The Disciplinary Decrees of the Ecumenical Council*, translated by H. J. Schroeder (St. Louis: B. Herder Book Co., 1937), pp. 242-243 [TAN books of Rockford IL, who bought B. Herder's lists, were contacted Jan 1996, and confirmed that copyright was not renewed on this edition]

4. Bernard Gui: Το εγχειρίδιο του ιεροεξεταστή.

Ο Bernard Gui προσχώρησε στο τάγμα των Δομινικανών στα 1280 και παρέμεινε σ' αυτό για περισσότερο από 25 χρόνια. Το 1307 διορίζεται ως ιεροεξεταστής στην Τουλούζη. Τον Αύγουστο του 1316 εκλέγεται ως γενικός εκπρόσωπος των Δομινικανών ενώ τον Σεπτέμβριο της ίδιας χρονιάς τίθεται υπό την υπηρεσία του πάπα Ιωάννη XXII στην Λυών, όταν υποχρεώνεται να εγκαταλείψει τα καθήκοντα του ιεροεξεταστή μέχρι το 1319, για να αναλάβει κάποιες ειρηνευτικές αποστολές στις οποίες και αποτυγχάνει. Έτσι το 1319 επιστρέφει στην Τουλούζη όπου και αφοσιώνεται στο έργο του ιεροεξεταστή. Στα 1323 χρίεται επίσκοπος της Τυυ στην Γαλικία, ενώ παράλληλα συνεχίζει να υπηρετεί το ιεροδικείο της Τουλούζης. Το πρώτο από τα κείμενα που ακολουθούν προέρχεται από το έργο του "Manuel de l' inquisiteur" (1331). Πρόκειται για μια περιγραφή των βασικών αντιλήψεων της αίρεσης των Αλβιγινών. Το δεύτερο προέρχεται από το έργο του "Practica inquisitionis heretice pravitatis" – μια σύνοψη της ανακριτικής διαδικασίας. Στο παρόν κείμενο ο Bernard Gui περιγράφει τις τεχνικές που οφείλει κάποιος ιεροεξεταστής να χρησιμοποιεί κατά τη διάρκεια των ανακρίσεων.

(Πηγή: J.B.Given, "Inquisition and Medieval Society...", ό.π., σελ. 192 - 193).

- ***"Manuel de l' inquisiteur"* : On the Albigensians**

An experienced inquisitor describes the Albigensians

It would take too long to describe in detail the manner in which these same Manichean heretics preach and teach their followers, but it must be briefly considered here.

In the first place, they usually say of themselves that they are good Christians, who do not swear, or lie, or speak evil of others; that they do not kill any man or animal, nor anything having the breath of life, and that they hold the faith of the Lord Jesus Christ and his gospel as the apostles taught. They assert that they occupy the place of the apostles, and that, on account of the above-mentioned things, they of the Roman Church, namely the prelates, clerks, and monks, and especially the inquisitors of heresy persecute them and call them heretics, although they are good men and good Christians, and that they are persecuted just as Christ and his apostles were by the Pharisees.

Moreover they talk to the laity of the evil lives of the clerks and prelates of the Roman Church, pointing out and setting forth their pride, cupidity, avarice, and uncleanness of life, and such other evils as they know. They invoke with their own interpretation and according to their abilities the authority of the Gospels and the Epistles against the condition of the prelates, churchmen, and monks, whom they call Pharisees and false prophets, who say, but do no.

Then they attack and vituperate, in turn, all the sacraments of the Church, especially the sacrament of the Eucharist, saying that it cannot contain the body of Christ, for had this been

as great as the largest mountain Christians would have entirely consumed it before this. They assert that the host comes from straw, that it passes through the tails of horses, to wit, when the flour is cleaned by a sieve (of horse hair); that, moreover, it passes through the body and comes to a vile end, which, they say, could not happen if God were in it.

Of baptism, they assert that the water is material and corruptible and is therefore the creation of the evil power, and cannot sanctify the soul, but that the churchmen sell this water out of avarice, just as they sell earth for the burial of the dead, and oil to the sick when they anoint them, and as: they sell the confession of sins as made to the priests.

Hence they claim that confession made to the priests of, the Roman Church is useless, and that, since the priests may be sinners, they cannot loose nor bind, and, being unclean in themselves, cannot make others clean. They assert, moreover, that the cross of Christ should not be adored or venerated, because, as they urge, no one would venerate or adore the gallows upon which a father, relative, or friend had been hung. They urge, further, that they who adore the cross ought, for similar reasons, to worship all thorns and lances, because as Christ's body was on the cross during the passion, so was the crown of thorns on his head and the soldier's lance in his side. They proclaim many other scandalous things in regard to the sacraments.

Moreover they read from the Gospels and the Epistles in the vulgar tongue, applying and expounding them in their favour and against the condition of the Roman Church in a manner which it would take too long to describe in detail; but all that relates to this subject may be read more fully in the books they have written and infected, and may be learned from the confessions of such of their followers as have been converted.

Πηγή: the *Inquisitor's Manual* of Bernard Gui [d.1331], early 14th century, translated in J. H. Robinson, *Readings in European History*, (Boston: Ginn, 1905), pp. 381-383

- **Bernard Gui: Inquisitorial Technique (c.1307-1323)**

Bernard Gui: was Inquisitor in Toulouse 1307-1323. The medieval inquisition had been created during the reign of Pope Gregory IX (1227-1241). Its main technique was to extract confessions. Bernard describes the techniques used in interrogations.

When a heretic is first brought up for examination, he assumes a confident air, as though secure in his innocence. I ask him why he has been brought before me. He replies, smiling and courteous, "Sir, I would be glad to learn the cause from you."

I you are accused as a heretic, and that you believe and teach otherwise than Holy Church believes.

A. (Raising his eyes to heaven, with an air of the greatest faith) Lord, thou knowest that I am innocent of this, and that I never held any faith other than that of true Christianity.

I you call your faith Christian, for you consider ours as false and heretical. But I ask whether you have ever believed as true another faith than that which the Roman Church holds to be true?

A. I believe the true faith which the Roman Church believes, and which you openly preach to us.

I Perhaps you have some of your sect at Rome whom you call the Roman Church. I, when I preach, say many things, some of which are common to us both, as that God liveth, and you believe some of what I preach. Nevertheless you may be a heretic in not believing other matters which are to be believed.

A. I believe all things that a Christian should believe.

I I know your tricks. What the members of your sect believe you hold to be that which a Christian should believe. But we waste time in this fencing. Say simply, do you believe in one God the Father, and the Son, and the Holy Ghost?

A. I believe.

L Do you believe in Christ born of the Virgin, suffered, risen, and ascended to heaven?

A. (Briskly) I believe.

I Do you believe the bread and wine in the mass performed by the priests to be changed into the body and blood of Christ by divine virtue?

A. Ought I not to believe this?

I don't ask if you ought to believe, but if you do believe.

A. I believe whatever you and other good doctors order me to believe.

I those good doctors are the masters of your sect; if I accord with them you believe with me; if not, not.

A I willingly believe with you if you teach what is good to me.

I. You consider it good to you if I teach what your other masters teach. Say, then, do you believe the body of our Lord, Jesus Christ to be in the altar?

A. (Promptly) I believe that a body is there, and that all bodies are of our Lord.

I ask whether the body there is of the Lord who was born of the Virgin, hung on the cross, arose from the dead, ascended, etc.

A. And you, sir, do you not believe it?

L I believe it wholly.

A. I believe likewise.

L You believe that I believe it, which is not what I ask, but whether you believe it.

A. If you wish to interpret all that I say otherwise than simply and plainly, then I don't know what to say. I am a simple and ignorant man. Pray don't catch me in my words.

I. If you are simple, answer simply, without evasions.

A. Willingly.

I Will you then swear that you have never learned anything contrary to the faith which we hold to be true?

A. (Growing pale) If I ought to swear, I will willingly swear.

I don't ask whether you ought, but whether you will swear.

A. If you order me to swear, I will swear.

I don't force you to swear, because as you believe oaths to be unlawful, you will transfer the sin to me who forced you; but if you will swear, I will hear it.

A. Why should I swear if you do not order me to?

I So that you may remove the suspicion of being a heretic.

A. Sir, I do not know how unless you teach me.

I. If I had to swear, I would raise my hand and spread my fingers and say, "So help me God, I have never learned heresy or believed what is contrary to the true faith."

Then trembling as if he cannot repeat the form, he will stumble along as though speaking for himself or for another, so that there is not an absolute form of oath and yet he may be thought to have sworn. If the words are there, they are so turned around that he does not swear and yet appears to have sworn. Or he converts the oath into a form of prayer, as "God help me that I am not a heretic or the like"; and when asked whether he had sworn, he will say: "Did you not hear me swear?" [And when further hard pressed he will appeal, saying] "Sir, if I have done amiss in aught, I will willingly bear the penance. only help me to avoid the infamy of which I am accused though malice and without fault of mine." But a vigorous inquisitor must not allow himself to be worked upon in this way, but proceed firmly till he make these people confess their error, or at least publicly abjure heresy, so that if they are subsequently found to have sworn falsely, he can without further hearing, abandon them to the secular arm".

Πηγή: H. C. Lea, trans., *A History of the Inquisition of the Middle Ages*, (New York, Harper & Brothers, 1887), Vol. 1, pp. 411-414.

4. Jacques Fournier: Ιερά Εξέταση στο Montailou

Γεννήθηκε στα 1280. Από το 1317 έως και το 1327 ανέλαβε το αξίωμα του επισκόπου στις περιοχές Pamiers και Mirepoix. Το 1327 γίνεται καρδινάλιος ενώ το 1334 εκλέγεται πάπας με το όνομα Βενέδικτος XII στην Αβινιόν. Έγινε γνωστός κυρίως για το έργο ως ιεροεξεταστής από το 1318 έως και το 1325 αλλά και γιατί κατηύθυνε την εκστρατεία κατά των τελευταίων Καθάρων στο χωριό Montailou. Τα αρχεία που σώθηκαν από τις ανακρίσεις που πραγματοποίησε (*Inquisition Record*), αποτελούν μερικά από τα πιο αξιόλογα έγγραφα που διασώθηκαν από τη μεσαιωνική περίοδο. Ο Jacques Fournier ήταν φανατικός της λεπτομερούς ανάκρισης και διαφύλαξης εγγράφων. Αυτά τα έγγραφα αποτέλεσαν τη βάση ενός από τα πιο κλασικά παραδείγματα της σύγχρονης κοινωνικής ιστορίας: το "Montailou village occitan de 1294 a 1324" του Emmanuel Le Roy Ladurie. Αυτή η μελέτη φωτογραφίζει τη ζωή ενός χωριού της Οξιτανίας και είναι βασισμένη στις λεπτομερείς ομολογίες που δόθηκαν στον Jacques Fournier. Το χειρόγραφο του Jacques Fournier βρέθηκε στη βιβλιοθήκη του Βατικανού (Bibliotheca Apostolica Vaticana, Vatican City: M.S Vat. Latin 4030). Το διαδίκτυο προσφέρει επιλεγμένες ομολογίες, κυρίως από γυναίκες, όπως οι ακόλουθες:

- Agnes Francou(member of the sect of Poor of Lyons)
- Arnoud Gelis (drunkard and prognosticator)
- Barthelemy Amilhac(priest and husband of Beatrice de Planiossoles)
- Baruch(Jew baptized under threat of death)
- Beatrice de Planissoles(widow and priest' s concubine)
- Guillemette Battegay (widow)
- Jacqueline den Carot (scoffer)
- Navarre Bru (widow)

Στην συνέχεια παρατίθεται η ομολογία της Grazide Lizier, χήρα και παλλακίδα ενός ιερέα από το χωριό Montailou. Σε αυτή την ανάκριση η Grazide Lizier κατηγορείται για αίρεση, αιμομιξία και μοιχεία ενώ παράλληλα χρησιμοποιείται ως μάρτυρας για τις πιθανές αιρετικές αντιλήψεις του ιερέα.

(πηγή:<http://www.library.sjsu.edu/English/Fournier/notes.htm>)

- **Confession of Grazide, widow of Pierre Lizier of Montailou**

The year of the Lord 1320, the 19th of August. Grazide, widow of Pierre Lizier of Montailou, having sworn on the holy Gospels of God to tell the truth as much of herself as accused, as of other as witness, concerning the fact of heresy of which she is strongly suspected and the incest and the debauchery committed with her by Pierre Clergue, rector of the church of Montailou, appearing judicially, said and affirmed:

About 7 years ago, in the summer the rector came to the house of my mother and demanded of me to let him know me carnally. As for me, I consented (I was then still a virgin and must have been 14 or 15 years old, so it seems to me). He took my virginity in the grange where the straw is stored. He did not do me any violence. He knew me after then quite often just until the following January and that always at my mother's house with her knowledge and consent to this. This always took place during the day.

Later, in that month of January, the rector gave me as a spouse to Pierre Lizier, my late husband, after which this priest, with the knowledge and consent of my said husband, knew me carnally often, and during the four years that my husband lived. When my husband asked me if this priest had had intercourse with me, I told him yes, and my husband said to guard myself well against other men, with the exception of this priest. In any case, the priest never knew me when my husband was at home, but only when he was absent.

----Did you know then or have you since learned that this priest was or was reputed to be the first cousin of your mother Fabrisse?

I never knew it nor heard it said, nor that my mother was in any way related to this priest.

----If you had known that your mother was a first cousin to this rector, though in truth outside marriage, would you have tolerated being known by him?

No. But, because this was pleasing to me and also pleasing to the said rector, when we knew each other carnally, I did not think I sinned with him.

----In being known by this priest, either before being married or during the course of your marriage, did you believe it to be a sin?

Because at that time it was pleasing both to me and to the rector, I did not believe it and it did not seem to be that this was a sin. But now, when this would not please me, if I were to be known by him, I would believe it to be a sin.

---- During some time you conducted yourself badly with this priest while you had a husband. Do you believe or did you believe that it was equally permitted to you and without sin to unite yourself carnally with your husband and with this priest and reciprocally?

It seemed to me more permissible to unite carnally with my husband, nevertheless it seemed to me and I believed as well that I sinned as little with this priest as with my husband when I was known by both of them.

---- Did you have bad conscience of the fact that you let yourself be known by this priest or did you believe that such intrigues were displeasing to God?

I did not have a bad conscience and I did not believe that this could be displeasing to anyone, that I slept with this priest, because it was pleasing to us, to him and to me.

---- If such a union had been forbidden to you by your husband, would you have believed it to be a sin if you had then united with this priest?

Supposing that my husband had forbidden it, which he did not do, I would not have believed it to be a sin if I was united to the priest against his interdiction, because that was pleasing to the priest and to me.

----Do you believe that if any man unites carnally with any woman, who are not related within the degrees of consanguinity, whether she is a virgin, deflowered, married or not, but if such relations are pleasing to that man and to that woman, that would be a sin?

Although all carnal union between man and woman is displeasing to God, I do not believe that persons sin in this manner, as long as it is pleasing to both of them.

----Since you believe, as you have said, that all carnal union between man and women, even between husband and wife is displeasing to God, do you believe that the union of man and wife is more displeasing to God than that between those who are not married?

It is more displeasing to God that the unmarried unite themselves than when they are spouses.

---- Do you believe that those people leading a good and holy life go to paradise after death and that sinners go to hell and do you believe that there is a hell and a paradise?

I do not know. I have heard tell that there is a paradise, and I believe it. I have heard tell that there is a hell, but, that, I neither believe nor deny. I believe that there is a paradise because that is a good thing, from what I hear, but I do not believe nor deny hell, because that is an evil thing.

(Interrogated in the same manner concerning the resurrection, she replied that she neither believed it nor denied it, but that she had often heard that we will rise again.)

----- Do you presently believe that when a carnal union is pleasing to a man and a woman, that this is not a sin?

I do not believe that that is a sin.

-----For how many years have you remained in this belief?

Since the moment when I was known by that priest.

-----Who taught you this error?

No one, only myself.

-----Have you taught it to anyone?

No. No one has asked me.

After this the same year as mentioned above, the 21st of August, the said Grazide appeared for questioning in the Chamber of the bishop's palace of Pamiers before my said lord bishop assisted by Brother Gaillard of Pomiès, substitute for monsignor the inquisitor of Carcassonne. Since she was suspected of the manichean heresy she was interrogated by my lord the bishop:

-----Do you believe that God made all the material things which are to be seen in the world?

Those material things which are good and useful to men, these things God has made, such as men, the beasts which he eats or which serve for transport, such as cows, goats, horses, mules, and the fruits of the earth and trees, which one eats. But I do not believe that God made wolves, mosquitos, lizards and other things harmful to men. And I do not believe that God made the devil, because that is an evil thing and God has never done anything evil.

After this, the same year, the 16th of November, the said Grazide, leaving the prison of the chateau of Allemans, in which she was restrained for 7 weeks and a bit more, because she did not wish, it seemed, to testify plainly, appeared for trial in the chamber of the bishop's palace of Pamiers before my said lord bishop, assisted by Brother Gaillard, and vowed and deposed what followed of her own free will and spontaneously and as she herself said, not by fear or threat of torture.

Between the moment when the rector deflowered me and that moment where he gave me to my husband, one day, I do not remember when, I was at the door on the Baille de Montailou with my mother Fabrissa. The rector was walking up towards the chateau and he rested a short while with us and we talked jokingly of the sin of lechery. And then he said that to have relations with a woman, as long as it was pleasing to her was not a sin. He said also that one woman was as good as another and that the sin was the same with one or with another. This said, he continued at once to the chateau of Montailou.

-----Did he say similar words in other circumstances?

I do not remember.

-----Did he tell you that there is no hell?

No.

-----Did he tell you that the devil had created certain things in this world?

No.

-----Did you yourself believe that the carnal union of man and woman outside of marriage is not a sin, because of the remarks of this priest?

Yes, and this is why I did not believe it to be a sin when I lay with him.

-----Have you believed that it is an equal sin to have relations with one woman as well as with any other, because of the remarks of this rector?

No, on the contrary I have always believed that it is more grave to have commerce with relatives than with other women. I told him sometimes that I knew my mother Fabrissa was his first cousin. He told me that no one knew anything about it, because the mother of the said Fabrissa had been the daughter of Guillaume Clergue, the brother of Pons Clergue, father of this rector.

-----Why did you not wish to confess from the beginning when you were taught these errors concerning the sin of the flesh?

When I was cited, the first time, I came with Alazais Azema, who could not walk well nor keep up with the others. On the road, she told me that the rector of Montaillou had done much good for me, and he had married me, that I should not speak ill of him, even if I should swear to tell the truth, because it is a great thing to establish a person (i.e. Pierre has married her to Pierre Lizier - he does not leave her to become a concubine or whore). It was not a sin, I must remain firm and constant. I was afraid, also, if I said the truth of the rector and his brother, that they would kill me or maltreat me.

-----Do you wish to persist in your preceding depositions?

Yes.

----- Do you repent of the errors that you have testified to have believed?

Yes.

And she was instructed in the contrary by my said lord the bishop. This instruction ended, she said and confessed that she believed and would believe for all the days of life to come that all carnal coitus, except that between a legitimate man and wife is a mortal sin.

Item she said that she believes and will believe in the future that the carnal union of man and legitimate wife is not a sin.

Item she said that she believes and will believe always in the future that there is a hell in which evil men and evil demons will be perpetually punished (and a heaven where the holy men and saints and angels will be perpetually glorified).

Item she said she believes now and in the future that all men will be resurrected in the same flesh that they have now, in which each one will receive according to his acts, whether good or evil.

This done, the said Graziide swore and recited the formula which follows:

"I, Graziide, appearing for questioning before you, Reverend father in Christ my lord Jacques, by the grace of God bishop of Pamiers, abjure entirely all heresy against the faith of our Lord Jesus Christ and the Holy Roman Church, and all beliefs of heretics, of whatever sect condemned by the Roman Church and especially the sect to which I held, and all complicity, aid, defense and company of heretics, under pain of what is rightfully due in the case of a relapse into judicially abjured heresy;

Item I swear and promise to pursue according to my power the heretics of whatever sect condemned by the Roman Church and especially the sect to which I held, and the believers, deceivers, aiders and abettors of these heretics, including those whom I know or believe to be in flight by reason of heresy, and against any one of them, to have them arrested and deported according to my power to my said lord bishop or to the inquisitors of the heretical deviation at all time and in whatever places that I know the existence of the above said or any one of them.

Item I swear and promise to hold, preserve and defend the Catholic faith that the Holy Roman Church preaches and observes.

Item I swear and promise to obey and to defer to the orders of the Church, of my lord the bishop and the inquisitors, and to appear on the day or days fixed by them or their replacements, at all times and in whatever place that I receive the order or request on their part, by messenger or by letter or by other means, to never flee nor to absent myself knowingly or in a spirit of contumaciousness and to receive and accomplish according to my power the punishment and the penance that they have judged fit to

impose on me. And to this end, I pledge my person and all my worldly goods.

After this swearing, she renounced and finished and asked what sentence would be passed on her.

Made the same year and day as above, in the presence of my lord the bishop, Brother Gaillard, and Brother Arnaud of Carla from the order of Preachers of the convent of Pamiers, and myself Guillaume Peyre-Barthe, notary of my lord the bishop, who recited and wrote that which precedes.

After this, the same year as above, the 7th of March in the house of the Preachers of Pamiers.

Made the same year as above, in the presence of Brother Gaillard de Pomiès, prior of the convent of the Preaching Friars of Pamiers, Brother Arnaud du Carla, of the same convent, witness at these convocations, and myself Guillaume Peyre-Barthe, notary of my said lord bishop, who has recited and written all of this in the presence of master Barthélemy Adalbert, notary of the Inquisition, who wrote also in his protocol the ratification of the confession of the said Grazide.

And the Sunday assigned to the said Grazide, she appeared in the cemetery of Saint-Jean-Martyr of Pamiers and was given her sentence by the said lords bishop and inquisitor according to what follows "Let all know, etc." See the sentence in this case in the Book of Sentences of the Inquisition."

And I, Rainaud Jabbaud, cleric of Toulouse, sworn to the service of the Inquisition, have, on the order of my lord the bishop, faithfully corrected this confession against the original.

Notes - This is the practice of "cogotia", remunerated complaisance of a husband which appears to have been quite general because in the treaty of 1275 the count of Foix exchanged with the men of the Valleys of Andorra the tax which they received from this practice against the law of Justice.

In saying that all carnal union is displeasing to God, [Grazide Lizier] believes she is doing well, without realizing that she is enunciating an essentially Cathar idea. In her other affirmations, in contrast, she is consciously insolent, although the trial record has the appearance of naïveté.

English Translation © 1996 by Nancy P. Stork.
